

คนพื้นเมือง กับพื้นที่อนุรักษ์

โครงการนำร่องอันดามัน หมู่เกาะสุรินทร์

CSI

MAYANMAR

LAOS

THAILAND

Bangkok

CAMBODIA

VIET NAM

Phuket

MALAYSIA

INDONESIA

Surin Islands National Park

- For insets only:**
- Mooring area
  - Mountain
  - Coral
  - Road
  - International border
  - Ferry route

คนพื้นเมือง กับ พื้นที่อนุรักษ์

โครงการนำร่องอันดามัน หมู่เกาะสุรินทร์

โดยความร่วมมือระหว่าง

- ☆ สำนักงานที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก ยูเนสโก
- ☆ โครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก ยูเนสโก
- ☆ สำนักเลขาธิการคณะกรรมการการสมุทศาสตร์ระหว่างรัฐบาลยูเนสโก
- ☆ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CSI

ท่านจะติดต่อขอรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ภายใต้การสนับสนุนของโครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก ยูเนสโก ปารีส ได้ที่

Environment and Development in Coastal Regions and Small Islands (CSI) Platform
UNESCO, 1 Rue Miollis, 75732 Paris Cedex 15, France
fax: +33 1 45 68 58 08
e-mail: csi@unesco.org
website: <http://www.unesco.org/csi>

สำหรับ "โครงการนาร่องอันดามัน" โปรดติดต่อที่

UNESCO Bangkok Office
Regional Advisor for Culture in Asia and the Pacific
PO Box 967, Prakanong ,Bangkok 10110, Thailand
fax: +66 239 10866

หรือ

โครงการนาร่องอันดามัน
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท ปทุมวัน กรุงเทพฯ
e-mail: andamanproject@yahoo.com
website: www.cusri.chula.ac.th/andaman

คนพื้นเมืองและพื้นที่อนุรักษ์ โครงการนาร่องอันดามัน หมู่เกาะสุรินทร์

แปล เรียบเรียง และเพิ่มเติมจาก Indigenous People and Parks. The Surin Islands Project.. Coastal Region and Small Island Papers 8, UNESCO, Paris, 63 pp. (2001)

โดยทีมงานโครงการนาร่องอันดามัน นฤมล อรุโณทัย, ภรณี หิรัญวรชาติ, พลาเดช ณ ป้อมเพชร

ภาพโดย นฤมล อรุโณทัย, พลาเดช ณ ป้อมเพชร, อรุณ แก้วจัตุรัส, ภรณี หิรัญวรชาติ, รั้งสรรค์ เชี่ยวศิริขจร, แซด อันเชอร์
ออกแบบรูปเล่มโดย จูดีพร อาจนะนะ

ISBN 974-13-2387-5

พิมพ์ครั้งแรก กรกฎาคม 2546

จำนวน 500 เล่ม

พิมพ์ที่ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

ทุกวันนี้มีการยอมรับกันอย่างแพร่หลายว่าชุมชนท้องถิ่นควรจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และมรดกทางธรรมชาติ เนื่องจากชุมชนมีความรู้พื้นบ้าน ทักษะและขนบประเพณีต่างๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ และผ่านการสั่งสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นการสนับสนุนให้เกิด “การใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด (wise use)” และยังเอื้อต่อการสืบทอดของวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะเมื่อพื้นที่นั้นได้รับการเสนอให้เข้าอยู่ในบัญชีรายชื่อมรดกโลกของยูเนสโก และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกมาเยี่ยมชมเยือน

กรณีที่จะกล่าวถึงคือชุมชนมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ในทะเลอันดามัน มอแกน หรือที่รู้จักกันในนามของ “ชาวเล” หรือ “ยิปซีทะเล” เดิมเป็นเผ่าเร่ร่อนทางทะเลที่อาศัยอยู่ตามเกาะและชายฝั่งทะเลอันดามันมาเป็นร้อยๆ ปีมาแล้ว ในปี พ.ศ. 2524 หมู่เกาะสุรินทร์ได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเลและยังคงเคยได้รับการเสนอชื่อให้อยู่ในบัญชีรายชื่อมรดกโลกอีกด้วย แต่ทว่ายังไม่ผ่านการพิจารณา

ส่วนที่น่าเป็นห่วงคือการเพิ่มขึ้นของการเก็บหาสัตว์ทะเลและเปลือกหอยมีค่าของมอแกนซึ่งอาจกระทบกระเทือนถึงสมดุลทางนิเวศน์ในขณะเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่ามอแกนเป็นส่วนสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของหมู่เกาะสุรินทร์มาช้านานและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมศักยภาพให้มอแกนสืบต่อสังคมวัฒนธรรมและมีความหวังต่อชีวิตในอนาคตได้

โครงการนำร่องอันดามัน เริ่มขึ้นด้วยการสำรวจภาคสนามในปี พ.ศ. 2540 เพื่อค้นหาทางเลือกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โครงการนี้เป็นการสร้างเสริมการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อให้ต่างฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่และมรดกอันทรงคุณค่าร่วมกัน การประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้เกี่ยวข้องทำให้เกิดการร่างกิจกรรมต่างๆ ของโครงการขึ้น เอกสารฉบับนี้ นำเสนอผลจากโครงการนับตั้งแต่ช่วงแรกที่มีการประชุมระดมความคิดในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2541 จนถึงช่วงที่ 3 ในปี พ.ศ. 2546

นอกจากมอแกนแล้ว ผู้มีบทบาทสำคัญในโครงการนี้คือ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ และหน่วยย่อยของยูเนสโก คือ สำนักงานที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมภาคพื้นเอเชีย-แปซิฟิก

ทัศนียภาพอันสวยงามของทะเลและป่าหมู่เกาะสุรินทร์

(กรุงเทพฯ) สำนักเลขาธิการคณะกรรมการการสมุทศาสตร์ระหว่างรัฐบาลแห่งยูเนสโก และโครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก (Environment and Development in Coastal Regions and in Small Islands หรือ CSI)

โครงการนี้เป็น 1 ใน 23 โครงการของ CSI ที่กระจายอยู่ทั่วโลก ผู้ร่วมโครงการเหล่านี้มีการเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกันโดยทางอินเทอร์เน็ตในหัวข้อ “การปฏิบัติอย่างชาญฉลาดสำหรับพื้นที่ชายฝั่งเพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน” (Wise Coastal Practices for Sustainable Human Development) ท่านจะสามารถติดตามหรือร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ที่ www.unesco.org/csi

โครงการนำร่องอันดามันได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่ทำให้งานลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบคุณคุณคุณดาแก้ว กล้าทะเล คุณชาละมา กกล้าทะเล คุณโทน กล้าทะเล และมอแกนอื่นๆ จากหมู่บ้านมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ คุณสมพงษ์ จีระระรื่นศักดิ์ หัวหน้าอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ (2539-2546) และเจ้าหน้าที่ทุกคนที่ร่วมมือในโครงการนี้ อาจารย์สุมาลี ไชยตินิธิกุล วิทยาลัยศิลปหัตถกรรม กรุงเทพฯ และคณาจารย์ที่ได้ผลิตตัวอย่างงานฝีมือและเอกสารด้านนิเวศวิทยา คุณมาร์เท่น เคอร์เปอร์ จากสำนักเลขาธิการคณะกรรมการการปกครองน่านน้ำสากล และ คุณเจฟรี่ คิล ที่ช่วยรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบแก้ไขต้นฉบับในการพิมพ์เอกสารภาษาอังกฤษ สุดท้ายนี้ขอขอบคุณ ดร. นฤมล อรุโณทัยและทีมงานโครงการนำร่องอันดามัน ผู้ซึ่งดำเนินงานและประสานงานกิจกรรมต่างๆ ในโครงการตลอดระยะเวลา 5 ปีนับแต่จุดแรกเริ่มของโครงการ

หมู่บ้านมอแกนอ่าวไทรเอน (บิลู) เกาะสุรินทร์เหนือ

ผู้หญิงกำลังเก็บปลาหลังเขียวจากอวน เพื่อนำมาประกอบอาหาร

ริชาร์ด เอ. เองเกลฮาร์ดท์

สำนักงานที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมภาคพื้นเอเชีย-แปซิฟิก
ยูเนสโก กรุงเทพฯ

ดักกลาส นากาซึมา และเดิร์ก จี ทรูส

โครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะ
ขนาดเล็ก ยูเนสโก ปารีส

เดเรก เอเลียส

โครงการภูมิปัญญาชนพื้นเมือง ยูเนสโก กรุงเทพฯ

สารบัญ

คำนำ	
สรุปย่อโครงการ	7
บทนำ	9
- การอนุรักษ์ การพัฒนา และการมีส่วนร่วม	9
- วัตถุประสงค์โดยรวมของโครงการ	12
- เป้าหมายเฉพาะของโครงการ	13
- หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของหมู่เกาะสุรินทร์และมอแกน	13
ข้อมูลพื้นฐานหมู่เกาะสุรินทร์และมอแกน	14
- สภาพแวดล้อมหมู่เกาะสุรินทร์	14
- สังคมและวัฒนธรรมของมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์	15
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหมู่เกาะสุรินทร์	17
- อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์	17
- หน่วยงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	19
- กรมการปกครองและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น	19
- หน่วยงานอื่นๆ	20
- ประชากรมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์	20
กิจกรรมในโครงการ ช่วงที่ 1 (ตุลาคม 2541-กันยายน 2542)	22
- การประชุมระดมความคิดเห็นการคัดสรรทางเลือกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การประชุมระดมความคิดเห็นทางเลือกและพันธกิจการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการประชุมสรุปผลช่วงแรกของโครงการ (พฤศจิกายน 2541-มีนาคม 2542)	23
กิจกรรมในโครงการ ช่วงที่ 2 (ตุลาคม 2542-ธันวาคม 2543)	32
- การประเมินทรัพยากรธรรมชาติและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากร ธรรมชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา (พฤศจิกายน 2542 - เมษายน 2543)	33
- พฤษศาสตร์พื้นฐานของมอแกน	35
- การเก็บปลิงทะเลของมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ในอดีตและปัจจุบัน	38
- การอพยพโยกย้ายบริเวณที่ตั้งถิ่นฐาน และบริเวณทำมาหากินของ มอแกนหมู่เกาะสุรินทร์	40

- โครงการร่างและจัดพิมพ์หนังสืออ่านเพิ่มเติม "ชีวิตพวกเราชาวทะเล"	
ภาษามอแกน อูร์กลาไวย์ ไทย และ อังกฤษ (พฤศจิกายน 2542-ตุลาคม 2543)	42
- การร่างและจัดพิมพ์คู่มือศึกษาธรรมชาติ เส้นทางหาดไม้งาม	
(มกราคม-มีนาคม 2543)	45
กิจกรรมในโครงการ ช่วงที่ 3 (มกราคม 2544-มีนาคม 2546)	47
- การเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อจัดเตรียมโครงการสร้างสรรค์	
สื่อจินตคติ (ธันวาคม 2544)	48
- การสนับสนุนโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเล ศูนย์วัฒนธรรม	
จังหวัดกระบี่ (กุมภาพันธ์ 2545)	51
- การส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรมมอแกน (พฤศจิกายน 2544-มกราคม 2545)	54
- การสนับสนุนการสร้างเรือกำบัง (กรกฎาคม 2545-มีนาคม 2546)	57
- การร่วมจัดประชุม Wise Coastal Practice for Asia and Pacific	
คุระบุรี จังหวัดพังงา (25-28 พฤศจิกายน 2545)	60
- การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิถีชีวิต	
ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมมอแกนที่หมู่บ้านมอแกน อ่าวบอน	
(อ่าวแน๊ะ) หมู่เกาะสุรินทร์ (กุมภาพันธ์ 2546)	63
กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง	65
- การตรวจสอบสภาพและตรวจรักษาฟัน ชาวเลมอแกน เกาะเหลา	
จังหวัดระนอง (12-14 ตุลาคม 2543)	66
- การตรวจสอบสภาพและตรวจรักษาฟัน ชาวเลมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์	
(เมษายน 2544)	68
- การศึกษาตามอัธยาศัยและการสอนการวาดภาพสีน้ำแก่เด็กมอแกน	
(มกราคม 2545)	69
- การจัดนิทรรศการ "โครงการนำร่องอันดามัน" ในงานจุฬาริชาการ	
(7-9 ธันวาคม 2545)	71
- การนำตัวแทนมอแกนเข้าร่วมงาน "สนทนาข้ามวัฒนธรรม"	
(18-19 ธันวาคม 2545) ณ อาคารสำนักงานใหญ่	
บริษัท บีโตร์เลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) กรุงเทพฯ	72
- การนำตัวแทนมอแกนมาแสดงดนตรี และร้องเพลงมอแกน	
ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ (27 มีนาคม 2546)	75
บทสรุป	77
ส่งท้าย	81

สรุปย่อโครงการ

บริเวณหมู่เกาะและชายฝั่งของทะเลอันดามันส่วนหนึ่งเป็นดินแดนของ "ชาวเล" หรือ "ยิปซีทะเล" ผู้ซึ่งมีรูปแบบการดำรงชีวิต ภาษาและวัฒนธรรม ต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย ชาวเลในประเทศไทยอาจจะแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มตามชื่อที่เรียกตนเองว่า **มอแกน มอแกน และอุรักลาไวย์**

มอแกนยังคงมีชีวิตแบบกึ่งเร่ร่อน แต่มีมอแกนส่วนหนึ่งเริ่มตั้งหลักแหล่งอย่างถาวร หลายทศวรรษที่ผ่านมา มอแกนหลายครัวเรือนได้ตั้งหลักปักฐานที่หมู่เกาะสุรินทร์ซึ่งห่างจากชายฝั่งอำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงาประมาณ 60 กิโลเมตร

มอแกนยังชีพด้วยทรัพยากรบนบกและในทะเล และค้าขายสินค้าที่หาได้จากทะเล เงินที่ได้นำมาซื้อข้าวสารและของจำเป็น มอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ประมาณ 150 คน สร้างบ้านไม้ได้ถุนสูงบนชายหาดและโยกย้ายหมู่บ้านเป็นครั้งคราวเมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้น

ในปี พ.ศ. 2524 กรมป่าไม้ประกาศให้หมู่เกาะสุรินทร์เป็นอุทยานแห่งชาติ โดยหลักการแล้วมอแกนไม่สามารถพึ่งพาทรัพยากรอีกต่อไปและยังไม่สามารถอาศัยอยู่ในเขตอุทยานฯ ด้วย ที่น่าเป็นห่วงคือกฎข้อบังคับต่างๆ เหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อมอแกนและทำให้มอแกนไม่สามารถดำรงชีวิตและรักษาวัฒนธรรมประเพณีได้ต่อไป

เท่าที่ผ่านมา เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติยอมรับสถานภาพของมอแกนว่าเป็นชนเผ่าพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในหมู่เกาะสุรินทร์ก่อนที่จะมีการประกาศพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไม่มีแผนหรือหลักประกันให้การดำรงชีพของมอแกนแห่งหมู่เกาะสุรินทร์

โครงการนำร่องอันดามันได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ภายใต้การประสานงานของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยการสนับสนุนของสำนักงานที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมภาคพื้นเอเชีย-แปซิฟิก ยูเนสโก กรุงเทพฯ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการสมุทศาสตร์ระหว่างรัฐบาลแห่งยูเนสโก (Intergovernmental Oceanographic Commission) และโครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก ยูเนสโก ปารีส (Environment and Development in Coastal Regions and in Small Islands หรือ CSI)

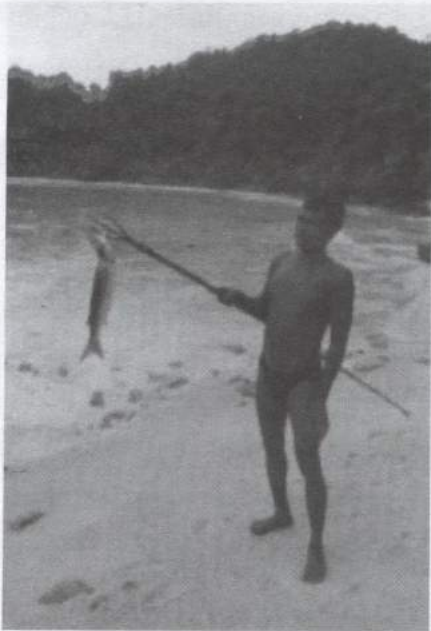

หมู่บ้านมอแกนอ่าวไทรเอน (บิคุ) เกาะสุรินทร์เหนือ

ผู้หญิงมอแกนทำงานฝีมือจากเตยหนามมาขายนักท่องเที่ยว

มอแกนเดินแทงปลาด้วย "ซุม" (สามง่าม) ในเวลาน้ำลง

ช่วงหัวรุ่งของบางวัน มอแกนออกยืนตักเบ็ดหน้าหมู่บ้าน

หลังจากการติดตามประเมินผลกระทบในด้านต่างๆ ของชุมชนมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ในเดือนธันวาคม 2540 ได้มีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการขึ้นเพื่อพยายามประสานความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมของมอแกน

การประชุมระดมความคิดครั้งแรกจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน 2541 ที่สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กรุงเทพฯ โดยมีผู้ร่วมประชุมคือเจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน การประชุมครั้งนี้เป็นการระดมความคิดและประเด็นสำคัญๆ ในเรื่องทางเลือกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สองสัปดาห์ต่อมามีการประชุมที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ โดยผู้ที่เข้าร่วมประชุมครั้งแรก หรือตัวแทนเดินทางมาประชุมเพื่อนำเสนอพันธกิจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละฝ่าย หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการแล้ว ผู้ประสานงานได้ร่างกิจกรรมของโครงการขึ้น แต่ละกิจกรรมแสดงถึงทางเลือกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เน้นการประนีประนอมระหว่างการคงวิถีชีวิตของมอแกนกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของหมู่เกาะสุรินทร์

กิจกรรมของโครงการ รวมไปถึงการประเมินสภาพทรัพยากรธรรมชาติและความรู้พื้นฐานของมอแกน การจัดพิมพ์หนังสืออ่านเพิ่มเติมเรื่อง "ชีวิตพวกเรา ชาวทะเล" ในสี่ภาษาคือ มอแกน อูรักลาโว้ย ไทย และอังกฤษ การฟื้นฟูความรู้และทักษะเกี่ยวกับการต่อเรือ การส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรม ฯลฯ

ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกและในหลายๆ ส่วนของโลก มีการให้ความสำคัญกับดุลยภาพของการพัฒนา การส่งเสริมการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง กระบวนการเรียนรู้และผลที่ได้รับจากโครงการนี้ อาจจะเป็นตัวอย่างหรือเป็นแรงบันดาลใจให้กับโครงการในภูมิภาคนี้หรือส่วนอื่นๆ ของโลก ในอนาคต

บทนำ

การอนุรักษ์ การพัฒนา และการมีส่วนร่วม

สิ่งที่ท้าทายการอนุรักษ์คือการแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหายั่งยืน และผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการลงความเห็นและร่วมมือแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ

ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมบริเวณชายฝั่งและเกาะเล็ก ๆ ทั่วโลกสะท้อนให้เห็นว่าแนวทางแบบบูรณาการเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง การแก้ปัญหานี้จำเป็นต้องผสมผสานเรื่องของวัฒนธรรม สังคม และทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอาจจะทำลายการทำมาหากินแบบเดิม ๆ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชนบประเพณี บ่อยครั้งที่ผู้อพยพมาจากที่อื่นจะแย่งอาชีพที่เกิดจากการท่องเที่ยวไปจากคนพื้นเมือง การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เปราะบางจึงต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรมเป็นพิเศษ มีวิธีใดที่จะประนีประนอมพัฒนาการท่องเที่ยว การรักษามรดกทางวัฒนธรรม กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันได้บ้าง

ประเทศไทยเองก็กำลังประสบกับปัญหานี้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยก็คล้ายกับประเทศอื่นในเอเชียอาคเนย์ซึ่งเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมถูกใช้เพื่อเป็นเครื่องมือดึงเงินตราต่างประเทศจากการท่องเที่ยว

หากจะมีการอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติอยู่บ้างก็มักจะเป็นไปเพื่อหารายได้จากนักท่องเที่ยวโดยส่งเสริมให้การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางทะเลเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชาติ ตัวอย่างเช่น เกาะภูเก็ตซึ่งเป็นแหล่งที่มีภูมิทัศน์งดงามดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำความมั่งคั่งมาสู่เกาะ แต่ก็มีส่วนทำให้เกิดผลกระทบทางนิเวศน์และสังคมทั้งภายในและรอบนอกของเกาะภูเก็ต เป็นที่ชัดเจนว่าการท่องเที่ยวเป็นดาบสองคมในด้านหนึ่งมีการส่งเสริมแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรมให้เป็นจุดหมายของการท่องเที่ยว แต่ในอีกด้านหนึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวอาจจะมีส่วนทำลายทรัพยากรที่เป็นฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว นั่นเอง ที่ยิ่งไปกว่านั้นคือสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงทำให้คนท้องถิ่น

ทัศนียภาพจากเกาะสุรินทร์เหนือ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนพื้นเมืองอยู่อาศัยต่อไปได้อย่างยากลำบาก เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและต้องพึ่งพาทรัพยากรจากแหล่งธรรมชาติในการดำรงชีพ

สิ่งที่น่าเป็นห่วงประการหนึ่งคือ ผลกระทบของกฎระเบียบในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์หรือในบริเวณใกล้เคียงต่อคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ บ่อยครั้งที่คนเหล่านี้ได้รับความเสียหายทั้งจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและจากการบังคับใช้กฎระเบียบในการอนุรักษ์ ปัญหานี้อาจจะส่งผลต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนท้องถิ่นและคนพื้นเมืองโดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นและห่างไกล

เป็นเวลากว่า 2 ทศวรรษแล้วที่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวเลซึ่งเป็นชนพื้นเมืองที่เคยดำรงชีวิตเร่ร่อน แต่ปัจจุบันมักหลักอาศัยอยู่บนเกาะ และชายฝั่งทะเลอันดามัน อาทิเช่น หมู่เกาะสุรินทร์ ในจังหวัดพังงา หาดราไวย์และเกาะสิเหร่ ในจังหวัดภูเก็ต เกาะลันตา ในจังหวัดกระบี่ และเกาะหลีเป๊ะ ในจังหวัดสตูล วิถีชีวิตแบบยังชีพของชาวเลมีพื้นฐานที่ขึ้นอยู่กับการใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างระมัดระวัง แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเนื่องมาจากแรงกดดันจากภายนอกซึ่งส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวเลกลุ่มต่างๆ

การสืบสานวิถีวัฒนธรรมชาวเลจึงน่าเป็นห่วงเพราะความเป็นชนกลุ่มน้อย บางกลุ่มไร้สัญชาติ สถานภาพและสิทธิในด้านต่างๆ จึงยังคงคลุมเครือภายใต้กฎหมายของไทย บางครั้งจึงเสี่ยงต่อการถูกเอาเปรียบเพราะความด้อยสิทธิและความรู้ไม่เท่าทันในด้านกฎหมาย

ในส่วนของกรอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรัฐบาลไทยได้จัดให้หลายพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามันอยู่ภายใต้การดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช¹ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและมีแผนงานอนุรักษ์ทางทะเล ส่วนยูเนสโกมีแนวคิดที่จะเสนอการจัดการในรูปแบบพื้นที่สงวนชีวมณฑล (Biosphere Reserve) โดยครอบคลุมชายฝั่งจากชายแดนด้านเหนือของไทย (ที่จรด

หมู่บ้านมอแกนที่อ่าวไทรเอน (บิลู)

ทัศนียภาพจากเกาะสุรินทร์เหนือ

กับพรมแดนประเทศเมียนมาร์) และทอดยาวลงมาทางใต้ (จนถึงพรมแดนประเทศมาเลเซีย) ภายใต้พื้นที่สงวนขนาดใหญ่² มีแผนที่จะเสนอบางพื้นที่ย่อยๆ เป็นแหล่งมรดกโลก (World Heritage Site)

หนึ่งในพื้นที่ที่เคยได้รับการเสนอชื่อให้เข้าในบัญชีแหล่งมรดกโลก (แต่ยังไม่ผ่านการพิจารณา) คือ หมู่เกาะสุรินทร์ที่เปรียบเสมือนบ้านของมอแกน อาจจะเรียกได้ว่ามอแกนเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ของหมู่เกาะ แต่การดำรงอยู่ของมอแกนได้รับผลกระทบจากมาตรการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การขยายตัวของการท่องเที่ยว รวมทั้งระบบตลาดที่ผลักดันให้มอแกนเก็บหาทรัพยากรเพื่อการค้าเพิ่มมากขึ้น

¹ ก่อนการปฏิรูประบบราชการในเดือนตุลาคม 2545 อุทยานแห่งชาติทางทะเลอยู่ภายใต้การบริหารงานของส่วนอุทยานแห่งชาติทางทะเล สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้

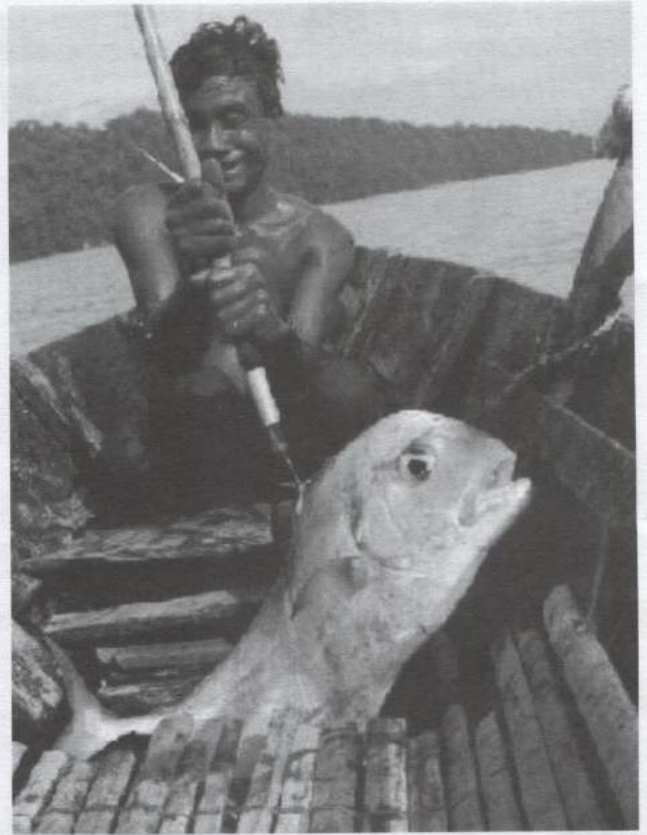
ด้วยการสนับสนุนของยูเนสโก และด้วยความร่วมมือของสวนอุทยานแห่งชาติทางทะเล กรมป่าไม้² นักวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้สำรวจวิถีชีวิตของมอแกน โดยเน้นที่วัฒนธรรมและความรู้พื้นบ้านที่อาจจะกลายมาเป็นส่วนช่วยในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางชายฝั่งทะเลในภาคใต้ของประเทศไทย

โครงการนำร่องอันดามันจะช่วยเอื้อให้มอแกนมีทางเลือกในการดำรงชีพบนพื้นฐานของแนวปฏิบัติและคุณค่าที่มีอยู่แต่เดิม และจะส่งเสริมให้มอแกนอยู่ในหมู่เกาะที่เปรียบเสมือนบ้านต่อไปได้ ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นส่วนสำคัญของพหุสังคมของประเทศไทยในที่สุด

เป็นที่ทราบกันทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกว่าประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา และร่วมสร้างหลักเกณฑ์ในการอนุรักษ์ด้วยการมีส่วนร่วมจะทำให้การอนุรักษ์ประสบผลสำเร็จและหลักเกณฑ์ที่ร่างนั้นนำมาใช้ได้จริงโดยที่ทุกฝ่ายให้การยอมรับ

การอนุรักษ์จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นด้วยเพื่อเป็นการชดเชยกับการบังคับใช้กฎเกณฑ์ต่างๆ สำหรับมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ ปัจจุบันยังสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานได้ และในอนาคตควรจะมีการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างมอแกนกับหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐในการดูแลปกป้องมรดกอันทรงคุณค่าไว้ ซึ่งจะเป็นการสร้างโอกาสในการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

โครงการนำร่องอันดามันเริ่มต้นที่หมู่เกาะสุรินทร์ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของมอแกนกลุ่มหนึ่ง ในอนาคต บทเรียนที่ได้จากโครงการนี้จะนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการและสภาพของชุมชนชาวเลอื่นๆบริเวณชายฝั่งและเกาะในทะเลอันดามัน บทเรียนที่ว่านี่คือกลยุทธ์ในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและทางเลือกทางเศรษฐกิจที่จะเอื้อต่อการอยู่รอดของชุมชนในขณะที่เดียวกับที่ส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติ

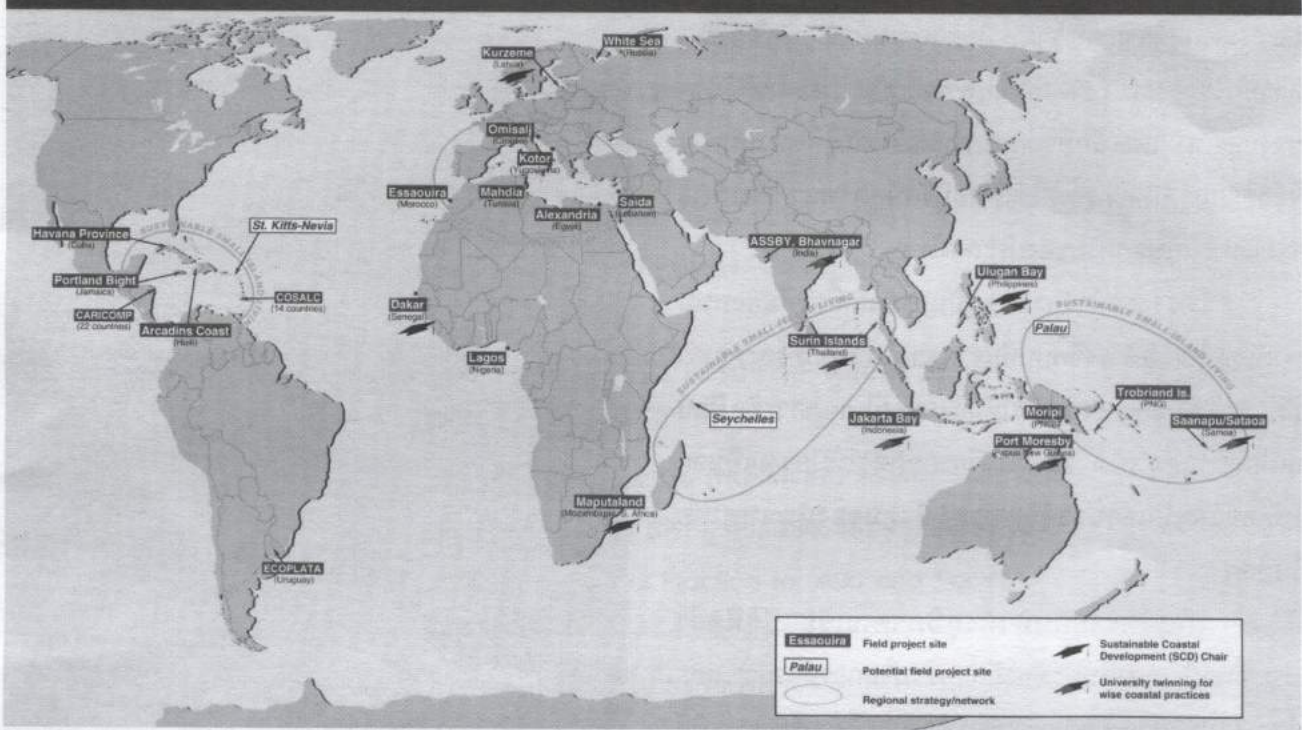
มอแกนแทงปลาโดยฉวมก

โครงการนี้ยังมีเป้าหมายเพื่อที่เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องวิถีชนพื้นเมืองและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการจัดการปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่จะทำให้ชุมชนชาวเลในประเทศไทยดำรงอยู่ต่อไปได้

² ชื่อหน่วยงานก่อนการปฏิรูประบบราชการ

Map showing islands represented at the workshop and sites of CSI activities

แผนที่แสดงโครงการนำร่องทั่วโลก

โครงการนำร่อง 23 โครงการทั่วโลกที่สนับสนุนโดย CSI มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น เครือข่าย university chair / twinning เครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องการปฏิบัติอย่างชาญฉลาดเพื่อการพัฒนาชายฝั่งอย่างยั่งยืน (WiCopforum)³ แนวนโยบายของ CSI พยายามที่จะลดความขัดแย้งในด้านทรัพยากรและด้านคุณค่าที่ต่างกันในพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก โดยการศึกษา สนับสนุน และสร้างแนวทางเพื่อการปฏิบัติอย่างชาญฉลาด รวมทั้งแนวทางปฏิบัติที่มีจริยธรรมและส่งเสริมความเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรชายฝั่ง

วัตถุประสงค์โดยรวมของโครงการ

วัตถุประสงค์โดยรวมของโครงการนี้คือ การดำรงอยู่ของชุมชนและวัฒนธรรมมอแกนที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและบ้านของมอแกนเอง

โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมที่โดดเด่นและสร้างความมั่นใจว่ามอแกนจะสามารถเข้าถึงและมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรในแหล่งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมได้ต่อไป รวมทั้งมีบทบาทในการอนุรักษ์และจัดการในอนาคต โดยที่มีการผสมผสานความรู้และแนวปฏิบัติพื้นบ้านเข้ากับแนวคิดการอนุรักษ์ที่มีรากฐานทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

³ ท่านจะเข้าร่วมวงเสวนาแลกเปลี่ยนกันได้ โดยเข้าไปที่ <http://www.unesco.org/csi/wise.htm>

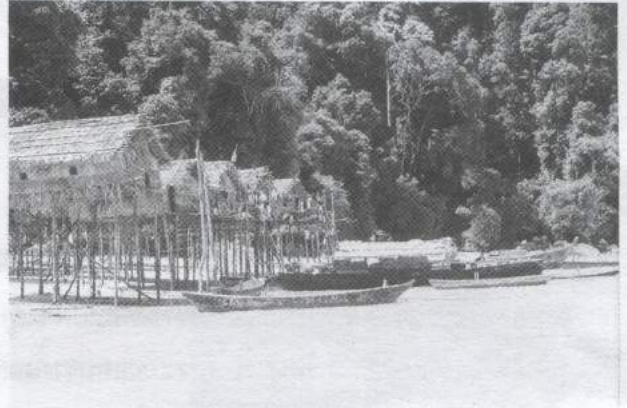

เป้าหมายเฉพาะของโครงการ

- เพื่อศึกษาความรู้และแนวปฏิบัติพื้นบ้านของมอแกน และส่งเสริมให้มีการสืบทอดความรู้นั้น รวมทั้งผสมผสานเข้ากับระบบการอนุรักษ์ของอุทยานแห่งชาติ
- เพื่อส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม สร้างการแลกเปลี่ยนความรู้ และแนวปฏิบัติ สร้างความเข้าใจระหว่างมอแกน นักวิจัยวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ เจ้าหน้าที่อุทยาน และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ
- เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมให้กับชุมชนมอแกน ให้ความรู้และฝึกอบรมทักษะที่จำเป็น และเสริมสร้างบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับอุทยานแห่งชาติ
- เพื่อพัฒนาโอกาสในการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนให้กับชุมชนมอแกน ส่งเสริมการดำรงคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

หลักการพัฒนาย่างยั่งยืนในบริบทของมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์

- เน้นที่การพึ่งตนเองของชุมชน ในที่สุดแล้ว การพัฒนาควรจะส่งผลให้มอแกนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้น ควรจะเน้นที่การมีส่วนร่วมและสนับสนุนการเพิ่มศักยภาพของมอแกน เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมมากขึ้นในอนาคต
- เน้นที่ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และความภูมิใจในวัฒนธรรมของคนพื้นเมือง รวมทั้งสนับสนุนความพยายามที่จะสืบทอดมรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไปสู่รุ่นหลัง
- เน้นที่การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ด้วยจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นเรื่องท้าทายชุมชนมอแกน และบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อมอแกนเริ่มตั้งถิ่นฐานอย่างค่อนข้างถาวรและเริ่มได้รับอิทธิพลต่างๆ จากภายนอก
- เน้นที่คุณภาพชีวิต และสุขภาวะขั้นพื้นฐาน ซึ่งแน่นอนว่า “คุณภาพชีวิต” ของมอแกนย่อมมีนิยามและคุณลักษณะไม่เหมือนคุณภาพชีวิตของชุมชนสมัยใหม่ในเมือง

หมู่บ้านมอแกน มีกระท่อมที่สร้างเรียงรายกันบนชายหาด

มอแกนร่วมแรงกันเข็นเรือขึ้นบนฝั่งเพื่อซ่อมแซม

ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านเกาะสุรินทร์และมอแกน

สภาพแวดล้อมหมู่บ้านเกาะสุรินทร์

ในทะเลอันดามัน มีเกาะใหญ่น้อยอยู่มากมายกว่า 700 เกาะทอดยาวตั้งแต่ชายฝั่งแถบเมืองทวายในประเทศเมียนมาร์ลงมาถึงเกาะลังกาวิในประเทศมาเลเซีย ในส่วนของประเทศไทย ชายฝั่งทะเลอันดามันมีชื่อเสียงในเรื่องของโลกได้นำที่สวยงาม

ในบริเวณจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่มีเกาะหินปูนโผล่เหนือน้ำ บางเกาะปกคลุมไปด้วยป่าเขียวชอุ่มและชายเกาะรายล้อมด้วยหาดทรายขาวสะอาด ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในภาคใต้ของประเทศไทยจึงพัฒนาและเติบโตอย่างรวดเร็ว เกาะภูเก็ตได้กลายเป็นแหล่งรวมของนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ

หมู่เกาะสุรินทร์อยู่ในตำบลเกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ห่างจากชายฝั่งจังหวัดพังงา 60 กิโลเมตร อยู่ใกล้ชายแดนประเทศเมียนมาร์ เป็นที่หลบลมมรสุมสำหรับเรือหาปลาและเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านมอแกน 2 แห่ง หมู่เกาะสุรินทร์มีป่าดิบชื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าชายเลนบริเวณที่มีลำธารน้ำจืด ไหลลงทะเล และมีทิวทัศน์ทะเลปกคลุมอยู่บางส่วน ความหลากหลายทางชีววิทยาทำให้หมู่เกาะสุรินทร์เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทางนิเวศวิทยา และกรมป่าไม้ได้ประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2524

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 135 ตารางกิโลเมตร โดยร้อยละ 76 เป็นทะเล ประกอบด้วย 5 เกาะ มีเกาะใหญ่ 2 เกาะคือ เกาะสุรินทร์เหนือ และเกาะสุรินทร์ใต้

ชายฝั่งเกาะสุรินทร์มีความเว้าแหว่ง ทำให้มีอ่าวหลายแห่งซึ่งเป็นที่กำบังคลื่นลมได้ดี ระยะห่างจากฝั่งและระดับน้ำลึกโดยรอบเกาะทำให้น้ำทะเลใสสะอาดเหมาะกับการเจริญเติบโตของปะการังหลากหลายชนิด ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของแนวปะการังทำให้มีปลาชนิดต่างๆ มากมาย บางครั้งยังพบวาฬและฉลามวาฬในน่านน้ำรอบเกาะอีกด้วย เต่าทะเล โดยเฉพาะเต่ากระและเต่าตนุขึ้นมาวางไข่ตามชายหาดของเกาะ

จากยอดเกาะใหญ่ทั้งสอง คือเกาะสุรินทร์เหนือและเกาะสุรินทร์ใต้ มีป่าดิบชื้นที่มีต้นไม้หลายชนิด ถัดลงมามีป่าชายหาดและป่าโกงกาง บนเกาะมีสัตว์อาศัยอยู่ไม่ต่ำกว่า 80 ชนิด ทั้งสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเช่น กระเจงเล็ก

ต้นกระติงบนเส้นทางเดินป่าหาดไม้งามเกาะสุรินทร์

ลิงกัง ลิงแสม หนูทองขาว ค้างคาวชนิดต่างๆ ฯลฯ สัตว์เลื้อยคลาน เช่น ตะกวด เขี้ย กูเหลือม กูพังกา ฯลฯ นกหลายชนิด ทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพย้ายถิ่น รวมทั้ง นกหายากเช่น นกขาปีโหน และเหยี่ยวเพเรกริน

บริเวณเกาะสุรินทร์มีแหล่งน้ำจืดอยู่หลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นน้ำซับหรือทางน้ำเล็กๆ แหล่งน้ำจืดที่ใช้ภายใน เขตอุทยานฯ มาจากเกาะสุรินทร์ใต้ โดยต่อท่อข้ามช่องขาดมายังฝั่งสำนักงานอุทยานฯ แต่หากมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก น้ำจืดจากแหล่งดังกล่าวก็จะไม่พอใช้

ลมมรสุมมีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมของเกาะอย่างยิ่ง มรสุมตะวันตกเฉียงใต้หรือฤดูฝน อยู่ในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ช่วงนี้เป็นช่วงที่คลื่นลมแรง ยากแก่การเดินทางเรือ อุทยานฯ จึงปิดรับนักท่องเที่ยว ส่วนมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ หรือฤดูแล้งอยู่ในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนพฤษภาคม เป็นฤดูที่อุทยานฯ เปิดรับนักท่องเที่ยว โดยมีบริการเรือระหว่างท่าเรือที่คุระบุรีและเกาะสุรินทร์เหนือ เรือธรรมดาใช้เวลาเล่นประมาณ 3-4 ชั่วโมง ส่วนเรือเร็วใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง นักท่องเที่ยวที่มาเยือนหมู่เกาะสุรินทร์มีทั้งคนไทยและต่างชาติ

สังคมและวัฒนธรรมของมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์

มอแกนเป็นชาวเลกลุ่มหนึ่งที่ใช้ชีวิตและเดินทางอยู่ตามเกาะต่างๆ ในทะเลอันดามัน มีวิถีชีวิต มีภาษาและวัฒนธรรมที่ต่างจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย ในภาษาอังกฤษเรารู้จักชาวเลในนามของยิปซีทะเล (sea gypsies หรือ sea nomads) ปัจจุบันชาวเลส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร ไม่อพยพโยกย้ายบ่อยครั้งเหมือนในอดีต แต่ก็ยังมีการเดินทางไปทำมาหากินทางทะเลอยู่เสมอ

ในประเทศไทย มีชาวเลอยู่ 3 กลุ่ม คือ มอแกน มอแกลน และอุรักลาไวย์ ทั้งสามกลุ่มพูดภาษาตระกูลออสโตรนีเซียน แต่ทว่าแต่ละกลุ่มก็มีภาษาย่อยของตนเอง ซึ่งเป็นภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน และต่างก็มีวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง แต่มีประเพณีบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน เช่น พิธีฉลองวิญญาณบรรพบุรุษและพิธีลอยเรือ

ต้นไม้ใหญ่ในป่าที่สมบรูณ์ที่หมู่เกาะสุรินทร์

แผนที่แสดงเกาะทั้ง 5 ในหมู่เกาะสุรินทร์

ชาวเลมอแกน มีประชากรประมาณ 2,500 คน กระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านในจังหวัดพังงาและภูเก็ต มีภาษาที่คล้ายคลึงกับภาษามอแกน จึงสามารถสื่อสารกับมอแกนได้ มอแกนตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรมานานกว่าร้อยปี ทำให้ผสมผสานภาษาและวัฒนธรรมไทยค่อนข้างมาก มีสถานะเป็นพลเมืองไทย บางครั้ง จึงเรียกว่า "ไทยใหม่" เด็กๆ เข้าศึกษาในโรงเรียนในท้องถิ่น หลายคนนับถือศาสนาพุทธ แต่ยังคงเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษและมีงานฉลองใหญ่ในอำเภอบางสัก จังหวัดพังงา ทุกปี

ชาวเลอุรักลาไวย์ มีประชากรประมาณ 4,000 คน เป็นชาวเลกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย อุรักลาไวย์ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ บริเวณชายฝั่งหรือบนเกาะในจังหวัดภูเก็ต กระบี่และสตูล ถึงแม้ว่าจะมีการผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมไทยและกลายเป็น "ไทยใหม่" แต่อุรักลาไวย์ในหลายหมู่บ้านยังคงมีพิธีลอยเรือปีละ 2 ครั้ง

ชาวเลมอแกน มีประชากรในประเทศไทยประมาณ 400 คน และในประเทศเมียนมาร์อีกประมาณ 2,000-3,000 คน ส่วนใหญ่ยังคงมีชีวิตที่เรียบง่าย เดินทางทางทะเลบ่อยครั้ง มีพิธีประจำปีคืองานฉลองเสาวิญญาณบรรพบุรุษ จัดขึ้นปีละครั้ง ในช่วงนี้มอแกนจากเกาะต่างๆ จะชุมนุมกันเพื่อร่วมงานฉลองโดยงดออกทะเล 3 วัน 3 คืน ประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา มีมอแกนหลายครอบครัวที่ตั้งหมู่บ้านค่อนข้างถาวรที่หมู่เกาะสุรินทร์ วิถีชีวิตที่อพยพโยกย้ายอยู่บ่อยครั้ง และเน้นการยังชีพ เก็บหาอาหารจากธรรมชาติ ไม่ได้ทำสายความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในหมู่เกาะสุรินทร์

การทำลายระบบนิเวศน์รอบๆ หมู่เกาะสุรินทร์ ส่วนใหญ่เกิดจากการทำประมงผิดกฎหมายโดยเรือประมงพาณิชย์ ก่อนที่จะมีการติดตั้งทุ่นผูกเรือ การทอดสมอของเรือท่องเที่ยวทำให้ปะการังแตกหักเสียหาย การประกาศพื้นที่หมู่เกาะสุรินทร์เป็นอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2524 ทำให้มีกฎระเบียบในการรักษาสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวดมากขึ้น

ในขณะที่เดียวกันมอแกนก็เริ่มตั้งหลักแหล่งอยู่ถาวรมากขึ้นเนื่องจากเปลือกหอยและสัตว์ทะเลหลายชนิดมีราคาดี จึงทำให้มอแกนนำทรัพยากรเหล่านี้ไปขายเพื่อซื้อข้าวสาร

ต้นกระทิงบนเส้นทางเดินป่าหาดไม้งาม เกาะสุรินทร์

นักท่องเที่ยวจากเรือสำราญขนาดใหญ่เรียงแถวเดินขึ้นเรือเล็ก

หมู่บ้านอุรักลาไวย์ที่สังกาดู จังหวัดกระบี่

และสิ่งจำเป็นอื่นๆ ดังนั้น การจัดการอุทยานหมู่เกาะสุรินทร์ ควรจะส่งเสริมให้ชาวเลมอแกนทำมาหากินได้อย่างไม่เบียดเบียนธรรมชาติ พึ่งพาตนเองได้ มีความภาคภูมิใจในสังคมวัฒนธรรมของตน และการจัดการควรต้องคำนึงถึงรากฐานทางวัฒนธรรมและความต้องการพื้นฐานของมอแกนด้วย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหมู่เกาะสุรินทร์

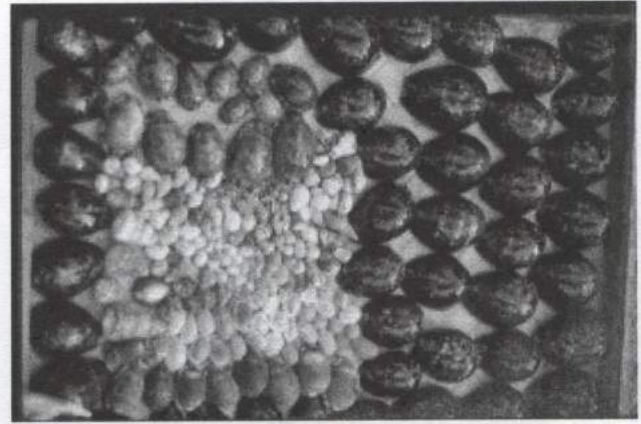
ก่อนที่หมู่เกาะสุรินทร์จะได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ มอแกนเป็นชนกลุ่มเดียวพักอาศัยและทำมาหากินอยู่ในบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ ในบางช่วงมีคนไทยจากฝั่งเดินทางไปหาไม้หอมหรือของป่าอื่นๆ และพักค้างแรมอยู่บนเกาะ แต่ก็ในช่วงเวลาสั้นๆ นอกจากนั้น มีพวกที่เข้าไปตกปลาหรือทำการประมงในรูปแบบอื่นๆ หลังจากที่มีการประกาศให้พื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติ การหาไม้หอมและการประมงบริเวณหมู่เกาะนี้ก็สิ้นสุดลง

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์

ในปัจจุบัน การบริหารจัดการอุทยานฯ ดำเนินงานโดยสำนักงานอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีเจ้าหน้าที่หลักๆ คือหัวหน้าอุทยานฯ ผู้ช่วยฯ และเจ้าหน้าที่ที่เป็นข้าราชการอีก 3-4 คน ส่วนที่เหลือประมาณ 30-40 คน นั้นเป็นลูกจ้างชั่วคราว สำนักงานอุทยานฯ ตั้งอยู่ที่ท่าเรือในอำเภอคุระบุรีและที่เกาะสุรินทร์เหนือ

ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2504 กิจกรรมต่างๆ ภายในเขตอุทยานต้องถูกจำกัดและควบคุมในทางทฤษฎี พื้นที่ที่จะประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติจะต้องไม่อยู่ใต้การครอบครองหรือมีผู้ถือเอกสารสิทธิใดๆ แต่ในทางปฏิบัติบ่อยครั้งที่มีการประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติทับที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งสร้างความลำบากในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และในขณะเดียวกันก็จำกัดกิจกรรมทำมาหากินของชาวบ้านด้วย

ในกรณีของมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ แม้ว่าจะไม่มีข้อตกลงที่เป็นทางการหรือเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่าง

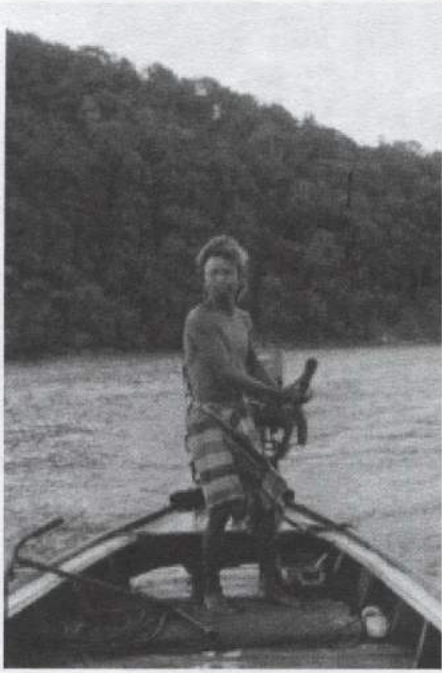
เปลือกหอยที่มอแกนเคยเก็บขาย ส่วนใหญ่เป็นหอยเบี้ย

เจ้าหน้าที่อุทยานฯ และมอแกน แต่เป็นที่เข้าใจกันทุกฝ่ายว่ามอแกนเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่ทำมาหากินและพักพิงเกาะสุรินทร์มานานก่อนการประกาศพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งวิถีชีวิตรวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ของมอแกนก็เรียบง่าย และการทำมาหากินแบบยังชีพก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรที่ได้รับการปกป้องคุ้มครองน้อยมาก มอแกนจึงอยู่อาศัยในหมู่เกาะนี้ได้ต่อไป และสามารถจะโยกย้ายหมู่บ้านไปยังบริเวณต่างๆ ของเกาะได้ตามวิถีดั้งเดิม

ในช่วงต้นของทศวรรษ 2530 หลังจากที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่สำคัญ มอแกนได้รับอนุญาตให้นำเปลือกหอยสวยงามมาขายให้นักท่องเที่ยว เปลือกหอยเหล่านี้มีทั้งที่มาจากน่านน้ำบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ และบริเวณเกาะต่างๆ ในประเทศเมียนมาร์ การค้าขายเปลือกหอยดำเนินติดต่อกันมาเกือบ 10 ปี และทำรายได้ให้แก่มอแกนในช่วงฤดูท่องเที่ยว

ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ทางอุทยานฯ ได้ยกเลิกการค้าขายเปลือกหอยเพราะเกรงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ตั้งกองทุนมอแกนขึ้นเพื่อรับบริจาคเงินจากนักท่องเที่ยวและจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเป็นทุนซื้อข้าวสารและสิ่งจำเป็นให้มอแกน เงินบางส่วนจากรายได้ร้านค้าสวัสดิการอุทยานฯ ก็นำมาจ้างมอแกนเพื่อทำงานในอุทยานฯ เช่น ขับเรือ เก็บขยะ ช่วยงานครัว ล้างขาม ฯลฯ

มอแกนทำงานถือท้ายเรือหางยาว

เงินค่าจ้างมอแกนนั้นเบิกจากงบประมาณของรัฐไม่ได้ เพราะมอแกนเป็น “คนไร้รัฐ” ไม่มีสัญชาติและไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ภารกิจหลักของอุทยานฯ คือการปกป้องคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์และการบริการนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในเรื่องงบประมาณ และกำลังคนที่ทำงานด้านขนเฝ้าและวัฒนธรรม อีกทั้งแผนแม่บทอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ ปี พ.ศ. 2543-2547 ไม่ได้เน้นเรื่องเกี่ยวกับมอแกนมากนัก

การตั้งกองทุนการแจกข้าวสาร และการจ้างงานมอแกน ไม่ได้มีข้อตกลงที่เป็นทางการระหว่างมอแกน และอุทยานฯ แต่เป็นความพยายามของอุทยานฯ ที่จะช่วยเหลือมอแกนที่ขาดรายได้เพราะการยกเลิกขายเปลือกหอย แต่เนื่องจากมอแกนมีวัฒนธรรมการทำมาหากินแบบวันต่อวัน และไม่เคยชินกับการอดออม รายได้จึงถูกใช้จ่ายหมดไปอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้น มอแกนซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคแบบแบ่งซื้อ หรือซื้อปลีก จึงต้องจ่ายเงินในราคาที่สูงขึ้น ทำให้มอแกนต้องพึ่งพาอุทยานฯ มากขึ้นตามลำดับ

แม้ว่าแผนและนโยบายของอุทยานฯ จะไม่เอื้อกับการส่งเสริมวิถีชีวิตของมอแกน แต่เท่าที่ผ่านมา แนวปฏิบัติของอุทยานฯ ก็อะลุ่มอล่วยให้กับมอแกนพอสมควร ปัญหาอุปสรรคหนึ่งในการจัดการให้เป็นไปตามกฎระเบียบของอุทยานฯ คือการหามาตรการที่เหมาะสมในการลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎ ที่แล้วมา การลงโทษใช้วิธีตักเตือนด้วยวาจาหรือในกรณีที่ฝ่าฝืนกฎอย่างรุนแรง ก็ใช้การยึดเรือซึ่งจริงๆ แล้วเป็นการตัดโอกาสในการทำมาหากินของมอแกน ดังนั้นการรักษากฎระเบียบจึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก เพราะต้องเข้มงวดและผ่อนปรนในเวลาเดียวกัน

อย่างไรก็ดี แนวปฏิบัติของอุทยานฯ จะต้องมีความคงเส้นคงวา และการสื่อสารกับมอแกนจะต้องมีความชัดเจน มิฉะนั้น จะเกิดความสับสนไม่แน่นอน และเกิดการเล่าลือต่อกันในกลุ่มมอแกน ทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนระหว่างมอแกนและอุทยานฯ

ส่วนใหญ่มอแกนจับปลาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน

หน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

หน่วยราชการอีกแห่งหนึ่งซึ่งมีสถานีย่อยอยู่บนเกาะสุรินทร์เหนือ คือหน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำนี้ขึ้นตรงกับงานอนุรักษ์ทรัพยากรประมงทะเล จังหวัดกระบี่ กรมประมง บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์ฯ คือการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์น้ำ การตรวจตราและการจับกุมผู้ที่ทำประมงผิดกฎหมาย

สถานีย่อยของหน่วยฯ นี้มีขนาดเล็ก เจ้าหน้าที่ประจำหน่วยส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างประจำและชั่วคราว อีกทั้งงบประมาณและกำลังคนน้อย จึงไม่สามารถจะเข้มงวดในการตรวจตราปราบปรามมากนัก อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่บางส่วนพยายามประชาสัมพันธ์ให้มอแกนเล็กทำการประมงที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การงมหอย ล่าเต่า ฯลฯ

ในปี พ.ศ. 2537 มีการจัดตั้งโรงเรียนเล็กๆ ขึ้นสอนวิชาพื้นฐานเช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ พลศึกษา ฯลฯ เพื่อให้เด็กมอแกนมีความรู้เบื้องต้นที่จะสามารถติดต่อสื่อสารกับสังคมใหญ่ได้ โดยจัดให้มีเรือรับส่งและอาหารกลางวันให้มีเจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์หรืออาสาสมัครมอแกนผลัดกันนำเรือรับส่งเด็กๆ และทำกับข้าวให้เด็กรับประทาน ต่อมาทางสำนักงานประมงศึกษาจังหวัดพังงาได้ให้การสนับสนุนการเรียนการสอน โดยให้โรงเรียนสุรัสวดีเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านปากจอก ตำบลเกาะพระทอง และให้ตำแหน่งลูกจ้างเพื่อเป็นครูสอนนักเรียน ส่วนเครื่องแบบ สมุดหนังสือ และอุปกรณ์กีฬาที่รับบริจาคจากไต้ก๋งเรือประมงที่เดินทางไปมาบริเวณนี้ และจากนักท่องเที่ยว

นักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนนี้ และออกเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ประสบปัญหาเพราะต้องไปเรียนต่อที่โรงเรียนบนฝั่ง อยู่ห่างไกลจากครอบครัวและชุมชน แต่หากมีการสนับสนุนให้ทุนการศึกษาและให้เด็กไปเรียนต่อเป็นกลุ่ม เด็กก็จะคลายความคิดถึงบ้านลง หัวใจสำคัญของการเรียนการสอน คือต้องกระตุ้นให้เชื่อมโยงสิ่งที่

เด็กมอแกนเข้าแถวเคารพธงชาติในช่วงเช้าก่อนเข้าเรียน

เรียนรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อการดำรงชีวิตและดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้การศึกษาในระดับที่สูงขึ้นมีคุณค่าและความหมายกับวิถีของมอแกน

กรมการปกครอง/องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ในด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น หมู่เกาะสุรินทร์ขึ้นอยู่กับตำบลเกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี บางครั้งมีตัวแทนจากหน่วยงานราชการมาเยี่ยมหมู่เกาะสุรินทร์บ้าง แต่ยังไม่มีการวางแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องสัญชาติและบัตรประชาชน รวมทั้งบริการสังคมอื่นๆ แก่มอแกน หน่วยราชการเหล่านี้มีการหมุนเวียนข้าราชการบ่อยครั้ง ทำให้การประสานงานและสานต่องานเป็นไปได้ยาก และทำให้การดำเนินงานเรื่องสัญชาติมอแกนไม่ได้รับการใส่ใจและผลักดันเท่าที่ควร จนถึงปัจจุบัน มอแกนยังไม่ได้รับสัญชาติไทยแม้ว่าจะมีบางคนที่แต่งงานกับผู้ที่ถือบัตรประชาชนไทย⁴

⁴ การจดทะเบียนสมรสเป็นไปไม่ได้ เพราะกฎหมายไม่รับรองสถานภาพของมอแกน

นอกจากนั้น กรอบทัศนคติของหน่วยงานรัฐในระดับชาติยังไม่ให้ความสำคัญกับชนพื้นเมือง อันที่จริงแล้วถือได้ว่าประเทศไทยยังไม่ยอมรับการมีอยู่ของชนพื้นเมือง รวมทั้งไม่มีแผนงานหรืองบประมาณเพื่อสนับสนุนสถานภาพพลเมือง และการมีส่วนร่วมของชนพื้นเมืองในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง

หน่วยงานอื่นๆ

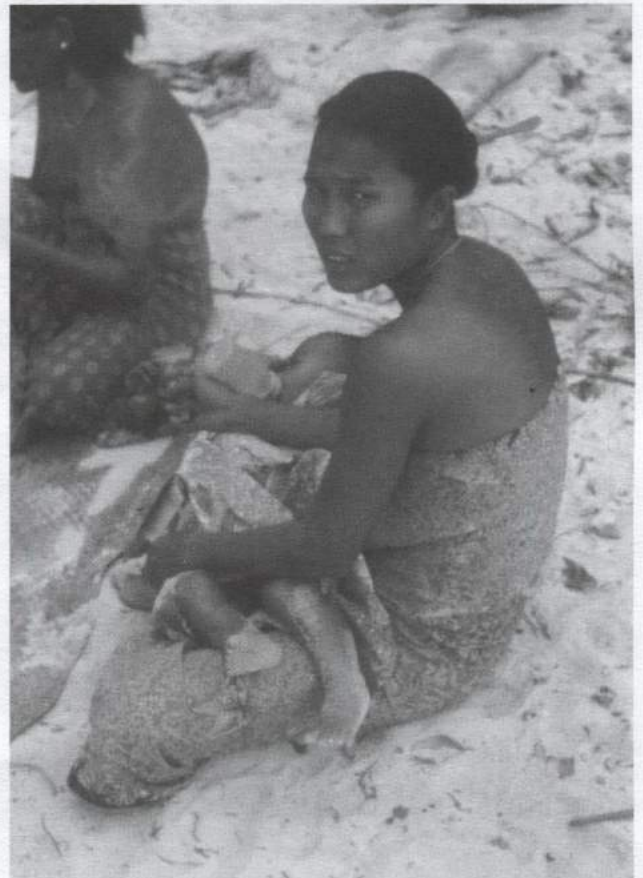
เจ้าหน้าที่จากหน่วยควบคุมโรคติดต่อที่นำโดยแมลงอำเภอกุระบุรีได้เดินทางมาที่หมู่เกาะสุรินทร์อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง เพื่อฉีดพ่นยากำจัดยุงและเพื่อตรวจเลือดเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และมอแกนเพื่อหาเชื้อมาลาเรีย หากมอแกนป่วยไข้ไม่สบาย อาจจะขึ้นฝั่งเพื่อไปพบเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่บ้านปากจอก หรือพบแพทย์ที่โรงพยาบาลกุระบุรีหรือโรงพยาบาลระนองได้ แต่การไม่มีบัตรประชาชนทำให้มอแกนไม่อยากจะเดินทางเข้ามาในเมือง เพราะอาจจะถูกตรวจจับได้ นอกจากนี้ การอยู่ในสถานที่ที่ไม่คุ้นเคยและความยากลำบากในการสื่อสารทำให้มอแกนไม่อยากจะมาตรวจรักษาในโรงพยาบาลนัก

ประชากรมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์

ประชากรมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์มีจำนวนขึ้นลงอยู่ระหว่าง 130-200 คน เนื่องจากบางครอบครัวยังอพยพโยกย้ายไปมา และมีการเดินทางไปมาเพื่อเยี่ยมเยียนเพื่อนฝูงญาติพี่น้องอยู่เสมอ อัตราการเกิดค่อนข้างสูง แต่อัตราการตายของเด็กทารกก็สูงด้วยเช่นเดียวกัน มอแกนส่วนใหญ่มีอายุขัยไม่ยืนยาวนัก การติดสารเสพติด เช่น ยาเส้น เหล้าขาว และสารกระตุ้นอื่นๆ ซึ่งต้องเพิ่มปริมาณการใช้มากขึ้นๆ เพื่อให้ทำงานหนักและอดทนได้ยิ่งขึ้น ทำให้ผู้ชายมอแกนซึ่งต้องออกทำมาหากินทางทะเลเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก และทำให้จำนวนประชากรหญิงชายมอแกนมีสัดส่วนที่ไม่สมดุล นอกจากนี้ ยังทำให้หญิงมอแกนมีภาระต้องเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ในขณะที่ทางทำมาหากินจำกัดลง

มอแกน คนไร้รัฐ

ในหมู่บ้านมอแกนมีประชากรหญิงมากกว่าชาย

จำนวนประชากรมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์

	2536	2537	2538-2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545
จำนวนหลังคาเรือน	35	45	ไม่มีข้อมูล	34	37	36	42	34	43
จำนวนผู้ชาย	65	92	ไม่มีข้อมูล	57	58	56	66	55	85
จำนวนผู้หญิง	71	109	ไม่มีข้อมูล	77	86	85	96	91	105
จำนวนประชากรทั้งหมด	136	201	ไม่มีข้อมูล	134	144	141	162	146	190

แหล่งข้อมูล นฤมล อรุโณทัย โครงการนำร่องอันดามัน 2545

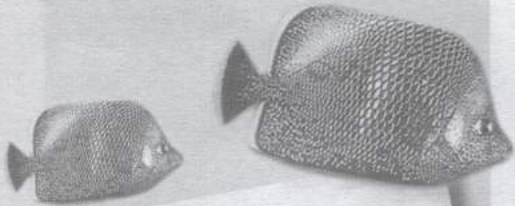

กิจกรรมในโครงการ ช่วงที่ 1 : ตุลาคม 2541 - กันยายน 2542

หลังจากที่มีการสำรวจภาคสนามโดยคณะทำงานโครงการนำร่อง
อันดามันแล้ว กิจกรรมในช่วงแรกของโครงการฯ คือ

- การประชุมระดมความคิดเพื่อหากรอบแนวคิดและทางเลือกของ
การพัฒนาอย่างยั่งยืน
(6 พฤศจิกายน 2541 ณ ห้องบุญนาค สำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ กรุงเทพฯ)
- การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดทางเลือก
และพันธกิจของการพัฒนา
(21-26 พฤศจิกายน 2541 ณ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์
จังหวัดพังงา)
- การประชุมสรุปผลโครงการระยะแรก
(19 มีนาคม 2542 ณ ห้องประชุมคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์)

มอแกนยังโยกย้ายหมู่บ้านอยู่บ้าง
วัสดุในการสร้างกระท่อมเป็นวัสดุไม่ถาวร
เช่น ไม้ ไม้ไผ่ ใบค้อ

การประชุมระดมความคิดการคัดสรรทางเลือกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การประชุมระดมความคิดทางเลือกและพันธกิจการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการประชุมสรุปผลช่วงแรกของโครงการ

พฤศจิกายน 2541 และมีนาคม 2542

การประชุมครั้งแรกในหัวข้อ “การคัดสรรทางเลือกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” จัดขึ้นเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2541 ณ ห้องบุญนาคน สำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กรุงเทพฯ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนได้ระดมความคิดเกี่ยวกับทิศทาง เป้าหมาย กลยุทธ์ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสังคมของหมู่เกาะสุรินทร์อย่างยั่งยืน การประชุมครั้งนี้มีผู้ร่วมประชุมจำนวน 33 คน

หลังจากนั้นประมาณ 2 สัปดาห์ ได้มีการประชุมขึ้นที่หมู่เกาะสุรินทร์ เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ “ทางเลือกและพันธกิจการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ในระหว่างวันที่ 21-26 พฤศจิกายน 2541 โดยมีผู้ร่วมประชุมชุดแรก (หรือตัวแทน) พูดคุยหารือและร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อทราบถึงชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปของมอแกน ประเมินศักยภาพของชาวเลมอแกนในการจัด/นำกิจกรรม เช่น นำเดินป่า นำว่ายน้ำดูปะการัง รวมทั้งชมการแสดงของเด็กๆ มอแกน การประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุม 25 คน และในช่วงการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นมีตัวแทนมอแกนทั้งหญิงและชายมาร่วมประชุมด้วยประมาณ 10 คน

ในเดือนมีนาคม 2542 มีการประชุมสรุปผลโครงการระยะแรก และเพื่อติดตามความคืบหน้าของพันธกิจต่างๆ ดร. ริชาร์ด เองเกลฮาร์ดท์ ได้ย้ำถึงความสำคัญของโครงการฯ ในฐานะที่มีส่วนผลักดันประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมคือ Wise Practice และเรื่องการปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรม รวมทั้งถิ่นอยู่อาศัยของชนพื้นเมือง การที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ทศวรรษนี้เป็นทศวรรษของชนพื้นเมือง (International Decade of the World's Indigenous People) ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ UNESCO เข้ามาส่งเสริมโครงการฯ นี้

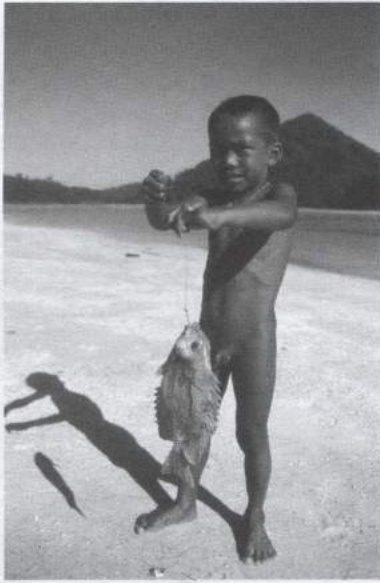

การประชุม “การคัดสรรทางเลือกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ที่กรุงเทพฯ

ตัวแทนมอแกนเข้าร่วมประชุมที่หมู่เกาะสุรินทร์

เด็กมอแกนตกปลาเพื่อบริโภคในครัวเรือน

ผู้ชายมอแกนกระโดดลงทะเลเพื่อมทอยแทงปลา

ปลิงทะเลตากแห้ง

ในการประชุม 3 ครั้ง มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้

ประเด็นเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนของมอแกนและอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์

การกำหนดสิทธิของมอแกน ---การพึ่งพาทรัพยากรบนบกและในทะเล

มอแกนพึ่งพาทรัพยากรทั้งบนบกและในทะเล จึงควรจะมีการศึกษาวิจัยว่าการทำมาหากินมีผลต่อทรัพยากรมากน้อยเพียงใด แม้ว่ามอแกนจะการทำมาหากินแบบยังชีพเป็นหลัก แต่ก็เก็บของทะเลไปขายเพื่อนำเงินไปซื้อข้าวและสิ่งของจำเป็นอื่นๆ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มีบทคุ้มครองอุทยานฯ ในมาตรา 16 รวมข้อห้ามต่างๆ 19 ข้อ และข้อห้ามหนึ่งคือ ห้ามบุคคลล่าสัตว์ในเขตอุทยานฯ ดังนั้น กรณีของมอแกนจึงสร้างความกังวลใจให้แก่เจ้าหน้าที่อุทยานฯ อย่างยิ่งเพราะมีหน้าที่บังคับกฎหมายในการประชุมมีผู้ให้ความเห็นว่ากฎหมายอาจเหมาะสำหรับสถานการณ์ในอดีต แต่ปัจจุบันอาจไม่เหมาะสมแล้ว

นอกจากนั้น ควรจะมีนโยบายหรือแรงจูงใจไม่ให้อุดหนุนการค้าของจากมอแกน พ่อค้าคนกลางเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของมอแกนอย่างมาก ควรจะต้องหาวิธีดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วย

ที่ผ่านมา อุทยานฯ ได้ให้ความช่วยเหลือมอแกน เช่นจ้างผู้ชายมอแกนเป็นคนขับเรือพานักท่องเที่ยวไปดำน้ำตามจุดต่างๆ และเก็บขยะ จ้างผู้หญิงมอแกนเก็บขยะทำความสะอาดห้องพักรัก และเป็นลูกมือในครัว จ้างเด็กมอแกนร้องเพลงและรำเพื่อหารายได้จากนักท่องเที่ยว แต่เด็กมอแกนหันมานิยมร้องเพลงไทยแทน ทำให้ไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ครัวของอุทยานฯ ช่วยซื้อปลาจากมอแกนในฤดูท่องเที่ยวเพื่อให้มอแกนมีรายได้เล็กๆ น้อยๆ ทางอุทยานฯ แยกภาระอย่างหนักในการหาเงินเพื่อจ้างมอแกน

หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ควรจะช่วยสนับสนุนในการหาอาชีพเสริมให้มอแกน เช่น การส่งเสริมหัตถกรรม โดยการพัฒนาฝีมืออย่างจริงจัง และหาตลาดให้เพียงพอที่จะมีงานทำตลอดปี มอแกนมีหัตถกรรมที่ทำด้วยใบเตยหนาม เช่น เสื้อ กระปุก ที่สามารถจะทำขายนักท่องเที่ยวได้อยู่แล้ว แต่อาจจะต้องสนับสนุนเรื่องสีและลวดลาย และควรจะมีการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบต่อทรัพยากรเตยหนามในอุทยานฯ

อันที่จริงแล้ว ทางอุทยานฯ อยากให้ใช้วัสดุดิบที่มาจากภายนอก เช่น การแกะสลักไม้ยางพาราที่อาจจะขอความอนุเคราะห์จากสวนยางหรือโรงงานที่มีไม้ยางเหลือใช้ทางอุทยานฯ อาจจะช่วยจัดที่วางหัตถกรรมเพื่อขายบริเวณที่ทำการอุทยานฯ สำหรับตลาดภายนอก ควรเสนอให้สำนักงานพัฒนาชุมชนติดต่อประสานงานกับทางจังหวัด พังงาเพื่อออกร้านในงานต่างๆ

ปัญหาสำคัญของมอแกนคือความเคยชินกับการยังชีพและการใช้จ่ายแบบวันต่อวัน ทำให้ไม่คุ้นเคยกับการเก็บหอมรอมริบ เงินที่หามาได้จะหมดไปอย่างรวดเร็วกับบะหมี่สำเร็จรูป ยาเส้น นมข้น น้ำอัดลม และเหล้า

มีข้อเสนอว่าควรจะมีการหาอาชีพที่เน้นศักยภาพของมอแกน ในการประชุมเชิงปฏิบัติการที่หมู่เกาะสุรินทร์ จึงมีการทดสอบความเป็นไปได้ที่จะให้มอแกน นำขมปะการัง สาธิตการงมหอย แพงปลา และนำนักท่องเที่ยวเดินป่าศึกษาธรรมชาติ แต่พบว่ามอแกนมีศักยภาพจำกัดในการสื่อสารและนำเสนอข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ มอแกนว่ายนํ้าล่องหน้าไปไกล ไม่ได้หยุดรอนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่ว่ายน้ำแข็งจริงๆ จึงจะตามทันและได้เห็นมอแกนแทงปลาและงมหอย ส่วนในการเดินป่านั้น มอแกนบางคนก็มีแนวโน้มที่จะเดินหน้าไปก่อนโดยไม่หยุดรอ นักท่องเที่ยว และส่วนใหญ่ยังไม่สามารถจะเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ การใช้ประโยชน์ และสรรพคุณทางยาต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

หากมีการจัดกิจกรรมดังกล่าว ทางอุทยานฯ ต้องมี "โฆษณา" ที่อธิบายขั้นตอน กิจกรรม และรายละเอียดต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวทราบและเป็นสื่อกลางระหว่างมอแกนและ

ในการประชุมที่หมู่เกาะสุรินทร์ ลุงดาเก้ กล้าทะเล พาผู้เข้าร่วมประชุมเดินป่าและให้ข้อมูลเรื่องพันธุ์ไม้ที่มอแกนใช้ประโยชน์

นักท่องเที่ยว รวมทั้งฝึกหัดให้มอแกนกล้าแสดงออกและมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต

ข้อเสนอที่เกี่ยวกับอาชีพเสริมอื่นๆ คือการทำไข่เต่า เพื่อฟักและอนุบาลลูกเต่าทะเล ในฤดูที่เต่าขึ้นไข่ตามหาดต่างๆ อุทยานฯ อาจจะประสานงานกับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเพื่อขอขบประมาณรับซื้อไข่เต่าจากชาวเลมอแกน ส่วนอาชีพทางเลือกอื่นๆ นั้น ควรจะพิจารณาว่าเหมาะสมกับลักษณะนิสัยหรือโครงสร้างทางสังคมของมอแกนหรือไม่ แม้ว่ามอแกนจะมีศักยภาพในการว่ายน้ำ ดำน้ำและมีความคุ้นเคยกับทะเลเป็นอย่างดี แต่มอแกนมีพื้นฐานที่ต้องการความเป็นอิสระ และมีความสัมพันธ์ในครอบครัวแน่นแฟ้น ดังนั้น มอแกนจึงปฏิเสธงานบางอย่าง เช่น เป็นลูกจ้างในเรือประมงขนาดใหญ่

การกำหนดเขตการอนุรักษ์ (Zoning)

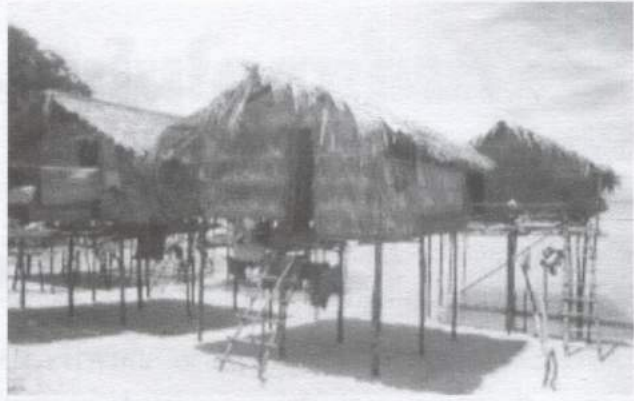
ในการประชุมมีข้อเสนอว่าอุทยานแห่งชาติทุกแห่งควรจะทบทวนบทบาทของตนเองเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว โดยเน้นความเรียบง่ายของการบริการนักท่องเที่ยว และรณรงค์ไม่ให้นักท่องเที่ยวซื้อผลิตภัณฑ์ที่ต้องทำลายสัตว์ป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ในกรณีของอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์มีข้อเสนอเกี่ยวกับการกำหนดเขตการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากร (zoning และการมี special use zone) สำหรับบริเวณที่อยู่อาศัยของมอแกน ทางอุทยานฯ อาจจะมีเหตุผลในการจำกัดพื้นที่ หรือจำกัดขอบเขตที่อยู่อาศัยในอุทยานฯ เนื่องจากเกรงผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ แต่ก็ควรจะมีส่วนที่ที่อนุญาตให้อยู่อาศัยได้หลายแห่ง เพราะมอแกนยังโยกย้ายหมู่บ้านเป็นครั้งคราว เช่น ในกรณีที่เกิดโรคภัยไข้เจ็บ หรือเมื่อมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง

การอพยพโยกย้ายเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิตดั้งเดิม และช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติคือเปิดโอกาสให้ธรรมชาติบริเวณนั้นมีโอกาสฟื้นตัว การนำมอแกนมาอาศัยรวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่ นอกจากจะไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมแล้ว ยังอาจจะมีผลกระทบทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม และสังคมตามมาอีกด้วย

การจำกัดจำนวนประชากรก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการพูดถึง เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับประชากรมอแกนที่อพยพมาจากเมียนมาร์ทำให้ประชากรในหมู่บ้านมอแกนมีจำนวนเพิ่มขึ้น

ลักษณะและบัตรประจำตัวประชาชน

มอแกนส่วนใหญ่ในหมู่เกาะสุรินทร์ไม่มีสัญชาติและบัตรประจำตัวประชาชน ดังนั้น จึงมีปัญหาอื่นๆ ที่สืบเนื่องจากการไร้สัญชาติ ทางกรมการปกครองควรจะจัดทำทะเบียนประชากรหรือทะเบียนราษฎร และนายอำเภอควรจะมีการแจ้งเรื่องการไร้สัญชาติของมอแกนต่อผู้ว่าราชการจังหวัดพังงาและติดตามว่ากรมการปกครองมีนโยบายอย่างไรเกี่ยวกับมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์ เพื่อที่จะได้จัดการช่วยเหลือได้ต่อไป

มอแกนยังโยกย้ายหมู่บ้านอยู่บ้าง วัสดุในการสร้างกระท่อมเป็นวัสดุไม่ถาวร เช่น ไม้ ไม้ไผ่ ใบค้อ

สุขภาพอนามัย

มอแกนมีปัญหาเกี่ยวกับด้านสุขภาพอนามัยอยู่มาก การอบรมอาสาสมัครมอแกนให้มีความรู้เบื้องต้นทางสาธารณสุขเพื่อให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นก็อาจจะเป็นทางหนึ่ง ที่ช่วยยกระดับสุขภาพอนามัยได้ อนามัยแม่และเด็กก็เป็นปัญหาสำคัญ เนื่องจากแม่ยังขาดความรู้ที่ต้องการในการเลี้ยงดูทารกส่วนใหญ่ยังใช้นมชั้นหวานผสมน้ำเพื่อเลี้ยงทารก จึงน่าจะมีการส่งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาให้ความรู้เกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานและโภชนาการ โรงเรียนสุรสวัสดิ์อาจจะช่วยในด้านอาหารเสริมให้แก่เด็กนักเรียน ส่วนโครงการอนามัยแม่และเด็กในระยะยาวอาจเสนอต่อ UNICEF เพื่อขอคำแนะนำและการสนับสนุน

ปัญหาที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งคือสารเสพติด ซึ่งอาจแก้ไขโดยการให้การศึกษาแก่เด็ก ปัจจุบันมีโครงการโรงเรียนสีขาวเป็นโครงการป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน การหาแนวทางการป้องกันการติดสารเสพติดเป็นสิ่งจำเป็นมาก โดยเฉพาะการให้ความรู้กับผู้ใหญ่โดยใช้สื่อต่างๆ เช่น ฉายาวิดีโอ สไลด์ โปสเตอร์ และหนังสือ แนวทางจัดการปัญหาเสพติดคือ บำบัด ฟื้นฟูสภาพ และปราบปราม ในด้านการปราบปรามควรมีการประสานงานกับตำรวจเพื่อปราบปรามยาเสพติด นอกจากนี้ เจ้าของพื้นที่ (อุทยานฯ และหน่วยอนุรักษ์ฯ) ต้องเข้มงวดกับทั้งมอแกนและลูกเรือประมงในเรื่องของยาเสพติด

หัวหน้าอุทยานฯ เสนอให้ตั้ง “กองทุนฉุกเฉิน” เพื่อการช่วยเหลือมอแกนในกรณีเร่งด่วน เช่น มีกรณีที่มอแกนถูกกัด และเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ต้องนำขึ้นเรือไปส่งที่โรงพยาบาลกระบี่ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางโดยเรือเที่ยวละ 5,000 บาท กองทุนนี้อาจจะมาจากเงินบริจาคหรือเงินที่เก็บจากเรือทัวร์และนักท่องเที่ยว

การศึกษา

โรงเรียนสุรัสวดีได้จัดการศึกษาเพื่อสร้างเด็กมอแกนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ในด้านต่างๆ มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ มีความภูมิใจในตนเอง เป้าหมายการศึกษาขั้นต้นต้องการให้อ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น รวมทั้งการรักษาความสะอาดและรักษาสุขภาพ ในอนาคตควรจะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการออมทรัพย์ของเด็กนักเรียนแล้วขยายผลไปถึงผู้ใหญ่ด้วย

สิ่งที่ท้าทายนักการศึกษาก็คือจะให้การศึกษามอแกนอย่างไรจึงจะไม่ก่อผลกระทบด้านลบแก่สังคมและวัฒนธรรม สิ่งที่น่าจะส่งเสริมก็คือดึงผู้ใหญ่มอแกนมีบทบาทมากขึ้นในการศึกษาอบรมเด็กๆ เพื่อให้มีความรู้และเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม เช่น เชิญมอแกนผู้ใหญ่มาสอนหัตถกรรม ดนตรี พฤษศาสตร์ ฟื้นฟูบ้าน

มอแกนควรได้รับการศึกษาและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “โลกภายนอก” แต่โลกภายนอกก็ควรจะได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของมอแกนด้วย โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมกับหมู่เกาะสุรินทร์คือ เจ้าหน้าที่อุทยานฯ เจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์ฯ นักท่องเที่ยว หน่วยงานที่ดูแลการท่องเที่ยวผู้ประกอบการด้านธุรกิจท่องเที่ยว พ่อค้าคนกลาง ฯลฯ พันธกิจและการสนับสนุนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนควรจะเกิดจากความร่วมมือร่วมวางแผนของทุกฝ่าย สื่อมวลชนก็จะต้องสร้างความเข้าใจอันดีแก่สาธารณชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมของมอแกนด้วย

เด็กนักเรียนโรงเรียนสุรัสวดีนั่งเรือไปโรงเรียน

ทางอุทยานฯ ได้วางแผนจัดทำสื่อความหมายทางธรรมชาติโดยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม ภาษา ตำนาน นิทานพื้นบ้านของมอแกน เช่น ใช้ชื่อสถานที่และชื่อพันธุ์ไม้เป็นภาษามอแกน นอกจากนั้น อาจจะมีการจัดทำแผนเพื่อประชาสัมพันธ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของมอแกน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหมู่เกาะสุรินทร์มานาน

การรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา

การอนุรักษ์กับการพัฒนาควรดำเนินควบคู่ไปด้วยกัน มอแกนจะได้พัฒนาตนเองตามแนวทางที่เหมาะสม ไม่ใช่หยุดวัฒนธรรมเดิมเอาไว้ ในปัจจุบัน ก็มีารรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาแล้ว เช่น การฟังวิทยุ การแต่งกาย รวมทั้งพฤติกรรมเชิงลบ เช่น เล่นการพนัน ดื่มเหล้า ฯลฯ

ในขณะที่มีการพัฒนาเรื่องคุณภาพชีวิต ทางเลือกอาชีพ การศึกษาสำหรับเยาวชนมอแกน ฯลฯ ก็ควรจะมีการส่งเสริมความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วย ในการประชุมมีข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และการธำรงรักษาภาษาพื้นเมืองของมอแกน เช่น ชื่อเกาะหรือชายหาดบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ ควรจะใช้ชื่อที่มอแกนเรียกขานกันอยู่แล้ว ส่วนเรื่องความเข้มแข็งของกลุ่มนั้น ในปัจจุบัน มอแกนขาดกลุ่มองค์กรและการจัดการเพื่อสร้างความเข้มแข็งและเพิ่มศักยภาพให้

ชุมชน ปัญหานี้ควรได้รับการช่วยเหลือโดยองค์กรพัฒนาเอกชน

งานวิจัยก็เป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อเป็นฐานความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาในอนาคต ในการประชุมมีการตั้งคำถามว่าคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับมอแกนคืออะไรและความต้องการพื้นฐานของมอแกนคืออะไร การส่งเสริมจิตสำนึกและแนวปฏิบัติที่จะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนควรมีรูปแบบอย่างไร ซึ่งเป็นคำถามที่มีความสำคัญและอาจจะใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือหาคำตอบได้

ข้อเสนอแนะจากที่ประชุมเรื่อง พันธกิจการสนับสนุน

ผู้เข้าร่วมประชุมได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนบนหมู่เกาะสุรินทร์ ดังนี้

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์

- จัดหาทุนสนับสนุนเพื่อจัดกิจกรรมอนุรักษ์เต่าโดยให้มอแกนมีส่วนร่วมด้วย
- ช่วยเหลือในด้านอาชีพโดยการจ้างงานมอแกนระหว่างฤดูท่องเที่ยว
- ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม (eco-cultural tourism) พาชมหมู่บ้านมอแกน
- พัฒนาโครงการสื่อความหมายธรรมชาติ โดยใช้ภาษา ตำนาน นิทานพื้นเมือง
- ส่งเสริมการจำหน่ายหัตถกรรมฝีมือมอแกน
- บันทึกจำนวนประชากรมอแกนและการเปลี่ยนแปลง (เกิด ตาย ย้ายถิ่น) อยู่เสมอ
- ประสานงานกับตำรวจในด้านการปราบปรามและการป้องกันยาเสพติด

แม้ว่าจะอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน แต่ชุมชนมอแกนขาดกลุ่มองค์กรและการจัดการ

ผู้ประสานงานโครงการนำร่องอันดามัน

- เผยแพร่ข้อสรุปของการประชุมไปยังหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชิญชวนให้หน่วยงานเหล่านั้นเข้ามาร่วมมือในโครงการฯ
- สนับสนุนให้มีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของมอแกน
- ระดมความคิดและหาความเป็นไปได้ใน การจัดแบ่งเขต (zoning) ให้เป็นที่พักอาศัยของมอแกนรวมทั้งร่างแผนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัย (สถาบันอันดามัน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

- สนับสนุนการศึกษาวิจัยแบบสหสาขาวิชาเพื่อการจัดแบ่งเขต (zoning) เพื่อการอนุรักษ์และใช้สอย
- สนับสนุนการศึกษาวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการประเมินสถานภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- สนับสนุนการศึกษาศักยภาพของมอแกนในการเพาะเลี้ยงทางทะเล (mariculture) และทางเลือกในการประกอบอาชีพด้านอื่นๆ

- ประสานงานกับ UNICEF และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอการสนับสนุนเกี่ยวกับการฝึกอบรมอนามัยแม่และเด็ก

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

- สนับสนุนข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งมรดกโลก

หน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กรมประมง

- ประสานงานกับศูนย์วิจัยวิทยาและประมงทะเลภูเก็ตเพื่อนำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ในการเพิ่มทางเลือกให้กับมอแกน

สำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ

- ปรับหลักสูตรมอแกนให้เป็นแบบ active learning จัดการสอนโดยผ่านสื่อโทรทัศน์และวิดีโอ นำภูมิปัญญาของมอแกนมาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร
- ฝึกอบรมศิลปหัตถกรรมแก่ผู้หญิงมอแกน โดยประสานกับกรมอาชีพศึกษาในการทอวัตถุดิบ
- วางแผนการป้องกันปัญหาเสพติดในโรงเรียน และขยายผลไปยังชุมชน
- ส่งเสริมการจัดพิมพ์และเผยแพร่เอกสารความรู้ด้านสังคมวัฒนธรรมมอแกน

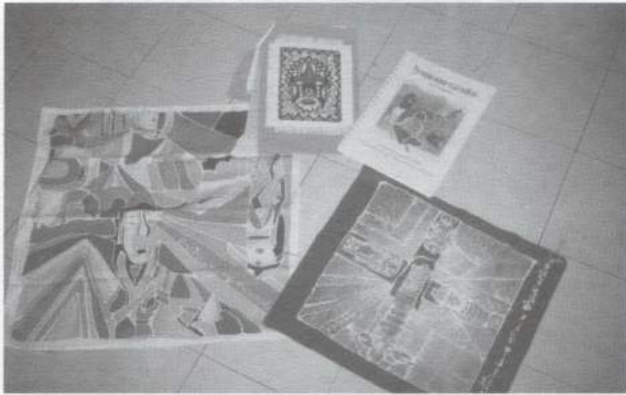
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

- สนับสนุนการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เน้นที่ความเรียบง่ายในการกินอยู่ของนักท่องเที่ยว และการมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม รณรงค์ให้นักท่องเที่ยวเห็นคุณค่าของแหล่งมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
- สนับสนุนการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของมอแกน
- รณรงค์ไม่ให้ซื้อผลิตภัณฑ์จากสัตว์ทะเล

เด็กมอแกนหันมานิยมมะขามี่สำเร็จรูป และขนมขบเคี้ยวที่ทำจากโรงงาน ทำให้ภาวะโภชนาการต่ำ

อาจารย์จากวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมกรุงเทพฯ ได้สร้างงานฝีมือหัตถกรรมเพื่อให้เป็นตัวอย่าง

สาธารณสุข

- นำอาสาสมัครสาธารณสุขมาให้ความรู้เรื่องสุขภาพอนามัยแก่มอแกน โดยเฉพาะอนามัยแม่และเด็ก
- สนับสนุนการวางแผนป้องกันยาเสพติดและการบำบัดฟื้นฟูให้มอแกน

องค์กรพัฒนาเอกชน

- สนับสนุนกระบวนการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน
- กระตุ้นให้เกิดการออมทรัพย์ในกลุ่มมอแกน
- หาแหล่งทุนเพื่อสนับสนุนทางเลือกอาชีพให้มอแกน

สำนักงานอำเภอ

- ประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับอำเภออื่นที่มีชาวเลกลุ่มต่างๆ อาศัยอยู่ เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชน
- ประสานงานกับพัฒนากร นำสินค้าหัตถกรรมมอแกนไปออกร้านในงานต่างๆ ของจังหวัด

การประชุมระดมความคิด การประชุมเชิงปฏิบัติการที่มีกิจกรรมทดลองให้มอแกนนำเดินป่าและดำน้ำ รวมทั้งการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและปัญหาอุปสรรค ได้สะท้อนให้เห็นแนวทางที่สามารถจะดำเนินต่อไปในอนาคต ผู้เข้าร่วมประชุมได้สัมผัสความเป็นมิตรและความสุภาพของมอแกน ได้รับรู้เกี่ยวกับทักษะด้านการทำมาหากินทางทะเลรวมทั้งภูมิปัญญาของมอแกน กิจกรรมในช่วงต่อไปของโครงการจึงมุ่งเน้นที่การพัฒนาจุดแข็งของมอแกน การสร้างความตระหนักในการจัดการหมู่เกาะสุรินทร์อย่างยั่งยืน โดยที่คำนึงถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชนเผ่าพื้นเมืองเช่นมอแกน

ในโลกของเรา มีตัวอย่างมากมายที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในปกป้องคุ้มครองแหล่งที่อยู่อาศัยและวิถีชีวิตของชนพื้นเมืองควบคู่ไปกับการจัดการพื้นที่อนุรักษ์หรือพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งบางพื้นที่ก็ยังเป็นแหล่งมรดกโลกอีกด้วย

ลักษณะบ้านโดยทั่วไปของชาวมอแกน

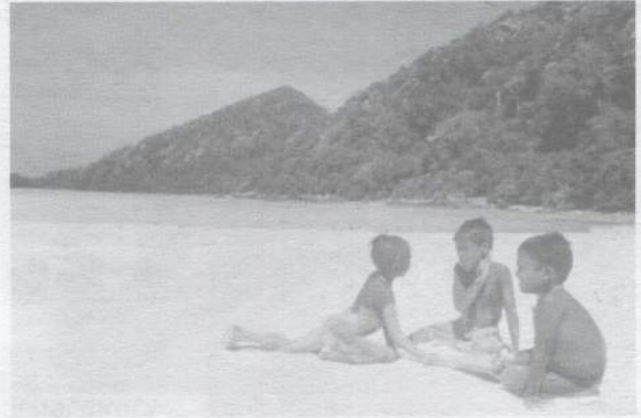

ในประเทศออสเตรเลียมีอุทยานแห่งชาติหลายแห่งที่มีชนเผ่าพื้นเมืองคืออะบอริจินส์อาศัยอยู่ อุทยานแห่งชาติคาคาดู (Kakadu National Park) ทางตอนเหนือมีอะบอริจินส์ที่ใช้ชีวิตอยู่ในบริเวณนี้มานานแสนนานและมีความผูกพันกับพื้นที่ทั้งในแง่ของกายภาพและจิตวิญญาณ กลุ่มอะบอริจินส์นี้ได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยในอุทยานแห่งชาติคาคาดูได้

อุทยานแห่งชาติเกรทบาเรียรีฟ (Great Barrier Reef National Park) เป็นพื้นที่ที่คนพื้นเมืองอยู่อาศัยมานานนับพันปีและยังคงใช้ทรัพยากรทางทะเลและทรัพยากรชายฝั่งต่อไปได้ ส่วนอุทยานแห่งชาติอุลูรู (Uluru National Park หรือ Ayers Rock) ยังคงมีชาวพื้นเมืองอยู่กว่าร้อยละยี่สิบคนทำมาหากินโดยการเก็บพืชผลไม้และล่าสัตว์ รวมทั้งได้รับการอนุญาตให้เปิดร้านค้าศิลปะหัตถกรรมพื้นเมืองอุทยานฯ แห่งนี้อาจจะเป็นต้นแบบให้กับอุทยานอื่นๆ แห่ง ตรงที่มีชนพื้นเมืองปฏิบัติงานเป็นเจ้าของที่อุทยานอีกด้วย

ในประเทศมาเลเซีย อุทยานแห่งชาติหลายแห่งมีชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ และรัฐบาลได้กันที่บางส่วนไว้เพื่อให้ชนเผ่าเหล่านี้ได้ใช้ชีวิตอย่างอิสระ เช่น อุทยานแห่งชาติมุลู (Mulu National Park) สุโงมาโก (Sungai Magoh) สุโงตูโต (Ulu Sungai Tutoh) และสุโงอาดัง ที่มีชนเผ่าเพน่าน (Penan) ที่ยังเดินทาง เร่ร่อนและใช้ชีวิตอยู่ในป่าได้ตามวิถีแบบดั้งเดิม

สำหรับอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์เป็นที่น่ายินดีที่ว่าหัวหน้าอุทยานฯ ก็คาดหวังให้มอแกนอยู่เป็นส่วนหนึ่งของหมู่เกาะสุรินทร์ และในที่สุดอาจจะทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ ดังนั้น อุทยานแห่งนี้อาจจะกลายเป็นต้นแบบที่แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติและวิถีชีวิตชนพื้นเมืองต่อไปในอนาคต

เด็กมอแกน ---ความหวังในอนาคตสำหรับการอนุรักษ์

แม้แต่หัวหน้าอุทยานก็คาดหวังว่ามอแกนจะคงอยู่เป็นส่วนสำคัญของหมู่เกาะสุรินทร์ต่อไปในอนาคต

การทำมาหากินอย่างเรียบง่ายของมอแกนเช่น การแจวเรือออกหากินตามชายฝั่งยังเป็นภาพที่คุ้นตาในหมู่เกาะสุรินทร์

กิจกรรมในโครงการ ช่วงที่ 2 : ตุลาคม 2542 - ธันวาคม 2543

โครงการนำร่องอันดามันระยะแรกประสบความสำเร็จด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งจากหน่วยงานของกรมป่าไม้ กรมประมง สาธารณสุข กรมการปกครอง สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยและมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย ฯลฯ ยูเนสโกจึงสนับสนุนโครงการในช่วงที่ 2 โดยมีกิจกรรมหลักคือ

- การประเมินทรัพยากรธรรมชาติและความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ (พฤศจิกายน 2542 - เมษายน 2543)
- การร่างและจัดพิมพ์หนังสืออ่านเพิ่มเติม “ชีวิตพวกเราชาวทะเล” ภาษามอแกน อูรักลาโว้ย ไทย และอังกฤษ (พฤศจิกายน 2542 - ตุลาคม 2543)
- การร่างและจัดพิมพ์คู่มือเส้นทางศึกษาธรรมชาติหาดไม้งาม (มกราคม - มีนาคม 2543)

แม้แต่หัวหน้าอุทยานก็คาดหวังว่ามอแกนจะคงอยู่ เป็นส่วนสำคัญของหมู่เกาะสุรินทร์ต่อไปในอนาคต

การประเมินทรัพยากรธรรมชาติและความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

พฤศจิกายน 2542-เมษายน 2543

ในช่วงแรกของโครงการนำร่องอันดามัน ได้มีการจัดประชุมพูดคุยระดมความคิดเห็นเพื่อทำความรู้จักกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน หัวหน้าอุทยานฯ กล่าวไว้ด้วยความหวังว่ามอแกนจะเป็นส่วนสำคัญของอุทยานแห่งชาติ และในอนาคตจะเป็นแรงสำคัญในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทั้งหลายภายในหมู่เกาะสุรินทร์ มอแกนมีความรู้พื้นบ้านและความเชี่ยวชาญที่เกี่ยวกับทะเลและป่าอยู่แล้ว หากนำมาผนวกกับความรู้พื้นฐานเรื่องระบบนิเวศน์จะเสริมให้มอแกนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถจะทำงานร่วมกับอุทยานแห่งชาติ ในการปกป้องคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์ได้ตามที่หวังไว้

โครงการนำร่องอันดามันได้รับทุนจาก Coastal and Small Islands Initiative (CSI) of UNESCO และ The Intergovernmental Oceanographic Commission (IOC) เพื่อให้บัณฑิตที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาโทมาบัณฑิตจาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้มีโอกาสเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เก็บข้อมูลโดยตรงจากมอแกนที่อาศัยอยู่ที่หมู่เกาะสุรินทร์

หัวข้อของงานวิจัยนั้นเกี่ยวกับการสำรวจทรัพยากรทางชีวภาพของหมู่เกาะสุรินทร์ และการสำรวจความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศน์ของมอแกน ดังนั้น ระเบียบวิธีการวิจัยจึงมีลักษณะเป็นสหสาขาวิชา คือใช้วิธีสำรวจทางวิทยาศาสตร์ และวิธีทางชาติพันธุ์วิทยา (Ethnomethodology) เพราะชนเผ่าดั้งเดิมที่มีชีวิตผูกพันกับทะเลมาเป็นระยะเวลาช้านาน ย่อมมีความรู้เกี่ยวกับพืชและสัตว์ต่าง ๆ

และการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลที่มีผลต่อการเจริญเติบโตหรือการดำรงอยู่ของพืชสัตว์นั้น ๆ อย่างดี

การศึกษาวิจัยมีระยะเวลา 6 เดือน โดยแบ่งงานวิจัยออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ตามความสนใจของนิสิตและสอดคล้องกับความเชี่ยวชาญของอาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษา : พศ.ดร. สุสวล สุดารธา
(คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

1. การสำรวจการแพร่กระจายของหญ้าทะเล หมู่เกาะสุรินทร์ และการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมต่างๆ ในหมู่เกาะสุรินทร์ โดย นายกฤษณ อินทรสุข คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. การสำรวจปลาที่อาศัยอยู่ในแนวปะการัง บริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ โดยนายนิพัทธ์ สัมกลีบ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ที่ปรึกษา : อ.ดร. ธรรณ อ่างงนาวาสวัสดิ์
(คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)

1. การสำรวจหอยมือเสือบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ โดย นายณรงค์พล สิทธิทวีพัฒน์ คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. การประเมินสภาพปะการังบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ โดย นายอนุวัต สายแสง คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3. การสำรวจสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่นำมาเป็นอาหารได้ บริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ โดยนายปริญญา ลิมปวีริยะกุล คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

งานวิจัยเพื่อประเมินทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสัตว์ทะเลที่มอแกนบริโภค

อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร.นฤมล หิณธีระนันท์ อรุณภัย
(สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

1. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ โดยนางสาวอรุณ แฉวจัตุรัส คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. การเก็บปลิงทะเลของมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ โดยนางสาวปิยรัตน์ ปั้นลี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ในอดีตและปัจจุบัน การอพยพโยกย้ายบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานและบริเวณทำมาหากินของมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ โดยนางสาวศยามล เจริญรัตน์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ครอบคลุมถึงการใช้พันธุ์ไม้เพื่อประโยชน์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันของมอแกน

มอแกนเตรียมสมุนไพรตากบนแผงไม้ที่นิ้วที่เกิดจากงูกัด

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของมอแกน

โดยนางสาวอรุณ แก้วจัตุรัส คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อค้นพบที่สำคัญ

- จากการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเลมอแกน ณ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ พบว่ามอแกนใช้ประโยชน์พืชจำนวน 159 ชนิด 54 วงศ์ และยังไม่สามารถจำแนกชนิดได้ 24 ชนิด แยกประเภทการใช้ประโยชน์ได้ 4 ประเภท คือ พืชอาหาร พืชสมุนไพร ไม้สร้างที่อยู่อาศัย และการใช้ประโยชน์อื่นๆ จำนวน 83, 33, 57 และ 54 ชนิดตามลำดับ
- มอแกนยังคงมีการนำพืชสมุนไพรมาใช้บำบัดการเจ็บป่วย เช่นการรักษาอาการบวม ไข้ ส่วนของพืชที่มีการนำมาใช้มากที่สุดเป็นใบ รองลงมาเป็นผล เปลือกลำต้น ลำต้น เหง้า และเมล็ด ปริมาณการเก็บนั้นเพื่อให้เพียงพอในการใช้แต่ละครั้งเท่านั้น
- การตัดไม้เพื่อทำเสาบ้านมักเลือกตัดไม้ ที่มีลำต้นตรง เส้นรอบวงขนาด 16-35 เซนติเมตร ความยาวของเสาบ้านอยู่ระหว่าง 3.5- 6.5 ฟุต เป็นไม้ที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนักเพื่อสะดวกต่อการตัด การขนย้าย และการปลูกบ้าน จะมีการซ่อมแซมบ้านประมาณ 6 เดือนต่อครั้ง

หญิงมอแกนขณะเตรียมไม้ทำถ่าน

นิสิตเก็บตัวอย่างใบไม้มาเพื่อการศึกษาวิเคราะห์

บ้านของมอแกน ล้วนสร้างจากวัสดุที่หาได้ในธรรมชาติ

- เรือมอแกน เป็นเรือขุด ในปัจจุบันจำนวนเรือมีน้อยและไม่นิยมทำมากนักเนื่องจากมีความยุ่งยากมาก เรือจึงเป็นมรดกแก่ลูกที่แยกครอบครัวใหม่
- การใช้ไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงใช้ทั้งในรูปของไม้ฟืนและถ่าน ปริมาณการใช้ไม้ฟืนและถ่านสัมพันธ์กับจำนวนครั้งในการประกอบอาหาร ซึ่งมีประมาณ 2 ครั้งต่อวัน มอแกนเริ่มใช้ถ่านในช่วง 10 ที่ผ่านมานี้ เนื่องจากคว้นน้อยทำให้ไม่มีเขม่าติดภาชนะหุงต้ม

ตัวอย่างพืชอาหารของชาวมอแกน

ลำดับ	ชื่อมอแกน	ชื่อภาษาไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้ประโยชน์	การใช้ประโยชน์ แกง/ผัก	ช่วงเวลาที่ใช้
ไม้ยืนต้น							
1.	กอบัง บานาย	สำโรง	<i>Sterculia foetida</i> L.	Sterculiaceae	เมล็ด	เผือกต้มเหมือนแก้ว	มี.ย.-ส.ค.
2.	กอมัน	ระกำ	<i>Stalacca rumphii</i> Wall.	Arecaceae	ยอด	แกง	ทั้งปี
3.	กอดแลน	มะริง	<i>Bouea oppositifolia</i> Meissn. var. <i>microphylla</i> Merr.	Anacardiaceae	ผล	ผลไม้	มี.ค.-เม.ย.
4.	กะดูย	กาชะ	<i>Millettia</i> <i>atropurpurea</i> Benth.	Fabaceae	ยอด	ผักสด	ธ.ค.-ก.พ.
5.	กะตาน	มะไฟ	<i>Baccaurea</i> sp.	Euphorbiaceae	ผล	ผลไม้	เม.ย.-พ.ค.
6.	กะด้าม	มันปู			ใบ	ผักสด	ทั้งปี
7.	กะพก				ผล	ผลไม้	เม.ย.-พ.ค.
8.	กะอูน	ไผ่		Gramineae	หน่อ	ต้ม, แกง	มี.ย.-ก.ย.
9.	กามัง	มะเมาะ	<i>Antidesma</i> sp.	Sillaginaceae	ผล	ผลไม้	มี.ค.-เม.ย.
10.	กิเกียก				ผล	ผัก	มี.ค.-เม.ย.

เด็กมอแกนกินผลกระทิง

ผู้หญิงมอแกนกลับจากการเข้าป่าไปตัดใบเตยหนามและมัดใบเตยเทินไว้บนศีรษะ

ข้อเสนอแนะ:

- ความรู้เรื่องพันธุ์ไม้ควรมีการถ่ายทอด โดยบรรจุการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นฐานให้เป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรการศึกษาของเด็กมอแกนเพื่อที่ความรู้เหล่านี้จะมีการสืบทอดไม่สูญหายไปพร้อมกับผู้ที่มีความรู้ทางด้านนี้

การเก็บปลิงทะเลของมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ ในอดีตและปัจจุบัน

โดยนางสาวปิยรัตน์ ปั่นลี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อค้นพบที่สำคัญ

- ปลิงทะเลหรือที่เรียกกันในภาษามอแกนว่า “หย่าจี” หรือ “ก่าจี” นั้น มอแกนแบ่งแยกได้ถึง 27 ชนิด (ชื่อ) ตัวอย่างเช่น หย่าจีแกดำ (ปลิงดำ *Holothuria atra*) หย่าจีตะติตะ (ปลิงนาคราช *Holothuria leucospilota*) หย่าจีจ้อช้อย (ปลิงนม *Actinopyga lecanora*) หย่าจีกอลง (ปลิงกบ *Actinopyga mauritiana*)
- ในอดีต เมื่อมอแกนเก็บปลิงได้ มักจะเลือกนำมารับประทานก่อน เหลือจึงนำมาขาย แต่ในระยะหลังพบว่า ปลิงที่เก็บได้แทบทั้งหมดจะถูกส่งขายเป็นหลัก ปัจจุบันเนื่องจากจำนวนปลิงลดน้อยลง อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์จึงไม่ให้มอแกนเก็บปลิงทะเลอีก
- ราคาของปลิงแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับการกำหนดของพ่อค้าคนกลาง ซึ่งการกำหนดนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของปลิง และช่วงเวลาของปี
- จากการสัมภาษณ์มอแกนทำให้ทราบว่า จะสามารถพบปลิงได้ทั้งในบริเวณน้ำตื้น ไม่ว่าจะเป็ระดับแค่ข้อเท้า ในช่วงน้ำลงจนถึงบริเวณน้ำลึกระดับหลายสิบเมตรที่ดำน้ำตัวเปล่าไม่ได้ ต้องใช้เครื่องมือช่วยในการหายใจ

มอแกนเตรียมดำน้ำ เพื่อแทงปลาและเก็บปลิงทะเล

- มอแกนมีการจำกัดขนาดของปลิง โดยจะเลือกจับเฉพาะปลิงที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น ส่วนปลิงที่มีขนาดเล็กจะถูกปล่อยทิ้งไว้ให้โตต่อไป โดยปกติแล้ว มอแกนจะจับปลิงด้วยมือเปล่า การจับปลิงจะไม่ได้ออกจับทุกวัน มอแกนจะออกจับปลิงในช่วงน้ำลง โดยเว้นช่วงข้างขึ้น 8 - 11 ค่ำ และข้างแรม 8 - 11 ค่ำ เพราะเป็นช่วงน้ำตาย
- ในปัจจุบัน ตลาดมีความต้องการปลิงหลากหลายชนิดมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดการเก็บปลิงมากขึ้นด้วย ทางอุทยานแห่งชาติฯ ได้ประกาศห้ามมอแกนเก็บปลิง ซึ่งทำให้การทำมาหากินของมอแกนถูกจำกัดลงดังนั้น ควรจะมีการส่งเสริมการหารายได้โดยวิธีอื่นๆ ที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์

ข้อเสนอแนะ

- ควรจะสนับสนุนให้มอแกนทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่เป็นของดั้งเดิมอยู่แล้ว เช่น เสื้อและกระเป๋าใบเตยหนาม เรือกำบางขนาดเล็ก ฯลฯ เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งรายได้ต่อไป ควรจะมีการจัดหาตลาดรับซื้อที่สม่ำเสมอ เพื่อให้มอแกนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรปลิงทะเล
- ควรจะมีการให้ความรู้แก่มอแกนอย่างต่อเนื่องในเรื่องที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากร โดยต่อยอดจากความรู้พื้นฐานของมอแกนที่ผ่านการทดลองมานับชั่วอายุคน
- ในช่วงปิดทำการอุทยาน ฯ ซึ่งจะกินเวลาประมาณ 6 เดือนของทุกปี เจ้าหน้าที่อุทยานฯ อาจผันตัวเองไปทำงานในส่วนอื่นๆ อาทิ งานเพื่อการให้ความรู้ทั้งแก่มอแกนและนักท่องเที่ยว กล่าวคือ เจ้าหน้าที่อาจทำหน้าที่ครู เพื่อให้ความรู้ในด้านการอนุรักษ์กับมอแกนหรือการฝึกอบรมเพื่อให้มอแกนสามารถทำหน้าที่ผู้ช่วยในการพานักท่องเที่ยวเยี่ยมชมโดยรอบอุทยานฯ
- ควรให้มีนักวิจัยเข้าไปศึกษาหรือประจำในพื้นที่เป็นระยะเวลายาวนานขึ้น เพื่อศึกษาวิจัยเรื่องของมอแกนให้มากขึ้น รวมทั้งเป็นตัวประสานงานในการแก้ปัญหาและช่วยเหลือมอแกนต่อไป
- นักวิทยาศาสตร์หรือนักวิจัยทางสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ควรให้ความสำคัญและความสนใจในความรู้ดั้งเดิมที่สั่งสมจากประสบการณ์หรือภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น เพื่อที่จะนำประสบการณ์และความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้ในการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากร

ปลิงทะเล

การแปรรูปปลิงทะเลสดเป็นปลิงตากแห้ง
(ภาพจากเกาะพระทอง)

การอพยพโยกย้าย บริเวณที่ตั้งถิ่นฐาน และบริเวณท่ามาหากินของมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์

โดยนางสาวศยามล เจริญรัตน์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อค้นพบที่สำคัญ

- ในอดีต ชาวเลมอแกนเดินทางเร่ร่อนทางทะเล เมื่อถึงฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ก็จะแวะสร้างเพิงพักตามเกาะต่างๆ ในทะเลอันดามัน หมู่เกาะสุรินทร์เป็นเกาะหนึ่งซึ่งมอแกนแวะพักอาศัย
- การตั้งถิ่นฐานอย่างค่อนข้างถาวรบนเกาะนี้นั้นมีมาไม่น้อยกว่า 4 ชั่วอายุคน แต่บางครอบครัวยังมีการเดินทางเพื่อทำมาหากินหรือเยี่ยมญาติหรือเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยน ข้าวสารและของจำเป็นต่างๆ
- อัตราการตายของเด็กวัยต่ำกว่า 5 ปี มีค่อนข้างสูงเนื่องจากความจำกัดของสุขอนามัยแม่และเด็ก ดังนั้นอัตราการเพิ่มของประชากร จึงมีไม่สูงนัก จำนวนประชากรชายมีน้อยกว่าประชากรหญิง สาเหตุเพราะผู้ชายทำงานที่เสี่ยงต่อการเสียชีวิตมากกว่าผู้หญิงและมีการติดสารเสพติดซึ่งทำให้ร่างกายอ่อนแอลงอีกด้วย
- ประชากรมอแกนในหมู่เกาะสุรินทร์มีจำนวนไม่คงที่เนื่องจากการอพยพโยกย้ายนี้ แต่โดยทั่วๆ ไปแล้วมีประมาณ 130-200 คน
- การทำมาหากินของมอแกนจะกระจายไปทั่วเกาะ การจับสัตว์น้ำเพื่อการบริโภคนั้นยังมีปริมาณไม่มากเนื่องจากมอแกนไม่มีการสะสมอาหารหรือถนอมอาหารไว้กินนานๆ จึงทำมาหากินวันต่อวัน

หมู่บ้านมอแกน

ข้อเสนอแนะ

- ควรจะมีการบันทึกการเกิด-ตาย การอพยพโยกย้ายของประชากรมอแกนอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจจะให้เจ้าหน้าที่อุทยานฯ และเจ้าหน้าที่หน่วยประมงช่วยเป็นหน่วยบันทึกหรือเป็นที่เลี้ยง แต่ในอนาคตหากมีมอแกนที่รู้หนังสือเพิ่มมากขึ้น มอแกนจะเป็นผู้จัดการเองได้
- ไม่ควรจะให้มอแกนตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่เนื่องจากเหตุผลทางสุขลักษณะและความจำกัดของทรัพยากร นอกจากนี้ การโยกย้ายยังเป็นกลไกทางสังคมเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งและการทะเลาะเบาะแว้ง อย่างไรก็ตาม ความเป็นอิสระของพื้นที่ทำให้มอแกนไม่สามารถย้ายที่อยู่อาศัยได้เท่าที่ควร

- ควรจะมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเข้าเยี่ยมชมหมู่บ้านมอแกน และควรกำหนดระยะเวลาที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมหมู่บ้าน เพราะการที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้า-ออกหมู่บ้านตามใจเป็นการรบกวนวิถีชีวิตมอแกนและการที่นักท่องเที่ยวที่ไม่มีความเข้าใจหรือไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ควรหรือไม่ควรปฏิบัติเมื่ออยู่ที่หมู่บ้าน อาจจะทำให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง
- เจ้าหน้าที่อุทยานควรให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวก่อนเดินทางไปชมหมู่บ้านมอแกน หรืออาจจะใช้อาสาสมัครผู้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมมอแกน มาให้ความรู้หรือฝึกอบรมให้
- ในอนาคต อาจจะมีการให้ความรู้หรืออบรมมอแกนให้สามารถจะนำชมหมู่บ้านและเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางทะเลให้นักท่องเที่ยวได้รับฟัง อาจจะมีจัดเป็นโปรแกรมพิเศษให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเที่ยวป่าโดยย้อนรอยทางเดินของมอแกนหรือเที่ยวทะเลชมการจับปลาด้วยวิธีดั้งเดิมของมอแกน

นักท่องเที่ยวนำขนมถุงมาแจกเด็กมอแกน

หลังจากที่การศึกษาวิจัยจบสิ้นลงแล้ว ผู้ประสานงานโครงการได้จัดประชุมเพื่อรายงานข้อค้นพบจากการศึกษาให้ผู้แทนส่วนอุทยานแห่งชาติทางทะเล ผู้แทนอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ และผู้สนใจอื่นๆ ร่วมรับฟังในวันที่ 26 พฤษภาคม 2543 ณ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

งานวิจัยนี้เป็นเพียงการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและความรู้พื้นบ้าน ในช่วงต่อๆ ไปของโครงการควรจะมีการวิจัยที่เจาะลึกยิ่งขึ้น โดยสนับสนุนการวิจัยแบบสหสาขาวิชา ให้นักวิจัยหรือนิสิตสาขาวิทยาศาสตร์ ได้รู้จักนาระเบียบวิธีเก็บข้อมูลแบบสังคมศาสตร์มาใช้ในการเก็บข้อมูลความรู้พื้นบ้านที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและเพื่อเปิดโอกาสให้นักวิจัยหรือนิสิตสาขาสังคมศาสตร์นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรม ความรู้พื้นบ้าน และการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติของมอแกนมาเปรียบเทียบและตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทางวิทยาศาสตร์ งานวิจัยดังกล่าวจะส่งเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของมอแกนโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจคุณค่าของความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

โครงการร่างและจัดพิมพ์หนังสืออ่านเพิ่มเติม “ชีวิตพวกเขาชาวทะเล” ภาษามอแกน อูรักลาโว้ย ไทย และอังกฤษ

พฤศจิกายน 2542 - ตุลาคม 2543

ภาษาของชาวเล ทั้งภาษามอแกน มอแกน และ อูรักลาโว้ย เป็นภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนหรือการบันทึก โดยตัวอักษร ดังนั้น ประวัติความเป็นมา ตำนาน นิทาน เพลงร้อง รวมทั้งความรู้พื้นบ้านในด้านต่างๆ ของชาวเล จึงมิได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การสื่อสารและ สืบทอดโดยอาศัยภาษาพูดเป็นหลัก

ในระยะหลังๆ เมื่อชาวเลตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรจึงหันมาซึมซับวัฒนธรรมและภาษาไทยมากขึ้น วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกละเลยและค่อยๆ สูญหายไป เด็กชาวเลอูรักลาโว้ย รุ่นใหม่ในชุมชนราโว้ย จังหวัดภูเก็ตหันมาใช้ภาษาไทย บัณฑิตกันแทบทั้งนั้นแม้แต่การสื่อสารพูดคุยกันในครอบครัวก็ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก

ชาวเลอูรักลาโว้ยรุ่นหลังมีบัตรประชาชนและได้รับการศึกษาในระบบ กระบวนการกลายเป็น “ไทยใหม่” ทำให้ภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเลเจือจางลงทุกที่ส่วนเด็กมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ แม้ว่าจะเป็กลุ่มชาวเลที่มีวิถีชีวิตค่อนข้างจะดั้งเดิม แต่เมื่อเข้าสู่การเรียนการสอนในระบบของโรงเรียนโดยใช้ภาษาไทยเป็นสื่อ ก็หันมาซาบซึ้งภาษาไทย และเพลงไทยมากขึ้น จากที่เคยมีความสุขจากการร้องเพลงมอแกนก็หันมามีความสุขกับการร้องเพลงยอดนิยมภาษาไทยแทน จนกระทั่งละเลยเพลงและบทร้องดั้งเดิมที่บรรยายถึงความงามในธรรมชาติ การเดินทางไกลไปตามเกาะต่างๆ การทำมาหากินทางทะเล ความสุขในการพบปะคนรัก ฯลฯ

เด็ก ๆ อูรักลาโว้ยหลายคนไม่มีความสุขกับการเรียนหนังสือ และบางคนขาดเรียนบ่อย ครูที่โรงเรียนต้องไปตามให้มาเรียนหรือต้องบังคับพ่อแม่ให้ส่งลูกมาเรียนอย่างสม่ำเสมอ เด็กบางคนต้องออกทะเลเพื่อช่วยพ่อแม่ทำมาหากิน บางคนก็เบื่อโรงเรียนเพราะถูกบังคับให้ทำการบ้าน

เด็กอูรักลาโว้ยเข้าแถวออกกำลังกายตอนเช้าพร้อมกับเด็กไทยอื่นๆ ที่โรงเรียนเกาะจำ จังหวัดกระบี่

เมื่อเรียนไม่ดีก็ถูกครูดุและตี บางคนไม่ตั้งใจเรียนหนังสือขาดเรียนบ่อย ผลการเรียนอ่อน ดังนั้น จึงมีเด็กกลุ่มหนึ่งที่เล่นอยู่แถวชายหาด ว่ายน้ำทะเล เดินขอสตางค์นักท่องเที่ยวหรือบางคนก็ออกจากโรงเรียนและไม่คิดจะหวนกลับไปเรียนหนังสือต่ออีก

ส่วนเด็กไทยที่ร่วมชั้นเรียนกับเด็กชาวเลอาจจะเห็นว่าเด็กชาวเลแตกต่างจากตนเองในด้านภาษา วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ เด็กไทยทางภาคใต้มักจะรู้จักชาวเลในฐานะผู้ที่มาร่วมเทศกาลบุญเดือนสิบ คือเป็นผู้มารับบุญและทานหรือของบริจาคนในช่วงเทศกาลทางพุทธศาสนา นี้ ชาวเลบางคนนำหอยนางรม หอยแครง ปลิงแห้ง เปลือกหอย และผลิตภัณฑ์อื่นๆ จากทะเลมาขายด้วย แต่เด็กและแม้แต่ผู้ใหญ่ไทยไม่ได้รับรู้ถึงเรื่องราวของชาวเลลึกซึ้งไปกว่านั้น

จากการที่ภาษา และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเลทั้งสามกลุ่มเริ่มถดถอยลง โครงการนำร่องอันดามันจึงจัดกิจกรรมร่างทดลอง และจัดพิมพ์หนังสืออ่านเพิ่มเติมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชาวเล โดยมีเนื้อหาเป็นสี่ภาษา คือภาษาไทย ภาษามอแกน ภาษาอุรักลาไวย์ และภาษาอังกฤษ และมีรูปประกอบที่วาดโดยเด็กชาวเล

จุดประสงค์หลักของการจัดทำหนังสือเล่มนี้คือให้เด็กมอแกนและอุรักลาไวย์ (หรือไทยใหม่) ได้ฝึกฝนการเขียนอ่านภาษาท้องถิ่น และเกิดความภาคภูมิใจในชนบประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิม รวมทั้งส่งเสริมให้มีการใช้ภาษาเพื่อการบันทึกความรู้พื้นบ้านและตำนานต่างๆ ในอนาคต เด็กไทยจะมีโอกาสได้ใช้หนังสือเล่มนี้เพื่อฝึกฝนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเพื่อนร่วมดินแดน เป็นการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ยังหวังให้มีการใช้หนังสืออ่านเพิ่มเติมนี้ในการจัดกิจกรรมโดยครูจัดให้เด็กได้ร่วมคิดร่วมทำ ตั้งคำถาม มีกิจกรรมประกอบการเรียนการสอน ให้โอกาสเด็กมอแกนและอุรักลาไวย์ได้ลองอ่านออกเสียง เล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่ ธรรมเนียม ประเพณี ตำนานให้เพื่อนๆ ฟัง ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ให้เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และครูเป็นเพียงพี่เลี้ยงหรือผู้ที่กระตุ้นให้เด็กได้รู้จักขบคิด แก้ปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง การเปิดโอกาสให้เด็กชาวเลได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมในชั้นเรียน จะกระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจ และใส่ใจในการเรียนรู้มากขึ้น

เด็กมอแกนและเด็กไทย โรงเรียนบ้านปากจก

ขั้นตอนจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม

1. การร่างเค้าโครงหนังสือ ผู้จัดทำได้ร่างเค้าโครงเรื่องและเนื้อหาบางส่วนโดยเลือกให้ครอบคลุมวิถีชีวิต การทำมาหากิน ความเชื่อ ประเพณีที่สำคัญ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนคือส่วนของมอแกน 10 บท และส่วนของอุรักลาไวย์ 10 บท
2. การเก็บข้อมูล ผู้จัดทำเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการร่างเนื้อหาหนังสือที่หมู่บ้านมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา หมู่บ้านอุรักลาไวย์ หาดราไวย์และบ้านเกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต ผู้จัดทำกระตุ้นให้ตัวแทนของชาวเลมอแกน และอุรักลาไวย์แสดงความคิดเห็นว่าอยากจะให้สังคมไทยได้เรียนรู้หรือรับทราบอะไรบ้างเกี่ยวกับชีวิตชาวเล ระหว่างการเก็บข้อมูลในช่วงปิดภาคเรียน ผู้จัดทำได้นำกระดาษวาดเขียนและดินสอสีไปให้เด็กๆ ชาวเลวาดรูปเกี่ยวกับ หมู่บ้าน พิธีสำคัญๆ หรือความประทับใจอื่นๆ เพื่อนำมาเป็นภาพประกอบในหนังสือ
3. การจัดพิมพ์และทดลองหนังสือ หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลประกอบการจัดทำหนังสือแล้ว ผู้จัดทำได้ร่างออกแบบและจัดพิมพ์หนังสือฉบับทดลองจำนวน 255 เล่ม ส่งไปทดลองยัง 5 โรงเรียนในจังหวัดภาคใต้

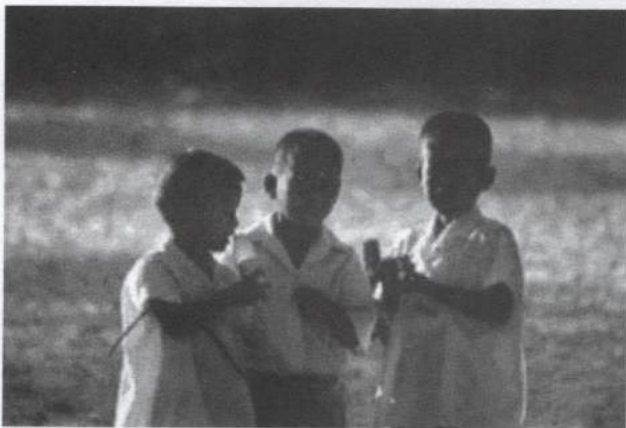

หนังสืออ่านเพิ่มเติมฉบับสมบูรณ์

4. การปรับแก้ไขหนังสือ หลังจากที่ได้ส่งหนังสือฉบับทดลองไปยังโรงเรียนทั้ง 5 แล้ว ผู้จัดทำได้เดินทางไปยังโรงเรียนทั้งห้าเพื่อพูดคุยกับอาจารย์ นักเรียน และผู้ที่มีโอกาสได้อ่านหนังสือนี้ รับฟังข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการปรับแก้ไขให้หนังสืออ่านเพิ่มเติม มีความสมบูรณ์และใช้ประโยชน์ตามจุดประสงค์ได้มากที่สุด นอกจากนี้ ยังได้ตรวจสอบข้อมูลและการออกเสียงกับมอแกนและอุรักลาไวย้อีกครั้ง
5. การจัดพิมพ์หนังสือฉบับสมบูรณ์ หลังจากที่ได้มีการปรับปรุงเนื้อหาและรูปแบบของหนังสือ แล้วได้มีการจัดพิมพ์หนังสือจำนวน 1,000 เล่ม เพื่อแจกจ่ายไปยัง 15-20 โรงเรียน ในจังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ และสตูลที่มีเด็กชาวเลเรียนอยู่

หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษาชั้นนั้นนับว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่ถ่ายทอดภาษาท้องถิ่นคือภาษา ชาวเลมอแกน และภาษาชาวเลอุรักลาไวย้ออกมาเป็นบทอ่านสั้นๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิต การทำมาหากิน พิธีกรรม ความเชื่อ ฯลฯ หลังจากที่มีการแจกจ่ายไปตามโรงเรียนที่มีเด็กชาวเลเรียนอยู่แล้ว คาดว่าเด็กๆ ชาวเล คงจะได้อ่านหนังสือและเกิดความภาคภูมิใจในภาษาของตนเอง รวมทั้งบางคนยังได้ภูมิใจกับฝีมือการวาดภาพประกอบที่ตนได้มีส่วนร่วมวาดไว้ในหนังสืออีกด้วย นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้อาจจะมีส่วนกระตุ้นให้ผู้อ่านอยากเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมชาวเลมากขึ้นอีก ผู้จัดทำได้ร่างแบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้หนังสือแนบไปกับหนังสือ เพื่อที่จะติดตามผลการใช้หนังสือเล่มนี้และประเมินข้อดีข้อด้อยเพื่อที่จะได้มีการปรับปรุงแก้ไขต่อไปในอนาคต

เด็ก ๆ โรงเรียนบ้านปากจก

การร่างและจัดพิมพ์คู่มือศึกษารรรมชาติ เส้นทางหาดไม้งาม

มกราคม - มีนาคม 2543

เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ได้พัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติหาดไม้งามที่มีความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร ตลอดเส้นทางนี้ ได้มีการจัดสถานที่ที่มีข้อมูลสื่อความหมายธรรมชาติไว้ 11 สถานี แต่ข้อมูลส่วนใหญ่เน้นที่ธรรมชาติวิทยา และขาดข้อมูลเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานด้านพันธุ์ไม้ หรือพฤกษศาสตร์พื้นฐาน ทั้งที่หมู่เกาะสุรินทร์เป็นที่อาศัยพักพิงของมอแกนมานับศตวรรษ และระบบนิเวศน์ทั้งทางบกและทางทะเลได้เอื้อต่อการดำรงชีพของมอแกนมานาน ดังนั้น ควรจะมีการนำเสนอข้อมูลความรู้พื้นฐานและมุมมองของมอแกนต่อธรรมชาติโดยรอบ ซึ่งจะทำให้การสื่อความหมายมีความสมบูรณ์และมีสีสันยิ่งขึ้น

โครงการนำร่องอันดามันจึงได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤกษศาสตร์พื้นฐานของมอแกนข้อมูลส่วนหนึ่งได้มาจากการศึกษาประเมินทรัพยากรและความรู้พื้นฐานที่ดำเนินการไปแล้ว และนำมาผนวกกับข้อมูลธรรมชาติวิทยาที่ทางอุทยานฯ ได้จัดทำไว้ ส่วน THINK EARTH หน่วยจัดกิจกรรมด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของบริษัท สยามมอเตอร์ จำกัด สนับสนุนการออกแบบรูปเล่มและการจัดพิมพ์คู่มือเส้นทางศึกษาธรรมชาติหาดไม้งามจำนวน 1,000 เล่ม ซึ่งได้มอบให้กับอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ในเดือนมีนาคม 2543

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างบางส่วนจากคู่มือเส้นทางศึกษาธรรมชาติหาดไม้งาม

สถานีสื่อความหมายธรรมชาติบนเส้นทางเดินป่า

ใครเดินป่านี้มาก่อนคุณ?

หลายร้อยปีก่อนที่จะประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ ชาวเลมอแกนเดินทางมาพักพิงและพึ่งพาธรรมชาติของหมู่เกาะสุรินทร์ มอแกนถนัดในการดำน้ำ แหงปลา ฆมทอยในทะเล แต่ป่าก็เป็นแหล่งอาหาร แหล่งวัตถุดิบทำเรือและเครื่องมือเครื่องใช้ แหล่งสมุนไพร มอแกน รู้จักป่าดีพอๆ กับทะเล รู้จักที่จะเลือกไม้ยาง (จีซีเยน) เพื่อทำเรือขุด เลือกใบเตยหนาม (จะแค่กะโดง) มาเย็บทำหลังคาเรือ หลังคาบ้าน สานเสื่อ กระบุงและกล่องไว้ใช้ใส่ของต่างๆ เลือกใบค้อ (จาโลละ) มาสานเหน็บเข้ากับซี่ไม้ไผ่เพื่อมุงหลังคากระท่อม

มอแกนยังเก็บใบไม้ผลไม้ออกจากป่าเพื่อกินสดหรือทำอาหาร เช่น ยอดผักหวาน (ตาลกป้าวาน) ยอดสำน (ซีปุ่น) ส่วนหยูกยาก็หาได้จากป่าเดียวกัน มอแกนใช้เปลือกของต้นหยีทะเล (บะอ้าย) มาฝนกับน้ำ ชะโลมที่ศีรษะและตัวของเด็กอ่อน เพื่อบรรเทาอาการไข้ไม่สบาย ใช้ใบของพลับพลึง (บ่ากั้ง) มา

ต้นเต่าร้างที่มอแกนนำยอดมาเป็นอาหาร

หมกไฟ ขยำให้น้ำออกและปิดที่ฝึ ไข่ใบของต้นรักทะเล (นูป่อง) มาหั่น ตากแดดจนแห้งและตำกับข้าวสาร ท่อผ้าทำลูกประคบ อังไฟและนำมาวางบริเวณที่ขี้ดยอก

จะเห็นได้ว่า มอแกนมีความใกล้ชิดกับป่า มีความรู้ พื้นบ้านที่เกี่ยวกับการนำเอาพืชพรรณต่างๆ มาใช้ นอกจากนี้ มอแกนยังมีความเคารพนบถนอบต่อป่าและสรรพสิ่งในป่า เพราะป่าเป็นแหล่งผดุงชีวิต

อุทยานแห่งชาติทางทะเล หมู่เกาะสุรินทร์

คู่มือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในอนาคตควรจะมีการแปลคู่มือเส้นทางศึกษาธรรมชาติหาดไม้งามออกเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้มีโอกาสรับทราบข้อมูลทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของหมู่เกาะสุรินทร์ นอกจากนี้ ควรจะมีการผนวกข้อมูลทางวัฒนธรรมเข้าไปในป้ายสื่อความหมายธรรมชาติตามสถานีต่างๆ ด้วย

อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ควรจะพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพิ่มเติม ซึ่งอาจจะใช้บางส่วนของเส้นทางหาของป่าของมอแกน อุทยานฯ อาจจะให้มอแกนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเดินป่าโดยเป็นผู้ให้ข้อมูลด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านอีกด้วย

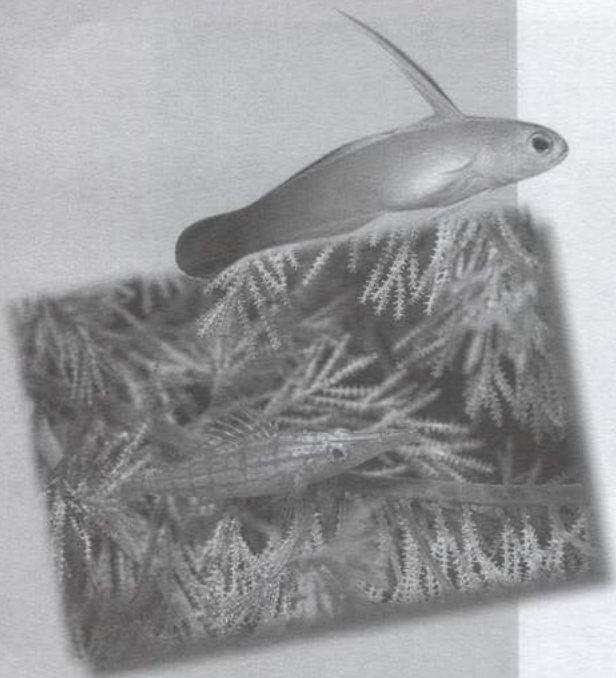
ป้ายสื่อความหมายธรรมชาติบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

กิจกรรมในโครงการ ช่วง 3 : มกราคม 2544 - มีนาคม 2545

ช่วงที่ 2 ของโครงการได้เน้นไปที่การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมมอแกน การจัดพิมพ์หนังสืออ่านเพิ่มเติม "ชีวิตพวกเราชาวทะเล" 4 ภาษา และจัดพิมพ์คู่มือเส้นทางศึกษาธรรมชาติหาดไม้งาม ซึ่งทำให้มีผู้รู้จักโครงการฯ มากขึ้น และทำให้มีแนวร่วมในการทำงานมากขึ้น ช่วงที่ 3 ของโครงการจึงมีกิจกรรมที่ทำร่วมกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ อยู่หลายกิจกรรม คือ

- การเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อจัดเตรียมโครงการก่อสร้างสรรค์จินตคติ (ร่วมกับอาจารย์และนิสิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ธันวาคม 2544)
- การสนับสนุนโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเล ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกระบี่ (ร่วมกับอาจารย์จากศูนย์วัฒนธรรมกระบี่ กุมภาพันธ์ 2545)
- การส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรมมอแกน (มกราคม- มีนาคม 2545)
- การสนับสนุนการสร้างเรือกำบัง (กรกฎาคม 2545- มีนาคม 2546)
- การร่วมจัดประชุม **Wise Coastal Practice for Asia and Pacific** คุระบุรี จังหวัดพังงา (25-28 พฤศจิกายน 2545)
- การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมมอแกนที่หมู่บ้านมอแกนอ่าวบอน (อ่าวเน้อ๊ะ) เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา (กุมภาพันธ์ 2546)

การเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อจัดเตรียมโครงการสร้างสรรค์สื่ออินตคต

ธันวาคม 2545

ฝ่ายวิจัย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อสร้างและทดลองสื่อจิตตคติร่วมสมัย เพื่อที่จะสื่อสารให้เยาวชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองได้รับทราบเกี่ยวกับวิถีชีวิตและตำนานของมอแกนและชาวอุรักลาไวย โครงการนำร่องอันดามัน ร่วมกับคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้นำอาจารย์และนิสิตจำนวน 7 คน โดยมีรองศาสตราจารย์ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์ และอาจารย์จิริยุทธิ์ สิ้นธุพันธ์ เป็นผู้นำคณะเดินทางไปเก็บข้อมูลเบื้องต้นหมู่บ้านมอแกน เกาะสุรินทร์ เพื่อทำความเข้าใจ เกี่ยวกับวิถีชีวิต เรียนรู้บทเพลง ตำนานนิทานต่างๆ ของมอแกน

หลังจากที่ได้ข้อมูลพื้นฐานแล้ว อาจารย์และนิสิตภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดงได้นำเรื่องราวเหล่านี้มาพัฒนาสื่อเช่น บทละคร นิทาน หนังสืออ่านสำหรับเยาวชนและบทบรรยายที่สามารถจะสื่อสารสู่สังคมใหญ่เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เล็กๆ เช่น มอแกน และอุรักลาไวย และทำให้สังคมใหญ่รู้สึกถึงคุณค่าของวัฒนธรรม ความเชื่อ และจินตนาการที่ร้อยเรียงในรูปของนิทานและตำนานของมอแกนและอุรักลาไวย

นิสิตคณะนิเทศศาสตร์ ซ้อมละครเรื่องซีเปียน

โครงการวิจัยเชิงทดลองการสื่อสารต่างวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชาวไทยมอแกนและชาวไทยอุรักลาไวย์

วันเด็กปีพุทธศักราช 2543 โครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เชิญ ดร.นฤมล อรุโณทัย มาเป็นวิทยากรพิเศษในรายการ “จับจ้องมองสื่อ” ทางสถานีวิทยุจุฬาฯ เพื่อพูดคุยเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียนชีวิตภาษามอแกนและอุรักลาไวย์ รวมทั้งโครงการที่อาจารย์ได้ลงไปดำเนินการอยู่ที่หมู่เกาะสุรินทร์ การสนทนาในครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่พวกเราได้รับรู้เรื่องราวและข้อมูลอันเป็นรายละเอียดของพื้นที่ร่วมแผ่นดิน ที่มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากสังคมหลัก

การสื่อสารต่างวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชาวไทยมอแกนและชาวไทยอุรักลาไวย์ ของคณาจารย์และนิสิตภาควิชาชาวศึกษาและสื่อสารการแสดง จึงได้ก่อกำเนิดเป็นรูปร่างขึ้น และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากฝ่ายวิจัย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะทดลองสร้างสรรค์สื่อจินตคิดร่วมสมัยสำหรับเยาวชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองใหญ่ เพื่อที่จะสื่อสารความรู้ความเข้าใจอันเกี่ยวข้องกับชาวมอแกนและชาวไทยอุรักลาไวย์ ทั้งในส่วนที่เป็นข้อมูลเนื้อหาและในส่วนของอารมณ์ความประทับใจ

การดำเนินงานวิจัยนั้น เริ่มจากการวิจัยเอกสารเพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานในแง่มุมต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับชาวมอแกนและชาวไทยอุรักลาไวย์ จากนั้นคณะผู้วิจัยก็ได้วางแผนที่จะลงพื้นที่เพื่อไปศึกษาสังเกตการณ์และสร้างแรงบันดาลใจยังพื้นที่จริง อันเป็นขั้นตอนที่คณะผู้วิจัยทุกคนต่างก็ใฝ่ฝันวันรอม หากช่วงเวลาและสภาพ

ภูมิอากาศก็มักจะจัดรังพวกเราไว้ จนราวปลายปี พ.ศ. 2544 คณะผู้วิจัยจึงได้มีโอกาสเดินทางไปยังหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

ที่หมู่เกาะสุรินทร์นั้น เรามีรายการที่จะต้องดำเนินการมากมาย เราใช้เวลาส่วนใหญ่ในช่วงกลางวันกับเด็กๆ ชาวมอแกนที่โรงเรียนบนอ่าวไทรเอน เราพูดคุย วาดรูปร่วมกับเด็กๆ เราฟังเรื่องราวต่างๆ ที่พวกเขาอยากจะทำเล่า ตำนาน เรื่องการใช้ชีวิต เพื่อนๆ และครอบครัว พวกเราบางคนเข้าไปในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ๆ ฝึกล้างเกิดวิถีชีวิต พูดคุยกับผู้ใหญ่ บันทึกเรื่องราว ตำนาน และบทเพลงเท่าที่เราจะทำได้ ในช่วงกลางวันเราก็จะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่อุทยาน และนักท่องเที่ยว เราจึงได้เห็นและรับฟังข้อมูลจากทั้งสองฝ่าย ทั้งเรื่องที่ดีและไม่ดี ทั้งที่เป็นความขัดแย้งและการเกื้อกูลกัน

เมื่อเรากลับมายังกรุงเทพฯ เราได้ประชุมหารือกันหลายครั้ง และได้ตัดสินใจที่จะสร้างสรรค์สื่อออกมาใน 2 รูปแบบ คือสื่อที่เป็นเทปบันทึกเสียงนิทาน และสื่อที่เป็นหนังสือ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบศักยภาพของสื่อที่แตกต่างกัน เราได้พยายามเขียนและประชุมแก้ไขบทพร้อมกันนับครั้งไม่ถ้วนทั้งเค้าโครงเรื่องและรายละเอียด ทั้งนี้เราได้เปลี่ยนนักเขียนไปถึง 3 คน จนในที่สุดเราก็ได้ต้นแบบของสื่อที่พร้อมสำหรับนำไปทดสอบกับกลุ่มเป้าหมาย คือวรรณกรรม เยาวชนเรื่อง “บีตัก : ดาวดวงนั้นระหว่างน้ำกับฟ้า” และบทสำหรับเทปนิทานเรื่อง “ระบำสายธาร ตำนานมอแกน” วันนั้นคือวันเด็กปี พ.ศ. 2545

ปี่ตัก : ดาวดวงนั้นระหว่างน้ำกับฟ้า” เล่าเรื่องราวของปี่ตักเด็กชายชาวอุรุกลาไว้อยู่ที่เข้ามาเรียนหนังสือร่วมกับเด็กคนเมือง โดยเน้นที่มุมมองชีวิตอันไร้ชื่อ แตกต่าง และตรงไปตรงมาของเด็กชาย ในขณะที่ “ระบำสายธาร ตำนาน มอแกน” เป็นการนำเสนอตำนานต่างๆ ของชาวมอแกนในรูปแบบนิทานร้อยบรรทัด

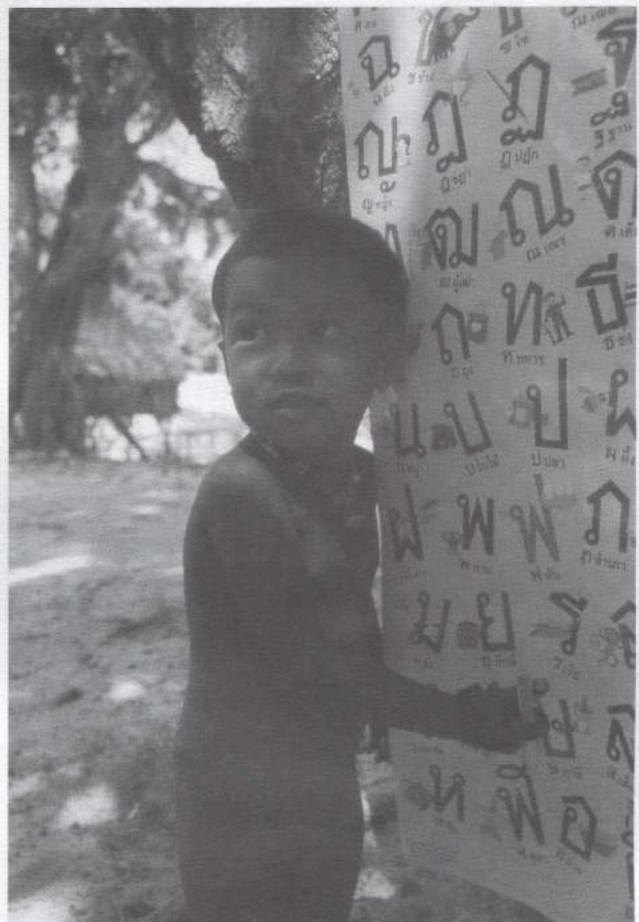
เราได้ทดลองนำสื่อสร้างสรรค์ทั้งสองชิ้นไปทดสอบกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มสามารถพูดคุย แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ แม้ว่าผลของการวิจัยยังมิได้สรุปออกมาเป็นทางการ หากผลจากการพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายครั้งนั้นก็ช่วยย้ำความเชื่อมั่นของคณะผู้วิจัย ที่มีต่อพลังของสื่อจินตคติอันสามารถช่วยโน้มนำความเข้าใจเข้าใจในกันและกันของหมู่มนุษยชาติเป็นอย่างดี

จรรย์ฤทธิ์ สิริพันธุ์

ผลงานที่ได้จัดแสดงและออกมาเป็นต้นแบบแล้วคือละคร “ซีเปียน” ที่สร้างจากตำนานมอแกน จัดแสดงที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเดือนกันยายน 2545 บทสำหรับเทปนิทานเรื่อง “ระบำสายธาร ตำนานมอแกน” และนิทานเกี่ยวกับเด็กชายชาวอุรุกลาไว้อยู่กับเพื่อนคนไทย เรื่อง “ปี่ตัก : ดาวดวงนั้นระหว่างน้ำกับฟ้า” ในเดือนพฤษภาคม 2546 อาจารย์และนิสิตได้นำเสนอตำนาน “ซีเปียน” ในรูปแบบของละครเวทีประกอบ การแสดงหุ่น รวมทั้งจัดนิทรรศการภาพถ่ายเล็กๆ เกี่ยวกับมอแกนและวิถีความเป็นอยู่ ณ สถาบันปริติ พนมยงค์ สุขุมวิท 55

เด็ก ๆ มอแกนใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติ การเล่นคือการเรียนรู้

เด็กมอแกนเรียนรู้ตัวอักษรไทย

การสนับสนุนโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเล ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดกระบี่

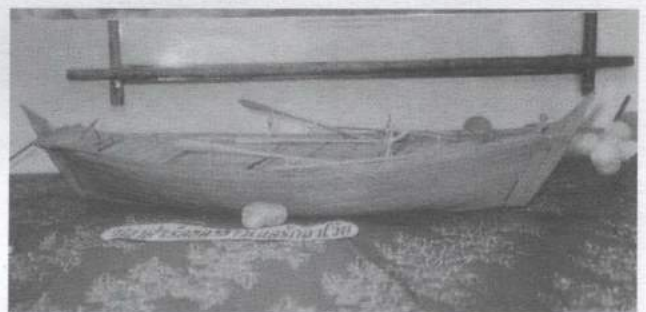
กุมภาพันธ์ 2545

ศูนย์วัฒนธรรมกระบี่ ตั้งอยู่ในวิทยาลัยพลศึกษา
จังหวัดกระบี่ เป็นแหล่งค้นคว้าและแสดงนิทรรศการเกี่ยว
กับศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับจังหวัดกระบี่ ซึ่งรวมถึง
ศิลปวัฒนธรรมของชาวอุรักลาไวย์ด้วย อาจารย์อาภรณ์
อุกฤษณ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาวิจัยเรื่องราวเกี่ยวกับชาวเลกลุ่มนี้
ได้รวบรวมศิลปวัตถุ รวมทั้งเครื่องใช้ไม้สอยของอุรักลาไวย์
เพื่อจัดแสดงในนิทรรศการ และเพื่อพัฒนาโครงการที่
สนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยผ่านการศึกษา การร่วม
กิจกรรม การจำลองวิถีชีวิตหรือพิธีกรรมที่สำคัญ

โครงการนำร่องอันดามันได้ร่วมสนับสนุนการจัดซื้อ
เรือจำลองและหัตถกรรมชาวเลอุรักลาไวย์ เพื่อให้อาจารย์
อาภรณ์และเจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมได้ “จัดโปรแกรม
ศึกษาวัฒนธรรมชาวเล” ในรูปของนิทรรศการและการลงมือ
ปฏิบัติหรือร่วมกิจกรรม (Hands-on) โดยให้นักศึกษา
ภายในวิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดกระบี่ และนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาและประถมศึกษาในจังหวัดกระบี่ ได้มีโอกาส
เรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตและพิธีกรรมของอุรักลาไวย์

นักศึกษาชมวิถีทัศนวิถีชีวิตอุรักลาไวย์

เรือดั้งเดิมของอุรักลาไวย์

รายงานผลการจัดทำโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเล

โปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเลเป็นโปรแกรมที่ได้รับแนวคิด และแบบอย่างมาจากการจัดโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์แซฟเฟนแรฟเฟอร์ พิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาของมหาวิทยาลัยบราวน์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งข้าพเจ้ามีโอกาสได้ไปฝึกงานที่นั่นด้วยความอนุเคราะห์เงินทุนจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และความร่วมมือจากศาสตราจารย์ ดร.ตักลาส และดร.วรรณิ แอนเดอร์สัน พิพิธภัณฑ์ดังกล่าวเป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กที่มีการหมุนเวียนกันจัดโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่นเอสกีโม อินเดียนแดง และอัฟริกา ฯลฯ เพื่อให้โรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในรัฐโรด ไอส์แลนด์ และรัฐใกล้เคียงได้นำนักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมที่ทำจากจำลองวิถีชีวิตของกลุ่มชนนั้นๆ

ข้าพเจ้าได้เลือกจัดทำโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเล เป็นโครงการนำร่องสำหรับศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดกระบี่ เนื่องจากได้ทำวิจัยเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลไว้แล้วจากวิทยานิพนธ์เรื่อง "พิธีลอยเรือ : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมชาวเล" กรณีศึกษาชุมชนบ้านหัวแหลม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ (อาภรณ์ อุกฤษณ์, 2532) สามารถนำข้อมูลและประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมได้

ขณะนี้โครงการจัดทำโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเล กำลังอยู่ในระหว่างการทดลองให้บริการ และ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมส่วนที่ยังขาดตกบกพร่อง เพื่อนำเสนอโครงการโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเล เป็นโครงการต่อเนื่องสำหรับเปิดให้บริการอย่างเป็นทางการ และหากโครงการดังกล่าวได้รับความสนใจ

อาจารย์อาภรณ์ อธิบายให้เด็ก ๆ ฟังถึงเครื่องใช้ไม้สอยของอุรักลาไวย

เด็กนักเรียนร่ายรำรอบเรือ "ปลาจึก"

เด็กนักเรียนและนักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีและรำรำของอุรุลลาไว

และประสบความสำเร็จ ก็จะขยายผลเพื่อจัดทำโครงการศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ หรือนำเสนอโครงการนี้ต่อสวช. และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอื่นๆ ที่สนใจ เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ละแวกอื่นๆ จัดทำโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นของตนเอง และอาจจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล และวัตถุทางวัฒนธรรมระหว่างกันในอนาคต ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในอันที่จะส่งเสริมให้เยาวชนของชาติได้เรียนรู้ถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละภาคของประเทศไทย

สำหรับกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับโปรแกรมการศึกษาวัฒนธรรมชาวเล ได้แบ่งออกเป็น 5 กิจกรรมดังภาพประกอบ

ฐานที่ 1 เกริ่นนำเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาวเลกลุ่มต่างๆ และศึกษาวิถีชีวิตชาวเล โดยการชมวิดีโอทัศน์

ฐานที่ 2 ชมภาพยนตร์สารคดีวิถีชีวิตและประเพณีลอยเรือของชาวเลอุรุลลาไว

ฐานที่ 3 ชมบ้านจำลองของชาวเลอุรุลลาไว หัตถกรรมเครื่องดนตรี ของเล่นเด็ก ชุดเครื่องแต่งกาย

ฐานที่ 4 ชมเรือชนิดต่างๆ ที่ชาวเลอุรุลลาไวและชาวเลมอแกนใช้ในชีวิตประจำวันทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนเรือปลาจึก ซึ่งใช้ในพิธีลอยเรือ

ฐานที่ 5 ฟังเทพเพลงชาวเลและเข้าร่วมกิจกรรมรำรอบเรือปลาจึก เล่นดนตรีและทำพิธีแห่เรือเพื่อนำไปลอยในทะเล

อาภรณ์ อุกฤษณ์

การส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรมมอแกน

พฤศจิกายน 2544 - มีนาคม 2545

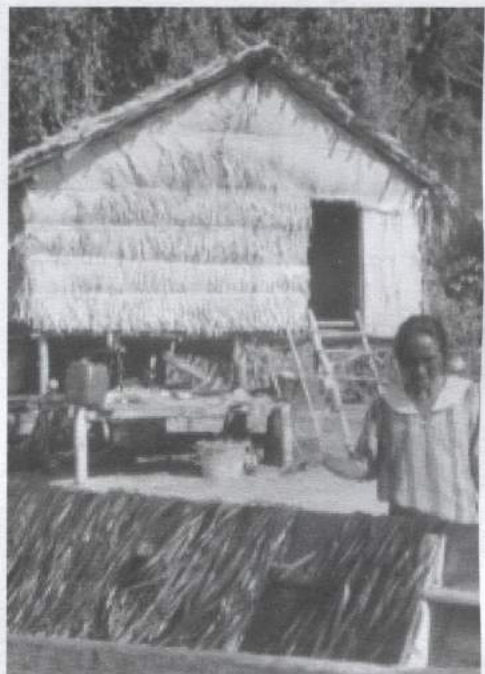
ในการประชุมปฏิบัติการที่หมู่เกาะสุรินทร์ในโครงการนำร่องอันดามันช่วงที่ 1 ได้มีการพูดคุยกันถึงเรื่องการส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรมไบเตยหนาม เพื่อที่มอแกนสามารถจะใช้เป็นทางเลือกอาชีพได้ เพราะหัตถกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่สืบทอดมายาวนาน ผู้หญิงมอแกนสานเสื่อเพื่อรองนั่งและนอน สานกระปุกเพื่อเก็บเสื้อผ้าและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ อยู่แล้ว ดังนั้นการส่งเสริมงานหัตถกรรมจึงเป็นการต่อยอดจากความรู้เดิม โดยพัฒนาให้งานมีความงดงามและละเอียดประณีตยิ่งขึ้น

โครงการนำร่องอันดามันได้สำรวจและซื้อหัตถกรรมไบเตยหนามจากตลาดนัดจตุจักร และจากจังหวัดในภาคใต้ เช่น กระบี่ ตรัง มาเพื่อเป็นตัวอย่างของผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่นิยมของผู้ซื้อ ผู้หญิงมอแกนบางคนสามารถจะสานกระเป๋าดูได้จากตัวอย่างที่นำไปให้ดู จึงมีงานฝีมือรูปแบบใหม่ๆ ขึ้น โดยที่คงลวดลายดั้งเดิมไว้ คือลายก้างปลา ลายดอกไม้ ฯลฯ โครงการฯ ยังได้จัดหาสีย้อมเคมี (สีผง) จำนวน 10 สีแจกจ่ายไปยังผู้หญิงมอแกนที่สานเสื่อและกระปุก

มอแกนคุ้นเคยกับการใช้สีย้อมเคมีอยู่แล้ว และไม่นิยมใช้สีย้อมธรรมชาติที่ได้มาจากส่วนต่างๆ ของพืช เพราะสีที่ออกมาจะซีดและทำให้งานฝีมือไม่สวย ดูเหมือนของเก่า มอแกนนำน้ำยาที่ย้อมแล้วกลับมาใช้อีกได้หลายๆ ครั้งจนกระทั่งน้ำยาหมด

เส้นตอกที่ตากแล้วจะมีสีขาวนวล

ผู้หญิงมอแกนนำเส้นเตยที่ย้อมสีแล้วมาตากให้แห้ง

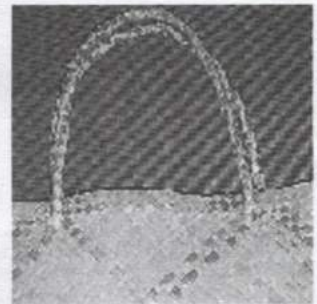
โครงการฯ ได้พยายามจัดหาตลาดให้งานฝีมือโดยติดต่อร้านค้า 2-3 แห่งในย่านสุขุมวิท ซึ่งได้รับกระปุกและเส้นไ้วจำหน่าย แต่ความต้องการของร้านค้าเหล่านี้มีไม่มากนัก และไม่สม่ำเสมอ ทางอุทยานฯ ก็เกรงว่าหากส่งเสริมงานฝีมือแล้ว วัตถุประสงค์คือโบเตยหนามจะเป็นที่ ต้องการมากขึ้นและถูกตัดไปจนหมด

ข้อเสนอแนะสำหรับกิจกรรมในอนาคต

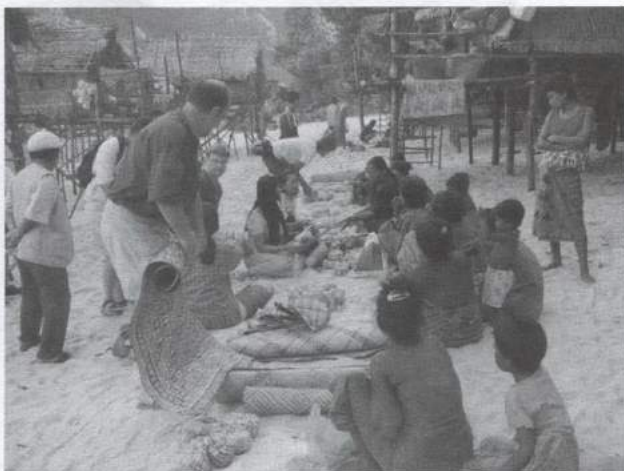
- ส่งเสริมงานฝีมือโดยนำเข้าสู่โครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีระบบต่างๆ รองรับอยู่แล้ว เช่น การส่งเสริมคุณภาพ การผลิต การจัดหาตลาด ฯลฯ และพยายามสร้างมูลค่าเพิ่มให้งานฝีมือ เช่น ใช้เป็นกล่องบรรจุภัณฑ์สำหรับสบู่ หรือขนมขบเคี้ยวของท้องถิ่น
- ศึกษาสภาพการใช้และความต้องการโบเตยหนามในอนาคต กรณีที่มีการผลิตเพื่อจำหน่ายมากขึ้น และพัฒนาแนวทางที่จะทำให้มีการตัดและใช้โบเตยอย่าง ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม และรักษาสมดุลในธรรมชาติไว้ได้

เส้นไ้วที่มีลวดลายสวยงาม

หุกระเป๋ามีการปรับปรุงให้ประณีตมากขึ้น

ผู้หญิงมอแกนนำเส้นมาวางขายในหมู่บ้าน

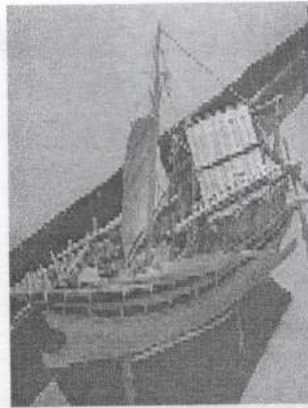
กระปุกที่ทำด้วยโบเตยหนาม

- ควรจะมีการส่งเสริมหัตถกรรมสำหรับผู้ขายมอแกนด้วย ซึ่งในปัจจุบันมีงานฝีมือคือ การทำเรือกำบังจำลอง ในรูปของเรือไม้ระกำแบบดั้งเดิม มีขนาดเล็กประมาณ 2-4 ฟุต มอแกนจำหน่ายเรือให้นักท่องเที่ยว แต่ก็ไม่นิยมมากนักเพราะขนาดค่อนข้างใหญ่นำพาไปได้ยาก และมีราคาสูง (1,000-3,000 บาท)

มีมอแกนบางคนที่สนใจงานแกะสลัก และพยายามจะทำเสาหล่อโพงจำลอง (เสาวิญญานบรรพบุรุษ) เป็นงานฝีมือเพื่อจำหน่ายในรูปของแท่นวางปากกา และแท่นกันหนังสือ แต่ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบและการเลือกไม้ที่เหมาะสม ไม้ที่มีเนื้ออ่อน แม้จะแกะสลักได้ง่ายแต่ก็อาจจะเกิดรอยแตกร้าวในภายหลัง

ในอนาคตจึงควรจะมีการหารูปแบบของงานฝีมือแกะสลักที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบ และหาตลาดได้ไม่ยากนัก มาฝึกอบรมให้มอแกน

กำบังจำลอง

เสาหล่อโพงจำลองที่แตกร้าวหลังการแกะ

การสนับสนุนการสร้างเรือกำบัง

กรกฎาคม 2545- มีนาคม 2546

เรือกำบังเป็นทั้งพาหนะและบ้านของมอแกนมานานในอดีต ผู้ชายมอแกนจะเรียนรู้วิธีสร้างเรือและเมื่อแต่งงานมีลูกก็จะลงมือสร้างเรือของตนเอง ดังนั้น มอแกนทุกครัวเรือนจึงมีเรือกำบังและเดินทางไปตามเกาะต่างๆ บ่อยครั้งเมื่อมอแกนตั้งหมู่บ้านที่ค่อนข้างถาวร การเดินทางด้วยเรือกำบังก็ลดน้อยลง ประกอบกับอุทยานแห่งชาติมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการตัดไม้ใหญ่ มอแกนจึงไม่ได้สร้างเรือเพื่อเป็นพาหนะและบ้านอีกต่อไป แทนมาใช้ “เรือหัวโทง” ที่ซื้อมาหรือให้มาหรือให้ยืมโดยอุทยานฯ หรือหน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำแทน

เมื่อไม่มีการสร้างเรือกำบังความรู้เกี่ยวกับการสร้างเรือและเดินเรือระหว่างเกาะต่างๆ จึงมีแนวโน้มจะสูญหาย เครื่องมือที่มอแกนใช้ประกอบสร้างเรือเป็นเครื่องมือที่เรียบง่าย ไม่มีเครื่องจักรกลแต่เป็นเครื่องมือที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาการประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงานช่าง เช่น การตีเส้นเพื่อร่างรูปทรงของมาดเรือโดยใช้เชือกขุบในผงดำนมดละเอียดผสมกับน้ำ และชิงให้ตึง ดัดลงไปบนพื้นผิวไม้ จะได้เส้นตรงสีดำตรงตามความต้องการของช่าง การใช้เถาวัลย์และแกนไม้เพื่อทำเครื่องทุ่นแรงหมุนหรือขยับท่อนไม้ขนาดใหญ่ การเบิกกราบเรือโดยวิธีสูมไฟให้เนื้อไม้มีความอ่อนตัวและค่อยๆ ้งการกราบเรือออกโดยใช้ไม้ง่าม ฯลฯ

การสืบเฉพาะเนื้อไม้เป็นรูปพื้นฉลาม

การเบิกกราบเรือที่ต้องทำด้วยความระมัดระวัง

การสร้างเรือกำบังยังเชื่อมโยงกับความเชื่อหลายๆ อย่างที่สืบทอดกันมาแต่อดีต ตั้งแต่ความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกขนาดและรูปทรงไม้ การขอไม้จากเจ้าที่ในป่า การจัดวางและใช้เครื่องมือสร้างเรือ ฯลฯ หากไม่มีการสร้างเรือกำบังอีกต่อไป ความเชื่อเหล่านี้ก็จะรางเลือนและถูกลืมไปในที่สุด ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายเพราะความเชื่อบางประการสะท้อนถึงภูมิความรู้ที่แยบยล และเป็นกลไกที่ทำให้มอแกนดำรงชีพอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและรักษาความสัมพันธ์กับ “โลกเหนือธรรมชาติ” ด้วย

ข้อสังเกตเรื่อง “ความรู้พื้นบ้านในการทำเรือมอแกน”

ในการสร้างเรือของมอแกนนั้น นอกเหนือไปจากการที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถของช่างต่อเรือ รวมไปถึงการร่วมแรงร่วมใจของมอแกนตั้งแตในระดับของครอบครัว เครือญาติ ไปจนถึงหมู่บ้านในบางกรณีแล้วนั้น หากเรามองให้ลึกลงไปถึงในรายละเอียด จะพบว่า จริงๆ แล้วก่อนที่จะสำเร็จออกมาเป็นเรือมอแกนแต่ละลำนั้น ในทุกๆ รายละเอียด ล้วนแล้วแต่มี “ความรู้พื้นบ้าน” ในการทำเรือสอดแทรกอยู่ ซึ่งเกิดมาจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ แล้วถูกถ่ายทอดต่อออกมาจนกลายเป็นความรู้ ตัวแบบ และเทคโนโลยีประจำเผ่า จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

ในการต่อเรือก่าบาง มอแกนจะเริ่มด้วยการเสาะหาไม้ที่ได้ขนาดพอเหมาะ สำหรับการทำเรือ โดยต้องเลือกชนิดของไม้ที่ไม่แข็งหรืออ่อนเกินไป เพราะหากเป็นไม้เนื้อแข็งมากจะทำให้การขุดและเบิกกราบเรือเป็นเรื่องที่ยากลำบาก หากเป็นเนื้ออ่อนแม้ว่าจะสะดวกในขั้นตอนการขุดเรือ แต่ก็อาจเจอปัญหาในขั้นตอนของการเบิกไม้เรือ เนื่องจากไม้เรืออาจแตกได้ง่าย โดยส่วนมากมอแกนมักจะเลือกไม้เจ็ดข้อ ไม้ชันทอง ไม้แดง

ขนาดและรูปร่างไม้มีความสำคัญในแง่ของความรู้สึกของผู้เป็นเจ้าของเรือด้วย ยกตัวอย่างเช่น มอแกนจะพยายามเลือกไม้ที่มีลักษณะของลำต้นที่สูงตรง ปราศจากตุ่มไม้ หรือหากมีก็ขอให้ให้น้อยที่สุด โดยมอแกนจะมีความเชื่อในเรื่องของการทำเรือว่า “หากมอแกนผู้ใด เลือกไม้มาทำเรือที่มีลักษณะเป็นตะปุ่มตะป่ำแล้วนั้น เมื่อย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในเรือ

ลำนี้แล้ว ตัวเจ้าของเรื่อนั้นก็จะเจ็บไข้ ตามเนื้อตามตัว จะเป็นโรคผิวหนังที่เป็นตุ่มๆ มีลักษณะเหมือนกับไม้ที่นำมาทำเป็นเรือมอแกนนั่นเอง!” ดังนั้นมอแกนจึงมีความเชื่อที่เป็นกรอบให้พิถีพิถันในการเลือกไม้ที่จะนำมาทำเรือเป็นอย่างมาก และมอแกนยังมีพิธีขอไม้จากเทพดาอารักษ์ในปาก่อนตัดไม้ด้วย

พลาเดช ณ ป้อมเพชร

โครงการนำร่องอันดามันจึงสนับสนุนการสร้างเรือกำบัง โดยกระตุ้นให้ผู้ขายนมแกนหลายๆ วยร่วมมือกัน เพื่อที่จะได้เกิดการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และส่งเสริมการทำงานโดยอาศัยกระบวนการกลุ่ม ผู้ประสานงานกิจกรรมการสร้างเรือกำบังคือ คุณพลาเดช ณ บ่อมเพชร นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณพลาเดชได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมอแกนเป็นเวลาหลายเดือน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมอแกนและความรู้พื้นบ้านที่เกี่ยวกับทะเล รวมทั้งได้เก็บข้อมูลและบันทึกขั้นตอนการสร้างเรือ รวมทั้งภูมิปัญญาและความเชื่อที่เกี่ยวข้องไว้อย่างละเอียด

เมื่อการสร้างเรือกำบังเสร็จสมบูรณ์แล้ว โครงการฯ จะส่งเสริมให้มอแกนใช้ประโยชน์เรือลำนี้ร่วมกัน โดยอาจจะใช้เป็นเรือที่นำนักท่องเที่ยวไปดำน้ำดูปะการังตามจุดต่างๆ หรือแนะนำเกี่ยวกับบริเวณที่มอแกนออกมาหากินทางทะเล ซึ่งจะทำให้มอแกนมีรายได้เพิ่มเติมในฤดูท่องเที่ยว และกระตุ้นให้เกิดการทำงานและการจัดการในรูปแบบของกลุ่มอีกด้วย

มอดกำบังที่เสร็จสมบูรณ์ เตรียมเสริมกราบไม้กระดาน

ปัจจุบันเรือกำบังเป็นภาพที่หาดูได้ยาก เพราะมอแกนหมู่เกาะสุรินทร์ไม่นิยมสร้างหรือใช้เรือกำบัง ทันมานิยมเรือหัวโทงแทน

หัวและท้ายเรือมอแกนมีลักษณะเว้าเป็นเอกลักษณ์

การร่วมจัดประชุม Wise Coastal Practice for Asia and Pacific คุระบุรี จังหวัดพังงา

25-28 พฤศจิกายน 2545

โครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก องค์การศึกษาวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์แห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ปารีส จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างผู้ประสานงานโครงการนำร่องจากประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก คือ ปาปัวนิวกินี ซามัว อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ อินเดีย และไทย โดยมีเจ้าหน้าที่จากโครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก คือ ดร. เดิร์ก ทูส และ ดร. เดเรก เอเลียส รวมทั้งที่ปรึกษาคือ ดร. จิลเลียน แคมเบอร์ส เข้าร่วมประชุมด้วย ในการประชุมครั้งนี้มีตัวแทนมอแกนเข้าร่วมประชุมคือคุณจรัญย์ กล้าทะเล

โครงการนำร่องอันค้ำประกันได้ประสานงานและร่วมจัดการประชุมครั้งนี้ด้วย ส่วนหนึ่งของการประชุมคือ การลงพื้นที่เพื่อศึกษาการจัดการอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ เยี่ยมหมู่บ้านมอแกน และพูดคุยกับตัวแทนมอแกน ครูโรงเรียนสุรัสวดี และเจ้าหน้าที่ หน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำทางโครงการฯ ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากคุณวิสูตร ศรีสงวน ผู้ช่วยหัวหน้าอุทยานฯ ที่เข้าร่วมประชุมในบางช่วง และประสานงานการเดินทางลงพื้นที่ คุณจรรยาศักดิ์ เพชรศรี เจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และครูเล็กหรือครูสุดารัตน์ มีทอง ครูประจำโรงเรียนสุรัสวดี ได้พาชมโรงเรียนและบรรยายสรุปเกี่ยวกับการเรียนการสอน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคของโรงเรียน ที่หมู่บ้านมอแกน ตัวแทนมอแกนคือคุณก้อง กล้าทะเลได้เล่าให้ผู้ร่วมประชุมฟังเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมอแกน

ดร.นฤมล อรุโณทัย ผู้ประสานงานโครงการฯ และคุณจรัญย์ กล้าทะเล ซึ่งเป็นตัวแทนมอแกนเข้าร่วมประชุม

ผู้เข้าร่วมประชุมฟังเรื่องวิถีชีวิตมอแกนจากคุณก้อง กล้าทะเล

หลังจากที่ได้ลงพื้นที่แล้ว ผู้ร่วมประชุมได้นำประสบการณ์ในโครงการนำร่องมาแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ในกรอบของการจัดการโดยอาศัยข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการ "Wise Practice Agreement" เช่น ในกรณีของมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ แม้ว่าจะไม่มีข้อตกลงที่เป็นทางการหรือเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และมอแกน แต่เป็นที่เข้าใจกันทุกฝ่ายว่า มอแกนเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม

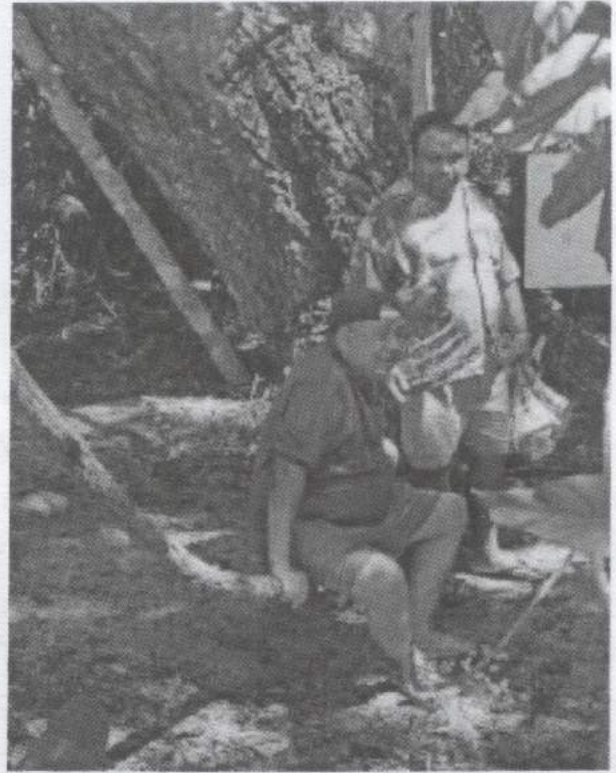

ที่ทำมาหากินและพักพิงเกาะสุรินทร์มานานก่อนการประกาศพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งวิถีชีวิตรวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ของมอแกนก็เรียบง่ายและการทำมาหากินแบบยังชีพก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรน้อย มอแกนจึงอยู่อาศัยในหมู่เกาะนี้ได้ต่อไป และสามารถจะโยกย้ายหมู่บ้านไปยังบริเวณต่างๆ ของเกาะได้ตามวิถีดั้งเดิม แม้ว่าข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการจะดูเหมือนเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญนัก แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่มอแกนและทางอุทยานฯ แห่งชาติรับรู้ร่วมกัน และถือเป็นแนวปฏิบัติ

การมีข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลายๆ ฝ่ายเป็นวิธีการที่ยืดหยุ่น เป็นการตกลงร่วมกันโดยความสมัครใจของผู้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่มากมายหลากหลายในพื้นที่ และเป็นเครื่องหมายที่ชี้ให้เห็นว่าทุกคนมีสำนึกร่วมกันในเรื่องของสิทธิในการใช้ทรัพยากร แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาซึ่งกันและกันของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ที่อาจจะเป็นไปได้ทั้งระดับชุมชนท้องถิ่นและรัฐบาล

นอกจากกรณีของประเทศไทยแล้ว ยังมีกรณีของประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างความมั่นคงปลอดภัยของชาติและสิทธิพลเมือง คือชุมชนท้องถิ่นแห่งหนึ่งในเกาะपालาวันห่วงใยกับการที่กองบัญชาการด้านตะวันตกของกองทัพฟิลิปปินส์วางแผนจะสร้างฐานทัพเรือในพื้นที่ เพราะเกรงว่าจะถูกจำกัดการเข้าถึงถูกจำกัดสิทธิการครอบครอง และอาจจะเกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งการก่อกวนภาวะทางทะเล จึงมีข้อเสนอแนะว่ากองทัพเรือควรจะจัดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมก่อน เพื่อให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในโครงการขนาดใหญ่ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขาโดยตรง

กรณีของอ่าวจากรัด้า และเกาะเซริบู ประเทศอินโดนีเซียสะท้อนให้เห็นสิ่งแวดล้อมที่ถูกคุกคามจากการทำประมงด้วยการใช้วัตถุระเบิดและการวางยาพิษ การขุดทรายและปะการังเพื่อการพาณิชย์ และมลภาวะจากแผ่นดินในรูปของขยะที่นำมาจากเมืองจากรัด้าทุกวันๆ ละ 1,000

ผศ.ดร.สุรพล สุศาร่า ร่วมประชุมและเดินเส้นทางหาดไม้งาม

ลูกบาศก์เมตร เพื่อที่จะลดจำนวนของขยะหรือของเสียที่จะนำไปทิ้งที่อ่าว ประชาชนของเมืองบันจาซารีในทางใต้ของจากรัด้าได้สร้างข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการเพื่อจัดการกับขยะหรือของเสียในระดับชุมชน (290 ครอบครัว) โดยการใช้หลักการ 4R ในการจัดการกับขยะ การลดจำนวนขยะ การนำมาใช้ซ้ำ การดัดแปลงและนำกลับมาใช้อีก (reduce, reuse, recycle, and replant) ขยะเปียกที่เหลือจากการบริโภคหรือจากครัวก็นำไปทำเป็นปุ๋ย กระจาดเก่าๆ ก็นำกลับมาใช้ซ้ำ ความพยายามนี้ประสบความสำเร็จด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนและพลังขับเคลื่อนของผู้นำและกรรมการชุมชน

สำหรับกรณีจากประเทศอินเดียเป็นเรื่องของลานแยกชิ้นส่วนจากเรือเดินสมุทร (ship-breaking yard) ในเมืองอาลัง (Alang) ซึ่งเป็นลานที่ใหญ่เป็นอันดับสองของโลกรองจากลานแยกชิ้นส่วนที่ได้หวัน ลานนี้ห่างจากเมือง

Bhavnagar 15 กิโลเมตร ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องคือชาวหมู่บ้าน อาลิ่ง คนงาน บริษัทจัดการแยกชิ้นส่วน และคณะกรรมการ นาวิของแคว้นคุชราท (Gujarat Maritime Board) ประเด็นที่สำคัญสำหรับโครงการคือความปลอดภัยและค่าตอบแทนของคนงาน สภาพของพื้นที่ มลภาวะต่อพื้นดิน อากาศ น้ำและสิ่งแวดล้อมทางทะเล ชยะจากการแยกส่วนที่ละสม บางอย่างเป็นขยะอันตราย เช่น แอสเบสตอส

การสนับสนุนจึงมุ่งไปที่การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความปลอดภัย การคุ้มครองแรงงาน การสร้างแรงจูงใจสำหรับบริษัทจัดการแยกชิ้นส่วนเพื่อพัฒนาพื้นที่และให้ความสำคัญกับความปลอดภัยและสวัสดิการของคนงาน

กรณีของประเทศปาปัวนิวกินี เป็นเรื่องของความไม่เข้าใจกันระหว่างรัฐกับชุมชนในการถือครองและจัดการที่ดิน โดยเฉพาะในเมืองพอร์ต มอร์สบี (Port Moresby) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศปาปัวนิวกินี มีกลุ่มชาติพันธุ์ โมตูคอยต้า (Motu Koita) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถือครองที่ดินแบบประเพณี (traditional local landowners) โดยการสืบทอดความผูกพันกับผืนดินมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ แต่ก็ไม่มีเอกสารใดๆ รับรองสิทธิที่สืบทอดต่อกันมา เมื่อเมืองขยายตัวมากขึ้น มีผู้อพยพย้ายเข้ามาอยู่มากขึ้น มีการพัฒนาพื้นที่ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน พาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมกลุ่มนี้กลับถูกเบียดขับออกไปจนกลายเป็นกลุ่มชายขอบ ข้อเสนอแนะสำหรับโครงการคือการสร้างความเข้าใจกันระหว่างรัฐและชุมชน โดยอาจจะต้องดึงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และร่างข้อตกลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรร่วมกันเพื่อเป็นแนวปฏิบัติต่อไปในอนาคต

ในประเทศซามัว เป็นกรณีของหมู่บ้านชะอานาปู (Sa'anapu) และซาตาโอวา (Sataoa) ที่เน้นประเด็นการใช้ป่าโกงกางอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของครูและเด็กนักเรียนโรงเรียนระดับประถมศึกษาในพื้นที่ การจัดกิจกรรมในห้องเรียนและเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ระบบนิเวศน์และผลประโยชน์ในระยะยาวต่อชุมชน นอกจากนี้ อาจารย์และนักศึกษาของมหาวิทยาลัย แห่งชาติซามัวยังเดินทางไปสำรวจพื้นที่ในส่วนหนึ่งของวิชาชีววิทยาและสิ่งแวดล้อมศึกษา และบางครั้งยังร่วมจัดกิจกรรมกับเด็ก

ผู้ร่วมประชุมจากซามัว

นักเรียนในพื้นที่เช่น การวัดระดับน้ำในป่าชายเลน และการสำรวจพื้นที่ป่าชายเลน

โครงการยังพยายามจะศึกษาและรื้อฟื้นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ภูมิปัญญาดังกล่าวเหลือน้อยเต็มที เพราะอิทธิพลของการทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) ที่เข้ามาหลังจากการแพร่ขยายของคริสต์ศาสนา

ความยากของโครงการอยู่ที่การประสานงานและการสร้างความไว้วางใจกับสภาหมู่บ้านและหัวหน้าเผ่าในสังคมซามัว ทั้งสภาหมู่บ้านและหัวหน้าเผ่ามีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ ดังนั้น ความสำเร็จของโครงการขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทั้งสอง ผู้ประสานงานโครงการได้พยายามสร้างความไว้วางใจ และดึงให้ผู้ที่มีส่วนร่วมทุกฝ่ายเข้ามาแลกเปลี่ยนประนีประนอมความต้องการซึ่งกันและกัน

ท่านจะสามารถติดตามอ่านรายงานการประชุมนี้ได้จากเว็บของโครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก

การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมมอแกนที่หมู่บ้านมอแกนอ่าวบอน (อ่าวเนอะ) เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา

กุมภาพันธ์ 2546

การประชุมระดมความคิด ในช่วงที่ 1 ของโครงการ นำร่องอันดามัน ได้มีการพูดถึงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อเป็นสถานที่เผยแพร่ข้อมูลและจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ของมอแกน แต่การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ต้องอาศัยสถานที่ตั้งและชั้นจัดแสดงวัตถุต่างๆ ต้องมีการดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ และต้องมีผู้ที่คอยดูแลด้วย ซึ่งในขณะนี้ยังไม่มีสถานที่ที่เหมาะสมและยังไม่มีบุคลากรที่จะจัดทำพิพิธภัณฑ์เต็มรูป อย่างไรก็ตาม ว่าจะมีศูนย์ข้อมูลเล็กๆ หรือนิทรรศการมอแกนในหมู่บ้าน เพื่อที่ผู้ที่มาเยี่ยมหมู่บ้านจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมอแกนด้วยแทนที่จะเดินเข้ามาดูหมู่บ้านอย่างเดียว

ตัวอย่างของรูปมอแกนที่จัดแสดงในนิทรรศการ

บอร์ดนิทรรศการมอแกน

โครงการนำร่องอันดามัน จึงเตรียมบอร์ดข้อมูลและรูปภาพเพื่อนำไปจัดเป็นนิทรรศการในกระท่อมที่หมู่บ้านอ่าวบอน ข้อมูลที่นำเสนอเป็นเรื่องของวิถีชีวิตมอแกนในสองฤดูกาล การทำมาหากินทางบกและทางทะเล เครื่องมือเครื่องใช้ ความสำคัญของกำบังและกระบวนการสร้างเรือกำบัง และ "สืบคำถามยอดฮิต" ซึ่งโครงการฯ ได้รวบรวมเอาสิ่งที่มีผู้อยากรู้เกี่ยวกับมอแกน มาให้คำตอบและคำอธิบาย เพื่อสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมอแกน

ส่วนหนึ่งจาก “สืบคำถามยอดฮิต”

• อาหารหลักของมอแกนคืออะไร

ในสมัยก่อน อาหารหลักของมอแกนคือ หัวมัน หัวกลอย พืชผัก ยอดไม้ ผลไม้ป่า ปลา ปู หอยชนิดต่างๆ ชาวเถิดว่าเป็นอาหารพิเศษที่หาได้ยาก ต่อมาเมื่อมอแกนถูกดึงเข้ามาในระบบค้าขาย แลกเปลี่ยน ข้าวจึงกลายเป็นอาหารหลัก และยังเป็น เครื่องประกันความอึดท้องเพราะเก็บรักษาได้นาน ไม่เหมือนอาหารสดอื่นๆ ที่เน่าเสียได้ง่าย มอแกน ขายเปลือกหอยและสัตว์ทะเลเพื่อซื้อข้าวสารตุนเอาไว้เป็นกระสอบๆ โดยเฉพาะในช่วงมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ที่การออกทะเลค่อนข้างยากลำบาก

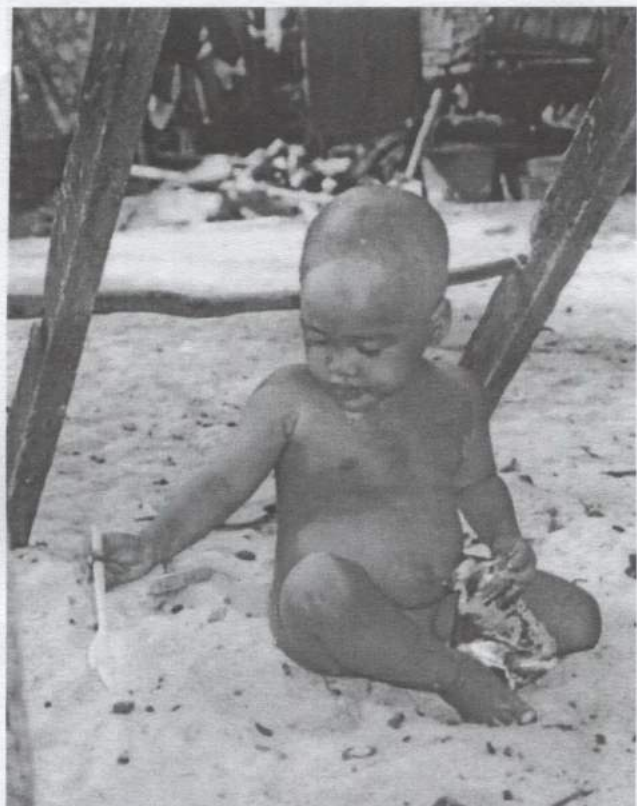
กับข้าวของมอแกนมักจะต้ม ย่าง ทอด หรือ ผัด ถ้ามีเครื่องปรุงเช่น พริก หอม กระเทียม ตะไคร้ น้ำปลาน้ำตาลก็จะใส่ลงไปให้รสชาติเข้มข้น “ช่อบาย” หรือกับข้าวของมอแกนมักจะมีรสเผ็ดเป็นหลัก

สมัยนี้มอแกนหันมาใส่ใจ “อาหารขยะ” เช่น บะหมี่สำเร็จรูป ขนมนวด และน้ำอัดลมกระป๋อง (เหมือนคนเมืองอย่างไร้สติ) อาหารที่คุณค่า โภชนาการต่ำอย่างนี้ทำให้สุขภาพมอแกนย่ำแย่ลง มอแกนอยู่ไกลหมอ ถ้าเจ็บไข้ไม่สบายจะทำยังไง? และถ้าเด็กๆ มอแกนพันธุเค้าจะไปหาหมอพันยังงัย (และที่สำคัญไปกว่านั้น จะเอาสตางค์ที่ไหนไปหาหมอพัน)

ดังนั้น เราอย่าเอาอาหารขยะไปให้มอแกนดีกว่า ควรให้ข้าวสาร (ก็มันมีประโยชน์แน่ๆ และเก็บไว้ได้นาน) ผลไม้สด (หากินยาก มอแกนกินแต่ผลไม้ป่าไม่ค่อยมีเนื้อหนังเท่าไร) ผักสด และอาหารแห้ง (ที่ไม่ใช่อาหารขยะ) ซึ่งจะเป็นของฝากที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเพื่อนของเราชาวมอแกน

เด็กมอแกนนำกระป๋องนมข้น และซองเป่ล่าบะหมี่สำเร็จรูปมา ประกอบการเล่นขายของ

แม้แต่เด็กเล็กๆ ก็โปรดปรานบะหมี่กึ่งสำเร็จรูป ฉีกของกินกรุบๆ โดยไม่ได้ต้มก่อน

กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมบางอย่างไม่ใช่เป็นกิจกรรมในโครงการนำร่องอันดามันโดยตรง แต่เกิดขึ้นเพราะแรงสนับสนุนจากอาสาสมัคร หรือได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรอื่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีดังนี้

- การตรวจสอบสภาพและการตรวจรักษาพื้นมอแกนเกาะเทลา (ตุลาคม 2543)
- การตรวจสอบสภาพและการตรวจรักษาพื้นมอแกนเกาะสุรินทร์ (เมษายน 2544)
- การศึกษาตามอัธยาศัยและการสอนวาดภาพสีน้ำแก่เด็กมอแกน (มกราคม 2545)
- การจัดนิทรรศการ “โครงการนำร่องอันดามัน” ในงานจุฬาริชาการ (7-9 ธันวาคม 2545)
- การนำตัวแทนมอแกนมาเข้าร่วมงาน “สนทนาข้ามวัฒนธรรม” ที่อาคารสำนักงานใหญ่ บริษัทปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) กรุงเทพฯ (18-19 ธันวาคม 2545)
- การนำตัวแทนมอแกนมาแสดงดนตรีและร้องเพลงมอแกน ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ (27 มีนาคม 2546)

บ้านชาวเลมอแกนบนหาดกรวด เกาะเทลา

กิจกรรมตรวจสอบสภาพและตรวจรักษาฟัน ชาวเลมอแกนเกาะเหลา จังหวัดระนอง

12-14 ตุลาคม 2543

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชาวเลมอแกน พบว่า ในชุมชนมีปัญหาสุขภาพค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรคท้องร่วงท้องเสีย ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อเรื้อรัง หอบหืด โรคผิวหนัง แผลติดเชื้อ ฯลฯ เด็ก ๆ มีปัญหาเรื่องฟันผุ พยาธิ แผลและฝี ส่วนอนามัยแม่และเด็กก็มีปัญหามากเช่นกัน เนื่องจากแม่มักจะใช้นมขันทวนละลายน้ำเลี้ยงทารก ดังนั้น อัตราการตายของเด็กทารกจึงค่อนข้างสูงเนื่องจากท้องเสีย และขาดสารอาหารที่จำเป็น ทำให้สุขภาพอ่อนแอและเจ็บป่วยง่าย

กิจกรรมการตรวจสอบสุขภาพนี้ แรกทีเดียวตั้งกลุ่มเป้าหมายไว้ที่ชาวเลมอแกน หมู่เกาะสุรินทร์ แต่เนื่องจาก สภาวะอากาศแปรปรวนในช่วงเดือนตุลาคม ทำให้ไม่สามารถ เดินทางไปยังหมู่เกาะสุรินทร์ได้ คณะอาสาสมัครตรวจสอบสุขภาพ จึงเดินทางไปที่เกาะเหลา จังหวัดระนองแทน เกาะเหลา มีประชากรมอแกนอาศัยอยู่ประมาณ 200 คน สภาวะด้านสุขภาพอนามัยของมอแกนเกาะเหลาไม่ต่างจากมอแกน เกาะสุรินทร์มากนัก

แม้ว่าเกาะเหลาจะอยู่ไม่ไกลจากเมืองระนองและ สามารถเข้าถึงบริการต่างๆ ได้ง่ายตายกว่า แต่มอแกน ส่วนใหญ่ก็ยังไม่คุ้นเคยกับการใช้บริการดังกล่าว โดยเฉพาะ การตรวจรักษาพยาบาลสมัยใหม่

การให้บริการตรวจสอบสุขภาพและตรวจรักษาฟัน

คณะอาสาสมัครตรวจสอบสุขภาพมอแกนประกอบไปด้วยแพทย์ทั่วไป 2 คน ทันตแพทย์ 3 คน นิสิตรดับปริญญาโท 7 คน และนิสิตรดับปริญญาตรี 2 คน การให้บริการมีปัญหาการสื่อสารเนื่องจากมอแกนส่วนใหญ่พูดภาษาไทยได้ค่อนข้างจำกัด การซักประวัติคนไข้และอาการป่วยจึงต้องใช้เวลานานพอสมควร ช่วงจ่ายยาเป็นช่วงที่สำคัญเนื่องจากมอแกนส่วนหนึ่งอ่านและเขียนไม่ได้

บ้านชาวเลมอแกนบนหาดกรวด เกาะเหลา

ทันตแพทย์ถอนฟันให้แก่เด็กที่มีฟันผุ

จึงต้องอาศัยการจดจำวิธีและขนาดการใช้ยา แพทย์ต้องย้ำหลายครั้งและให้มอแกนทวนให้ฟังว่ายาแต่ละอย่างใช้หรือรับประทานอย่างไร บ่อยครั้งเพียงใด ปัญหาที่พบอีกประการหนึ่งคือ มอแกนวัยกลางคนและวัยชราไม่มีการบันทึกวันเดือนปีเกิด และไม่มีการนับอายุ จึงเป็นปัญหาสำคัญในการบันทึกประวัติ

มีมอแกนเข้ารับการรักษาสุขภาพทั้งหมด 71 คน เป็นชาย 28 คน และหญิง 43 คน อาการเจ็บไข้ไม่สบายที่พบคือปวดศีรษะ เป็นไข้ เป็นหวัดหรือติดเชื้อทางเดินหายใจ หอบหืด ปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอก ปวดท้อง ท้องเสีย อ่อนเพลีย โรคผิวหนังต่างๆ เช่น เกื้อื้อน ฝี รื่นกวาง แผลพุพองตาม ใบหน้า แขน ขา ฯลฯ โรคที่เด็กมอแกนบนเกาะเหลาเป็นกันมากที่สุด คือ พยาธิ อาสาสมัครได้จ่ายยาถ่ายพยาธิให้ผู้ปกครองของเด็กๆ ด้วย

สำหรับกิจกรรมการตรวจและทำฟันไม่มีปัญหาเรื่องการสื่อสารนักเพราะสามารถตรวจฟันได้ทันทีไม่ต้องซักถาม อากา สภาพฟันโดยทั่วไปของเด็กมอแกน จัดว่าฟันผุไม่มาก ใกล้เคียงกับเด็กไทยในชนบท มีผู้รับบริการถอนฟันทั้งหมด 5 ราย การถอนฟันนอกสถานที่เช่นนี้มีความลำบากอยู่บ้าง เพราะอุปกรณ์ไม่พร้อมเช่นในโรงพยาบาลหรือในคลินิก

หลังจากบริการตรวจรักษาเรียบร้อยแล้ว มีการแจกแปรงสีฟันและยาสีฟัน ทันตแพทย์ได้สาธิตการแปรงฟันอย่างถูกวิธี ด้วยฟันจำลองก่อน และตามด้วยการสาธิตแปรงฟันจริงๆ

เด็กทารกมอแกนในอ้อมกอดของแม่

การสาธิตการแปรงฟัน โดยใช้ฟันจำลอง

ข้อเสนอแนะสำหรับกิจกรรมด้านสาธารณสุขในอนาคต

- ควรจะมีการตรวจสุขภาพมอแกนทุกปีหรือทุก 2 ปี ถ้ามีปัญหาจะได้รักษาพยาบาลได้ทันเวลาส่วนผู้ที่ถอนฟันไปแล้ว ควรจะต้องติดตามตรวจเรื่องสุขภาพฟันด้วย ในการจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพมอแกนในครั้งต่อไป ควรจะมีพยาบาลหรือผู้ช่วยแพทย์มาร่วมกิจกรรมด้วยเพื่อความคล่องตัวในการตรวจรักษา
- ควรจะจัดการอบรมให้ความรู้ด้านสุขภาพเบื้องต้น และความรู้ด้านโรคและการดูแลรักษาตนเอง โดยเน้นโรคและปัญหาสุขภาพที่สำคัญๆ ในชุมชนมอแกน เรียงลำดับตามความสำคัญได้ดังนี้
  1. อนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว
  2. สุขศึกษาเบื้องต้นสำหรับทุกวัยและการปฐมพยาบาล
  3. ปัญหาสุขภาพจากสารเสพติด และขั้นตอนการลดเลิกสารเสพติดชนิดต่างๆ
  4. โรคผิวหนัง การรักษาแผลสด และแผลติดเชื้อ

การตรวจสุขภาพและตรวจรักษาฟัน มอแกนหมู่เกาะสุรินทร์

เมษายน 2544

โครงการนำร่องอันดามันได้รับความร่วมมือจาก นายแพทย์รังสรรค์ เขียวสิริขจร นายทันตแพทย์พิรพล แสงอิน โรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี จังหวัดระนอง และทันตแพทย์หญิงปรีตินันท์ พัทวิพงษ์ จากโรงพยาบาลละอุ่น จังหวัดระนอง นำอุปกรณ์การแพทย์และยามาตรวจรักษามอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ใน 2 หมู่บ้าน ประชากร 146 คน

จากการตรวจสุขภาพพบปัญหาที่สามารถจำแนกตามเพศและวัยดังนี้ ผู้สูงอายุมีปัญหาเรื่องโรคกระเพาะอาหารปวดเข่า ผู้ชายมีปัญหาปวดกล้ามเนื้อเนื่องจากทำงานหนักและต้องใช้แรง ผู้หญิงมีอาการวิงเวียนศีรษะ บางรายมีอาการขีด ส่วนเด็กๆ มีปัญหาหอบหืด พยาธิ บางรายมีอาการไข้และไอ

สำหรับสุขภาพฟันของเด็กมอแกน หากเทียบกับเด็กไทยในชนบทถือว่าฟันผุไม่มาก เนื่องจากลักษณะนิสัยการกินของหวานและขนมจืดจางน้อยกว่า แต่หากแบบแผนการบริโภคเปลี่ยนไปก็จะทำให้มีปัญหาเรื่องสุขภาพช่องปากมากขึ้น ส่วนผู้ใหญ่มอแกนที่เคี้ยวมากมีปัญหาโรคปริทันต์และฟันสึกกร่อน แพทย์และทันตแพทย์ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความสะอาดของหมู่บ้านอ่าวบอน (หรือเนอ๊ะในภาษามอแกน) โดยเฉพาะน้ำที่มอแกนใช้อุปโภคบริโภค ซึ่งมาจากลำธารเล็กๆ หลังหมู่บ้าน และเป็นน้ำที่มอแกนอาบน้ำ ชักผ้า และตักน้ำ ทำให้น้ำบริเวณลำธารอาจจะปนเปื้อนและไม่สะอาดพอสำหรับดื่ม ดังนั้น ควรจะมีการต่อท่อจากด้านบนของลำธารเพื่อแยกน้ำดื่มไม่ให้ปะปนกับน้ำที่ใช้ทั่วๆ ไป นอกจากนี้ หมู่บ้านมีปัญหาเรื่องขยะสะสมเพราะมอแกนยังมีลักษณะนิสัยทิ้งขยะไม่เป็นที่ปัญหานี้จะรุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อมีการตั้งหลักแหล่งถาวร

แพทย์ตรวจสุขภาพเด็กมอแกน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมสุขภาพในอนาคต

ควรจะมีการติดตามสภาวะการเจริญเติบโตของเด็กมอแกนทุกๆ ปี เช่น การวัดน้ำหนักและส่วนสูง ซึ่งทางโรงเรียนสุราษฎร์ธานีสามารถจะเก็บข้อมูลได้

ความรู้เรื่องสุขภาพที่ต้องเน้นคือเรื่องโภชนาการเรื่องสุขภาพช่องปาก (หากไม่มีอุปกรณ์แปรงสีฟันและยาสีฟัน การแปรงฟันอาจจะใช้ผ้าชุบเกลือทำความสะอาดฟัน) อนามัยแม่และเด็ก (โดยเฉพาะการส่งเสริมให้เด็กทารกดื่มนมแม่เนื่องจากสะดวก สะอาด และประหยัด)

มีอาการเจ็บป่วยหลายอย่างที่สามารถจะลดบัจจัยเสี่ยงได้ เช่น อาการหอบหืด และการติดเชื้อทางเดินหายใจสามารถจะบรรเทาได้โดยการเลิกสูบบุหรี่ ดังนั้น ควรจะต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ การลดบัจจัยเสี่ยง และการรณรงค์ในด้านการสร้างเสริมสุขภาพจะโดยอาจจะต้องอาศัยแรงจูงใจเข้าช่วย

การศึกษาตามอัธยาศัยและการสอนการวาดภาพสีน้ำแก่เด็กมอแกน

มกราคม 2545

แม้ว่าจะมีโรงเรียนสุรสวัสดิ์ที่สอนหนังสือเด็กมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ แต่เด็กๆ มอแกนบางคนในหมู่บ้าน ไม่อยากไปโรงเรียน หรือพ่อแม่อยากให้อยู่ช่วยงานในบ้าน คอยดูแลญาติผู้ใหญ่ จึงมีเด็กประมาณ 10 คน ที่ไม่ได้ไปโรงเรียนเป็นประจำ โครงการนำร่องอันดามันได้นำอาสาสมัครมาให้ "การศึกษาตามอัธยาศัย" แก่เด็กๆ มอแกนอ่าวบอน (อ่าวแนอ๊ะ) โดยการจัดเตรียมหนังสือ รูปภาพ และเกม วางไว้บนเสื่อใต้ร่มไม้ในหมู่บ้าน เมื่อเด็กๆ ว่างจากการช่วยงานในบ้านหรือจากการเล่นสนุกและมีความสนใจอยากเรียนรู้แล้ว อาสาสมัครจึงนำหนังสือมาอ่านให้เด็กฟัง และนำรูปภาพ หรือเกมมาประกอบการสอน

เด็กๆ ที่ไม่ได้ไปโรงเรียนเป็นประจำจะมีสมาธิค่อนข้างสั้น และมุ่งความสนใจอยู่กับหนังสือและรูปภาพอยู่ได้ไม่นาน อาสาสมัครจึงไม่ได้บังคับเด็กๆ ให้ต้องนั่งฟังอยู่ตลอด เมื่อเด็กเกิดความเบื่อหน่ายก็จะลุกออกไปเล่นหรือทำกิจกรรมตามประสาเด็กๆ และเมื่ออยากจะเรียนรู้ก็จะแวะกลับเข้ามาหาอาสาสมัครอีก ซึ่งอาสาสมัครก็พร้อมที่จะอ่านหนังสือ และเด็กฟังในเวลาที่ได้ฟังพร้อมที่จะรับรู้จริง ๆ จึงเป็นการส่งเสริม "การศึกษาตามอัธยาศัย"

โครงการนำร่องอันดามันยังได้สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กมอแกนโดยผ่านศิลปะการวาดภาพด้วยสีน้ำ กิจกรรมการสอนการวาดภาพสีน้ำนี้ได้รับความร่วมมือจากศิลปินอาสา คือคุณอนุพันธ์ พฤษภพันซ์ขจี แห่งกองทุนศิลปะเพื่อการพัฒนาเด็กและสังคม กลุ่มเป้าหมายคือเด็กมอแกนและมอแกลน อายุระหว่าง 8-12 ปี กิจกรรมการสอนวาดภาพจัดขึ้นที่โรงเรียนสุรสวัสดิ์ (เกาะสุรินทร์) โรงเรียนบ้านปากจก และโรงเรียนเกียรติประชา บนเกาะพระทอง ทางโครงการฯ ได้รับความอนุเคราะห์อย่างดียิ่งจากอาจารย์โรงเรียน ดังกล่าว คืออาจารย์เบญจวรรณ บุญสิน และอาจารย์เจริญ อามฤต-ตารณ

อาสาสมัครสอนเด็กมอแกนให้รู้จักสัตว์ต่างๆ จากแผ่นภาพ

เด็กมอแกนดูรูปภาพจากหนังสือ

เด็กมอแกนและมอแกลนได้รับกระดาษวาดรูป กระดาษไม้สำหรับรองวาด ดินสอ พู่กัน สีน้ำ และจานสี เพื่อทดลองวาดและระบายสี ศิลปินอาสาได้อธิบายและสาธิตขั้นต่างๆ ของการเริ่มเป็นนักวาดภาพ ตั้งแต่ การจัดกระดาษ วิธีการจับดินสอ พู่กัน การลากเส้น การบีบสี การผสมสี การใช้น้ำหนักสี และการวาดภาพ เพื่อเล่าเรื่อง

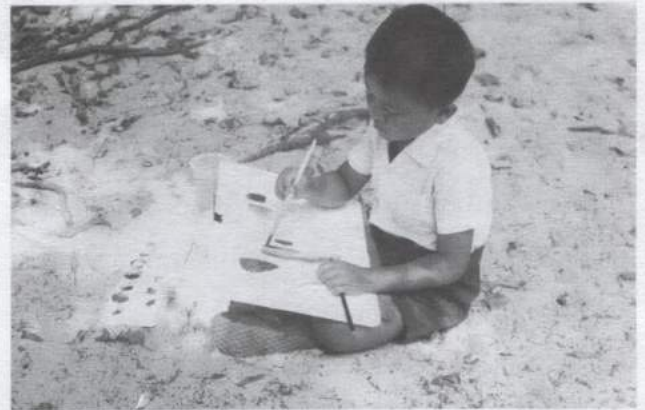

ศิลปะเป็นสื่อในการพัฒนาความคิด โดยมี
 สิ่งแวดล้อมในธรรมชาติเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ
 ซึ่งการพัฒนาแนวคิดโดยผ่านสื่อศิลปะเป็นการ
 ปลุกฝังให้เด็กได้เกิดความคิดที่มาจากใจตนเอง
 โดยกระบวนการที่ใช้สิ่งแวดล้อมและธรรมชาตินำไปสู่
 การรักษาสภาพธรรมชาติ การรักถิ่นฐานที่อยู่ด้วย
 กระบวนการสร้างชีวิตที่งดงาม นั่นคือ หลังจากที่เด็ก
 ได้ทำกิจกรรมแล้วเสร็จ ไม่ได้หมายถึงคุณค่าความงาม
 จบลง เด็ก ๆ จะเหลือตะกอนแห่งความรักในธรรมชาติ
 และมีแนวคิดที่จะหวงแหนรักษาสิ่งเหล่านี้ต่อไป

อนุพันธ์ พฤษพันธ์ขจี

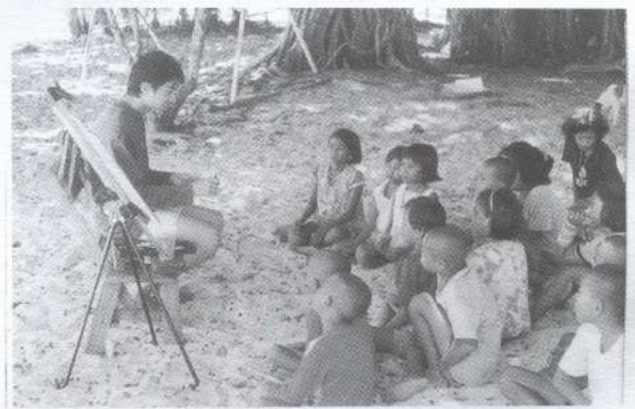

เด็กมอแกนโรงเรียนสุรสวัสดิ์วาดภาพบนหาดทราย

เด็กมอแกนโรงเรียนเกียรติประชาระบายสีภายใต้ร่มไม้

แม้ว่าการวาดภาพจะใช้เวลาเพียง 2-3 ชั่วโมง และ
 มีเด็กเข้าร่วมครั้งละประมาณ 15-25 คน แต่กิจกรรมนี้
 เป็นการริเริ่มให้ศิลปะเป็นเครื่องมือปะทะจิตนาการ
 ความช่างสังเกตและการเห็นคุณค่าความงามและความ
 กลมกลืนของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ เด็ก ๆ เหล่านี้นั่ง
 วาดรูปบนหาดทรายหรือในสนามใต้ต้นไม้ใหญ่ ใช้จินตนาการ
 ที่เกิดจากการสังเกตสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติสื่อออกมาเป็น
 ภาพลายเส้น และเติมสีสันที่เกิดจากการผสมสีน้ำด้วยมือ
 ของเด็กเอง กิจกรรมนี้ช่วยสร้างเสริมความช่างสังเกต ความ
 อ่อนโยน ความสะอาด กระบวนการเรียบเรียงความคิด

คุณอนุพันธ์สอนเด็กวาดภาพสีน้ำ

การจัดนิทรรศการ “โครงการนำร่องอันดามัน” ในงานจุฬาวิชาการ

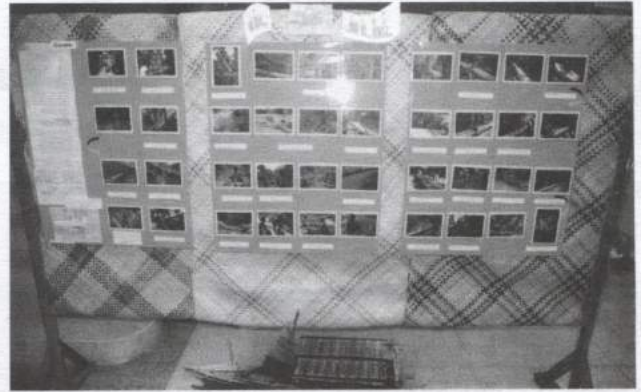
7-9 ธันวาคม 2545

งานจุฬาวิชาการเป็นงานที่เปิดให้สาธารณชนเข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียน การสอน และการวิจัย ในคณะและสถาบันต่างๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งนำเสนอผลที่ได้จากการวิจัย สิ่งที่เกี่ยวข้องที่ใช้จากงานวิจัยมาเสนอในรูปแบบต่างๆ ทั้งบอร์ดนิทรรศการ โมเดล ละคร คอมพิวเตอร์ ฯลฯ นอกจากการเผยแพร่ความรู้แล้วยังมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การบรรยาย การสัมมนา การตอบปัญหา ฯลฯ

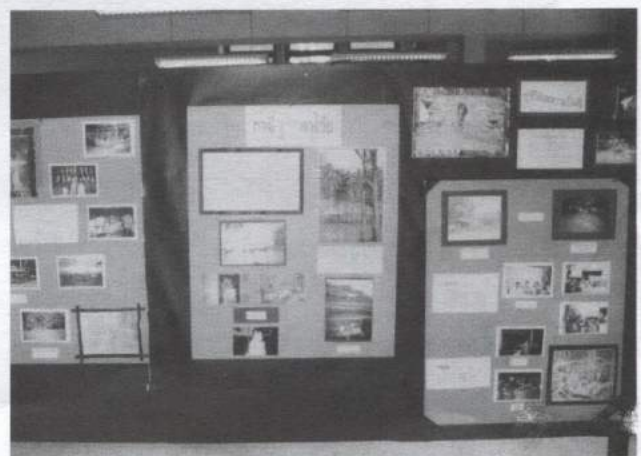
ในช่วงงานจุฬาวิชาการ ระหว่างวันที่ 7-9 ธันวาคม 2545 โครงการนำร่องอันดามันได้จัดบอร์ดนิทรรศการแสดงผลภาพถ่ายและข้อมูลเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมมอแกนและอูรักลาไวย์ รวมทั้งจัดแสดงเรือและหัตถกรรมตัวอย่าง ในบริเวณตึก 1 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นิสิตและอาสาสมัครจำนวน 3 คนได้ให้ข้อมูลและตอบข้อซักถามเกี่ยวกับโครงการฯ และวิถีชีวิตมอแกน

มีนักเรียนระดับมัธยมศึกษา นิสิตและบุคลากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ความสนใจกับนิทรรศการโครงการฯ มากพอสมควร

บางคนไม่เคยทราบว่าประเทศไทยมีกลุ่มชนเผ่าอยู่หลายกลุ่ม และหลายๆ คนไม่เคยได้ยินเกี่ยวกับเรื่องมอแกนและอูรักลาไวย์มาก่อน นิทรรศการดังกล่าวจึงเป็นสื่อแสดงที่เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “ชาวเล” ให้ผู้ที่มาชมงานจุฬาวิชาการได้ทราบ

บอร์ดนิทรรศการมอแกน

บอร์ดนิทรรศการอูรักลาไวย์

การนำตัวแทนมอแกนเข้าร่วมงาน “สนทนาข้ามวัฒนธรรม”

18-19 ธันวาคม 2545 ณ อาคารสำนักงานใหญ่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

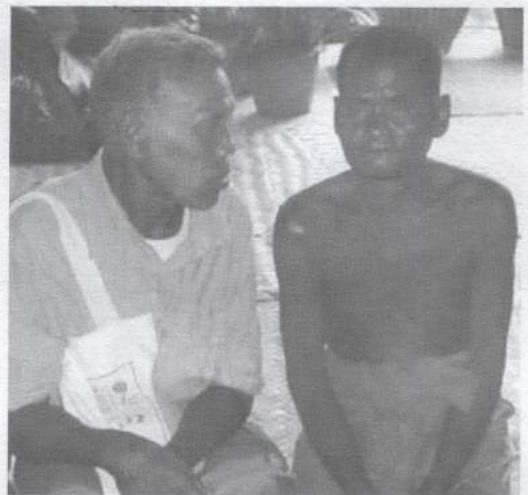
งาน “สนทนาข้ามวัฒนธรรม” เป็นงานที่ร่วมกันจัดขึ้น โดยคือ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ศูนย์อบรมวิทยาศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เครือข่ายเฝ้าระวังป่าไทย งานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการมอบรางวัลลูกโลกสีเขียว ซึ่งเป็นรางวัลที่ทางบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) มอบให้แก่บุคคลและชุมชนที่มีผลงานโดดเด่นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จัดขึ้นในวันที่ 18-19 ธันวาคม 2545 ณ อาคารสำนักงานใหญ่ ปตท.

ศ.ดร. สมศักดิ์ สุขวงศ์ ผู้ประสานงานหลักในการจัดงานสนทนาข้ามวัฒนธรรม ได้จัดให้มีการอภิปรายในประเด็นต่างๆ ทั้งเรื่องความหลากหลายของชนพื้นเมือง สิทธิและความเสมอภาคในสังคม วัฒนธรรมลุ่มน้ำและชายฝั่งกับระบบนิเวศน์ ฯลฯ ในช่วงหนึ่งของงานนี้ มีการเชิญผู้แทนชนเผ่ามลาบรี ชาวโก กวย กะเหรี่ยงโป และมอแกน มาพูดคุยในหัวข้อเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การจัดการทรัพยากรและภูมิปัญญาพื้นบ้าน

โครงการนำร่องอันดามันได้นำตัวแทนมอแกน 6 คนมาร่วมงานนี้ โดยบริษัท ปตท. จำกัด ให้การสนับสนุนค่าเดินทางและค่าที่พัก ในช่วงของ “การสนทนาข้ามวัฒนธรรม” คุณก้องและคุณชาละมา กล้าทะเล เป็น ตัวแทนมอแกนขึ้นร่วมพูดคุยบนเวที งานนี้นอกจากจะเป็นเวทีเพื่อการแลกเปลี่ยนกันระหว่างชนเผ่าแล้ว ยังกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และแสวงหา พันธมิตรในการผลักดันให้สังคมใหญ่ยอมรับถึงความสำคัญและการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเฉพาะคนเล็กคนน้อย และกลุ่มชายขอบ ที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต

ตัวแทนจากหลายชนเผ่าขึ้นเวทีสนทนา

ชาละมา กล้าทะเล สนทนากับตัวแทนชาวโก

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในมุมมองทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

การดำเนินการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทุกวันนี้ได้แบ่งแยกตัดขาดเรื่องวัฒนธรรม และจิตวิญญาณของเผ่าพันธุ์ออกไปอย่างสิ้นเชิง นักจัดการทรัพยากรมักมีทัศนคติในทางลบกับชุมชน พื้นฐานความลำเอียงนี้มีอยู่ทุกแห่งหน ไม่ได้คำนึงถึงความเป็นจริงว่าบริเวณที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสมบูรณ์ของโลกนั้น ล้วนมีเผ่าพันธุ์ดั้งเดิมอาศัยอยู่เสมอ และอยู่มาตั้งแต่บรรพกาล อาทิ ป่าที่สมบูรณ์ของเกาะบอร์เนียวมีชนเผ่าด้ายค บริเวณป่าที่สมบูรณ์ของป่าปาปัวนิวกินี แหล่งของนกปีกงาสวรรค์ที่หลากหลายก็มีชนเผ่าพื้นถิ่นอยู่มากมาย มากที่สุดของเอเชีย ป่าดงดิบที่บึงของคาบสมุทรมลายูมีชาโก เกาะแก่งแห่งทะเลอันดามันก็มีชาวเลอาศัยทะเล อาศัยป่ามาช้านาน ป่าแห่งเทือกเขาพะโคของพม่า และป่าตะวันตกที่สมบูรณ์ของไทยก็มีกะเหรี่ยง ป่าผลัดใบภาคเหนือมีตองเหลือง และยังมีอีกหลายกลุ่มวัฒนธรรมของไทย ที่อยู่กันธรรมชาติในที่ราบสูงโคราช กลุ่มน้ำต่างๆ จนถึงที่ราบลุ่มน้ำท่วมของภาคกลาง ภาคใต้มานานนับร้อยนับพันปี การเรียนรู้และยอมรับนับถือในวิถีชีวิตของเผ่าพันธุ์ไทย และวิถีชีวิตอันเป็นประเพณีดั้งเดิม รู้จักบูรณาการเรื่องวัฒนธรรมนี้เข้ากับแผนพัฒนาและจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่จะรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายบนโลกใบนี้

ในกลุ่มวัฒนธรรมหรือกลุ่มชนหนึ่งๆ จะมีองค์ความรู้ที่ถือกำเนิด ณ ที่นั่น โดยความรู้นี้ได้รวมปัญญาและประสบการณ์แห่งชีวิตไว้ เรียกกันว่าความรู้ท้องถิ่น หรือ Indigenous Knowledge (IK) หรือ Traditional Knowledge (TK) หรือ Local Knowledge (LK) ความรู้ท้องถิ่นนั้นมีการดำเนินพัฒนาเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์สากลหรือวิทยาศาสตร์ตะวันตก ทั้งสามคำ (IK, TK, LK) ความจริงไม่มีมาตรฐานในการใช้ และมีความหมายเหมือนกัน ใช้แทนกันได้ แต่บางคนบอกว่าเมื่อใช้คำว่าดั้งเดิม (traditional) แล้วมักสื่อความหมายว่าเป็นความรู้เก่าๆ เป็นเรื่องโบราณๆ

มอแกนแจวเรือเล็กตกปลาตามชายฝั่ง

ความรู้ท้องถิ่นอันเป็นความรู้ที่ปรากฏในท้องถิ่นหนึ่งๆ นั้น กลุ่มคนได้ใช้ในการยังชีพเพื่อความอยู่รอด ความรู้อาจเป็นเรื่องอาหาร ยา การจัดการทรัพยากร และกิจกรรมอื่นๆ อีกหลายอย่าง ความรู้ท้องถิ่นความจริงไม่ได้หยุดนิ่ง แต่มีพลวัต (dynamic) กลุ่มชนอาจได้รับความรู้ใหม่มาจากภายนอกบ้างก็ได้ แต่นำความรู้นี้มาทดลองปรับใช้ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของตน และง่ายในการใช้

ถ้าจะรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของโลกไว้ เราไม่ควรให้เรื่องการจัดการทรัพยากรนี้เป็นเรื่องของนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่เราควรเชื่อมโยงเรื่องวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเข้าด้วยกัน เราควรให้ชุมชนท้องถิ่นร่วมด้วยในการตัดสินใจในการอนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติรอบตัวเขา เราควรสนับสนุนให้ ชุมชนในพื้นที่ได้ รักษาประเพณี วิถีชีวิตแห่งตนและสนับสนุนให้ใช้ความรู้ของท้องถิ่นที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน สนับสนุนให้ใช้ความรู้ดังกล่าว และเราควรเคารพในวัฒนธรรม และสิทธิแห่งดินแดนของชนเผ่า ถึงจะเป็นการรักษาความหลากหลายของพิภพนี้

การให้ชนเผ่าดั้งเดิมมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานแห่งชาติ มีตัวอย่างในการจัดการอุทยานในประเทศออสเตรเลีย เช่น ที่อุทยานแห่งชาติ Uluru - Kata Tjuta (Uluru เคยมีชื่อเรียกว่า หิน Ayers Rock) อุทยานแห่งชาติแห่งนี้ใช้วิธีจัดการร่วมกันระหว่างกรมอุทยานกับชนเผ่า (joint management) ซึ่งชนเผ่าได้เข้าร่วมในกรรมการบริหารของอุทยาน (Board of Management) ตอนเริ่มต้นจัดแบบนี้ นั้น ไม่มีความมั่นใจ แต่สิบปีต่อมาพบว่าอุทยานแห่งนี้ดึงดูดนักท่องเที่ยว และนักวิทยาศาสตร์เพิ่มมากขึ้น และนับเป็นความภูมิใจอย่างหนึ่งของ การจัดการอุทยานรูปแบบใหม่ที่คืนอำนาจให้ชนเผ่ากลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่ชื่อ Anangu อยู่มานานสองหมื่นปี เขามีองค์ความรู้ท้องถิ่นมากมาย ปัจจุบันได้ทำหน้าที่อธิบายนักท่องเที่ยวและช่วยเสนอประเด็นการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เมื่อมีโครงการศึกษาวิทยาศาสตร์ร่วมเมื่อปี 2530 ความรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่เขาช่วยให้การสำรวจ สัตว์ พืช ที่หายากรวมทั้งผลกระทบที่มีการนำสัตว์ชนิดใหม่เข้าไปในแถบนี้

ศ.ดร. สมศักดิ์ สุขวงศ์¹

มอแกนหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

นอกจากจะนำมอแกนมาร่วมงานนี้แล้ว ผู้ประสานงานโครงการนำร่องอันดามันได้พามอแกนไปรู้จักสถานที่ต่างๆ ในกรุงเทพฯ เช่น วัดพระแก้ว พระบรมมหาราชวัง สวนสัตว์เขาดินวนา เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้มอแกนได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับสังคมใหญ่และวิถีชีวิตของผู้คนในเมืองหลวงมากขึ้น

¹ คัดบางส่วนมาจาก "การจัดการทรัพยากรในมุมมองทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ" เอกสารประกอบการสนทนาข้ามวัฒนธรรม 2545

การนำตัวแทนมอแกนมาแสดงดนตรีและร้องเพลงมอแกน ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

27 มีนาคม 2546

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้จัดการประชุมเรื่อง “ชาติและชาติพันธุ์” ในระหว่างวันที่ 26-28 มีนาคม 2546 และได้เชิญกะเหรี่ยงจากจังหวัดตากมาแสดง “จ่า” ซึ่งเป็นการร้องประกอบทำร้ายรำ และเชิญมอแกนมาร่วมแสดงดนตรีและร้องเพลงมอแกน โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรสนับสนุนค่าเดินทางและค่าที่พักให้ โครงการนำร่องอันดามันได้นำตัวแทนมอแกน 6 คน คือ คุณตุง คุณมอ ก็ คุณตาด คุณลิซ่า คุณจ๊ก และ คุณอันดา มาแสดงดนตรีและร้องเพลง “ป้อาย หลู่ฮ่วย” และ “จีจุ่ม ปูเตียก”

“เหยียะเน่ มอแกน” หรือเพลงมอแกน ส่วนใหญ่เป็นเพลงร้องคู่สลับกันระหว่างหญิงชาย และสลับระหว่างเสียงร้องและเสียงบรรเลงของก่าตึง ซึ่งเป็นเครื่องสาย ใช้คันสีคล้ายซอ และประกอบจังหวะด้วยรำมะนาหรือที่มอแกนเรียกว่า “บ้านา” นักร้องคิดเนื้อเพลงขึ้นมาเดี๋ยวนั้น ใช้ปฏิภาณไหวพริบ โดยอาศัยโครงเรื่องของเพลงดั้งเดิมที่เป็นที่นิยมกัน เพลงมอแกนมีความไพเราะเพราะอุปมาอุปไมย ในเพลง “ป้อายฉ้อดา หลู่ฮ่วยหมาตี” คุณมอ ก็ได้บรรยายถึงโอกาสที่ได้มากรุงเทพฯ เมื่อมาถึงแล้วก็บรรยายว่า “มาดา บูลาน แข่งบูลาน แข่งบีตัก ชันเอบุมแอบับ ชันมะคิด อะปุยไฟฟ้า” (มากรุงเทพฯ ไม่เห็นแสงเดือนแสงดาว ปูย่า ตาหวดคงจะไม่ทัน เราเห็นแสงไฟฟ้าพราวแพรว แทนแสงเดือนดาว)

มอแกนแสดงดนตรีและร้องเพลงในการประชุม “ชาติและชาติพันธุ์”

คุณมอ ก็ กล่าวทေးเล กับรูปตนเองที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เพลง “ป้อายฉ้อดา หลู่ฮ่วยหมาตี”

ป้อายฉ้อดา อิงหลู่ฮ่วยหมาตี เนโอเนชัน
มอ ก็ หง่าดินตงหล่าตี

โปลังมะชันหง่าดินกรุงเทพฯ ก่าโกเหม่ลาก
ก๊ะสะเต

มอยจ้อเจ๊าะ กะกรุงเทพฯ

พี่ชายฉ้อดา น้องสาวหมาตี

มอ ก็ มาจากเกาะสุรินทร์มาถึงกรุงเทพฯ เกิดมาตั้งแต่
ยังเป็นเด็กแดงๆ

ยังไม่เคยมาถึง

แต่เมื่อแก่ชรา จนกระทั่งมีหลานเหลนแล้ว

จึงได้มากรุงเทพฯ

ปัจจุบันดนตรีและเพลงมอแกนถูกลืมเลือนไปจนใกล้จะสูญหายแล้ว เดิมมอแกนเป็นสังคมมุขปาฐะ เพราะไม่มีภาษาเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ทุกอย่างจึงถ่ายทอดผ่านคำบอกเล่า นิทาน ตำนาน เพลงร้อง ฯลฯ แต่มอแกนรุ่นหลังๆ หันมานิยมดูโทรทัศน์และฟังวิทยุ จึงรับและซึมซาบเอาเรื่องราวและเพลงยอดนิยมของไทยจนแทบจะไม่เหลือพื้นที่และความสนใจให้กับเรื่องเล่าและเพลงดั้งเดิม โครงการนำร่องอันดามันเห็นว่าการเปิดโอกาสให้มอแกนได้แสดงดนตรีและร้องเพลงต่อผู้ชมผู้ฟังคนไทยจะกระตุ้นให้มอแกนหันมามองถึงคุณค่า ความงดงามของเพลงและเครื่องดนตรีดั้งเดิม และอยากสืบทอดวัฒนธรรมเพลงร้องนี้ต่อไป

ในระหว่างที่อยู่กรุงเทพฯ ตัวแทนมอแกนทั้ง 6 คน ได้เดินทางไปชมสถานที่ต่างๆ เช่น สวนสัตว์ดุสิต (เขาดินวนา) สวนงู (สภากาชาดไทย) ฟาร์มจระเข้ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้ง และเด็กๆ ได้ลองเล่นว่าวที่ท้องสนามหลวงด้วย

มอแกนเที่ยวสนามหลวง

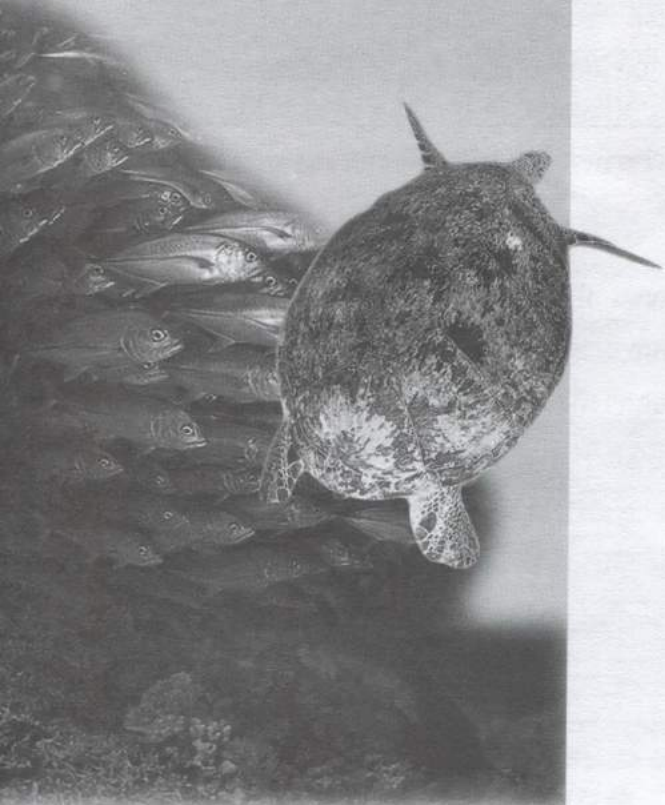
มอแกนที่วัดอรุณราชวราราม

อนาคต

นับตั้งแต่การจัดประชุมระดมความคิดในปี พ.ศ. 2541 โครงการนำร่องอันดามันได้ประสานงานและจัดกิจกรรมไปแล้วหลายอย่าง ซึ่งบรรลุเป้าหมายที่หลากหลาย ทั้งในด้านการระดมความคิด การสร้างพันธมิตรในการทำงาน การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ การศึกษาวิจัย การเพิ่มทักษะศักยภาพและทางเลือกให้กับชุมชน การสนับสนุนการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรม การเผยแพร่และการสร้างความตระหนัก

สรุปเป้าหมายและกิจกรรมในโครงการนำร่องอันดามัน

เป้าหมาย	กิจกรรม
ระดมความคิด สร้างพันธมิตรในการทำงาน และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> การประชุมระดมความคิดเพื่อหากรอบแนวคิดและทางเลือกของการพัฒนาอย่างยั่งยืน การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดทางเลือกและพันธกิจของการพัฒนา การประชุมสรุปผลโครงการระยะแรก การร่วมจัดประชุม Wise Coastal Practice for Asia and Pacific
ศึกษาวิจัย รวบรวมข้อมูลพื้นฐาน	<ul style="list-style-type: none"> การประเมินทรัพยากรธรรมชาติและความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ หมู่เกาะสุรินทร์
เพิ่มทักษะหรือศักยภาพ และสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพ	<ul style="list-style-type: none"> การส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรมมอแกน
สนับสนุนการอนุรักษ์และสืบต่อวัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> การร่างและจัดพิมพ์หนังสือ "ชีวิตพวกเราชาวทะเล" สี่ภาษา การสนับสนุนการสร้างเรือกำบัง
เผยแพร่ข้อมูล และสร้างความตระหนัก	<ul style="list-style-type: none"> การร่างและจัดพิมพ์คู่มือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมที่หมู่บ้านมอแกน

แม้ว่ากิจกรรมหลายอย่างจะเสร็จสิ้นไปแล้ว แต่ก็ยังมีข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานในอนาคต มีบางกิจกรรมที่ต้องทำต่อเนื่อง และมีบางกิจกรรมที่โครงการได้วางแผนไว้แล้ว เพื่อที่จะได้สานต่องานในช่วงที่ผ่านมา กิจกรรมที่วางแผนจะจัดในอนาคตมีดังนี้

การจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการนำร่องอันดามัน

โครงการนำร่องอันดามันมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมอแกนอยู่มาก การจัดทำเว็บไซต์จะทำให้เผยแพร่ข้อมูลนี้ออกไป

สู่สาธารณชน ทำให้พันธมิตรและแนวร่วมที่เป็นองค์กรหรือหน่วยงานสามารถจะติดตามความคืบหน้าของโครงการได้ และมีสื่อกลางที่ติดต่อกับโครงการได้ เว็บไซต์จะมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และมีรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการ กิจกรรมต่างๆ ข่าวเกี่ยวกับมอแกนในสื่อต่างๆ ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมอแกน มอแกน อูรักลาโว้ย และ web board ให้ผู้ติดตามสามารถจะซักถามปัญหาให้ข้อเสนอแนะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมโครงการได้

การจัดกิจกรรมอนุรักษ์เต่าทะเล

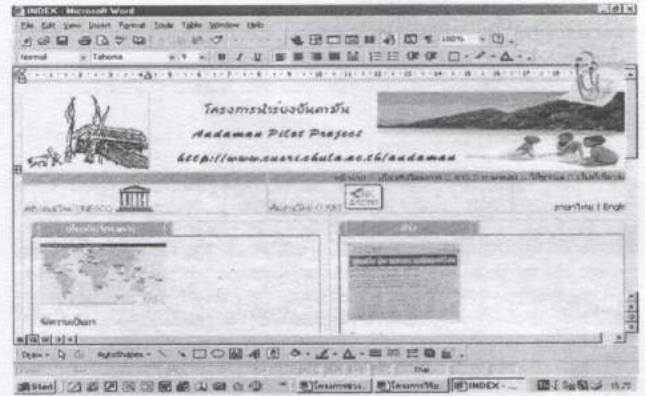
กิจกรรมนี้จะเน้นที่การรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่าทะเล เป็นการกระตุ้นให้เด็กๆ มอแกนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิต อาหาร ความเป็นอยู่ ภัยคุกคามเต่าทะเล และให้เด็กๆ ได้สืบเสาะรวมทั้งบันทึกความรู้ ประสบการณ์ เรื่องเล่าหรือตำนานจากญาติผู้ใหญ่ในสวนที่เกี่ยวกับเต่าทะเลและสัตว์ทะเลอื่นๆ ที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ เพื่อเป็นการสนับสนุนกิจกรรมการเพาะเลี้ยงเต่าทะเลของอุทยานแห่งชาติ หมู่เกาะสุรินทร์ อาจจะจัดฝึกอบรมมอแกนเกี่ยวกับวิธีที่ถูกต้องในการเคลื่อนย้ายไข่เต่า ฟักไข่ และเลี้ยงลูกเต่าทะเล โดยมีเด็กๆ คอยจดบันทึกเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงและพัฒนาการของเต่า

การสำรวจความเป็นไปได้ในการขยายโครงการสู่พื้นที่อื่นๆ

กิจกรรมของโครงการนำร่องอันดามันนำไปสู่บทเรียนเกี่ยวกับการทำงานคือ

- 1) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของหลายๆ ฝ่ายมีส่วนร่วมและมีเป้าหมายเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สอดคล้องกัน
- 2) มีการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของซึ่งกันและกัน
- 3) ให้ความสำคัญกับความรู้พื้นบ้านและการจัดการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้
- 4) สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยกระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และวิถีชนเผ่า
- 5) เผยแพร่ข้อมูลออกไปสู่วงกว้างเพื่อสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนเผ่าและส่งเสริมคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- 6) เปิดโอกาสให้ชนเผ่าได้เรียนรู้โลกภายนอกและสรรหาทางเลือกในการพัฒนาที่จะไม่ทำลายสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

บทเรียนจากโครงการนำร่องอันดามันอาจจะขยายไปสู่พื้นที่อื่นๆโดยปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่โครงการนำร่องอันดามันในช่วงต่อไปจะสำรวจความเป็น

หน้าแรกของเว็บไซต์โครงการนำร่องอันดามัน

ไปได้ในการขยาย โครงการไปสู่พื้นที่อื่นๆ ที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์และมีคนพื้นเมืองอาศัยอยู่ (เช่น เกาะหลีเป๊ะในเขตอุทยานแห่งชาติเกาะตะรุเตา อาดัง-ราวี และอุทยานแห่งชาติเกาะลันตา ที่มีชุมชนอุรักลาไวย์อาศัยอยู่) เริ่มจากการสำรวจผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จุดอ่อนจุดแข็งของพื้นที่ กิจกรรมในพื้นที่ ปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่ และค้นหาแนวทางการพัฒนาโดยอาศัยการมีส่วนร่วม

การร่างและจัดพิมพ์หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และการจัดทำพจนานุกรมประกอบภาพ

หนังสือ "ชีวิตพวกเราชาวทะเล" เป็นผลงานของโครงการนำร่องอันดามันในช่วงต้นๆ เป็นทั้งหนังสืออ่านที่สร้างให้เด็กๆ ชาวเลเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและภาษาของตนเองและเป็นสื่อที่สะท้อนให้เด็กๆ รวมทั้งผู้คนในสังคมใหญ่เห็นถึงวิถีชีวิตที่อาศัยทรัพยากรจากป่าและทะเลของมอแกนและอุรักลาไวย์ โครงการนำร่องอันดามันจึงวางแผนจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยจะพิมพ์เป็นภาษาไทย และภาษามอแกน-อุรักลาไวย์ และจะจัดทำพจนานุกรมประกอบภาพเพื่อส่งเสริมการศึกษาและการใช้ภาษาของมอแกนและอุรักลาไวย์ด้วย

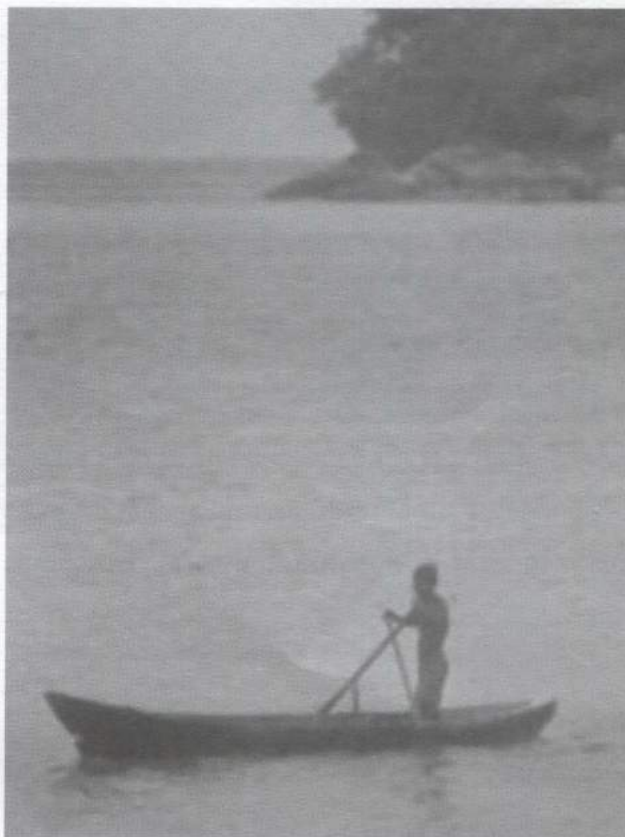

การสร้างสื่อเพื่อส่งเสริมความตระหนักด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมหนึ่งซึ่งวางแผนไว้ในอนาคตคือการจัดทำสื่อหรือจัดหาสื่อเพื่อสร้างเสริมความเข้าใจให้กับมอแกนในเรื่องบทบาทของอุทยานแห่งชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระบบนิเวศชายฝั่งทะเล ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้มอแกนได้เข้าใจถึงการจัดการพื้นที่อนุรักษ์และเพื่อให้มอแกนสามารถจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการได้ในอนาคต ในทางกลับกันควรจะมีสื่อเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและสังคมใหญ่ได้เข้าใจถึงชีวิตวัฒนธรรมของมอแกน และมุมมองของมอแกนต่อสิ่งแวดล้อม โครงการนำร่องอันดามันจึงวางแผนจัดทำสื่อสไลด์และวีดิทัศน์เพื่อนำเสนอเรื่องราวของมอแกนให้สังคมใหญ่ได้รับรู้

การสำรวจเพื่อพลักดันเรื่องสัญชาติและ บัตรประชาชน

กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจประชากรมอแกนและรวบรวมข้อมูลคร่าวๆเกี่ยวกับประกอบการผลักดันเรื่องสัญชาติและบัตรประชาชน มอแกนส่วนใหญ่ที่หมู่เกาะสุรินทร์ตั้งหลักฐานอยู่ในประเทศไทยค่อนข้างถาวร ผู้หญิงมอแกนหลายคนแต่งงานกับคนไทยและต้องการมีสัญชาติและบัตรประชาชนเพื่อที่จะได้เดินทางไปยังที่ต่างๆ ได้โดยไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะถูกตรวจตราหรือจับกุมในฐานะผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายและเพื่อที่บุตรจะได้รับการรับรอง และได้รับสวัสดิการตามสมควร สิทธิในสัญชาติเป็นสิทธิที่มอแกนส่วนใหญ่ที่หมู่เกาะสุรินทร์พึงมีพึงได้ แต่ควรจะมีโอกาสให้มอแกนได้รับรู้ถึงหน้าที่และบทบาทของตนในฐานะผู้ถือสัญชาติไทยเสียก่อน และควรมีการวางแผนการจัดตั้งคณะกรรมการ (ประกอบด้วยมอแกนและผู้ที่เกี่ยวข้อง) เพื่อพิจารณาความเร่งด่วนและความจำเป็นของการให้สัญชาติ และการวางแผนแนวทางจำกัดการให้สัญชาติสำหรับมอแกนอื่นๆ ที่จะอพยพจากประเทศเมียนมาร์เข้ามาในประเทศไทย

มอแกนแจวเรือ

การวางแผนจัดตั้งมูลนิธิ

ในช่วงต่อไป โครงการนำร่องอันดามันจะวางแผนจัดตั้งมูลนิธิเพื่อสานต่องานของโครงการอย่างเป็นทางการและเป็นระบบและต่อเนื่อง กิจกรรมที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นช่วงๆ อาศัยเวลาและแรงของอาสาสมัคร การจัดตั้งมูลนิธิจะทำให้มีผู้ที่ทำงานเต็มเวลาและดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง การผลักดันเรื่องสัญชาติ การส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัย การส่งเสริมงานฝีมือหัตถกรรม ฯลฯ ล้วนเป็นงานที่ต้องอาศัย การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและประสานกับพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

ส่งท้าย

มอแกนกับอนาคต

ในการประชุมระดมความคิด และในเวทีต่างๆ ที่มีการพูดถึงวิถีชีวิตของมอแกน มักจะมีคำถามอยู่เสมอว่า ในอนาคต มอแกนอยากทำอะไร อยากเป็นอะไร อยากเห็นชุมชนของตนเป็นอย่างไร ในส่วนท้ายนี้ขอเสนอความคิดเห็นที่มอแกนคนหนึ่งได้ร่างไว้เกี่ยวกับอนาคตและการสนับสนุนที่ต้องการ

มอแกนกับอุทยานแห่งชาติทางทะเล

การดำรงชีพมอแกนกับงานอนุรักษ์เกาะสุรินทร์

เนิ่นนานมาแล้วมอแกนอยู่อย่างสงบสุขในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ดั้งเดิม และวันนี้ภาพเก่าๆ กำลังจะหมดไปในชีวิตมอแกน เพราะอาชีพที่สวนทางกับงานอนุรักษ์ หนึ่งปีในการทำงานเลี้ยงชีพเพื่อกินเท่านั้น ค่าใช้จ่ายจึงไม่พอเพียง อยากให้ทางหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องช่วยส่งเสริมงานอาชีพเพื่องานอนุรักษ์ที่ไม่อยากให้มอแกนกลับไปทำงานเดิมๆ อีกต่อไป อยากให้อุทยานฯ สนับสนุนงานด้วยการจ้างงานในหน้าที่ดังนี้

1. ขับเรือหางยาว
2. เก็บขยะ
3. เดินป่า และดำน้ำ
4. งานฝีมือ

ช่วงปิดเกาะ 6 เดือน อย่างเข้าหน้ามรสุม อยากให้ทางอุทยานฯ ช่วยส่งเสริมการเลี้ยงปลาในกระชัง แทนการดำหอยดาปลาอย่างเก่าๆ และได้เป็นหูเป็นตาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อยู่เพื่อการดำรงชีพต่อไปในอนาคต

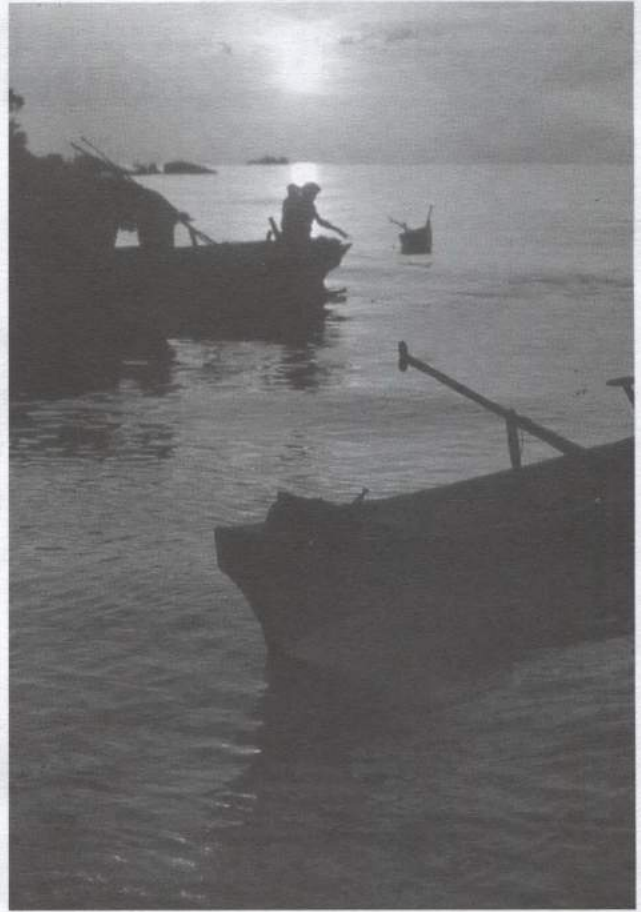
นายก้อง กล้าทะเล, กันยายน 2545

ความต้องการของมอแกนเน้นที่ความจำเป็นเฉพาะหน้าเกี่ยวกับการทำมาหากินและวิถีความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องวันต่อวัน การวางแผนอนาคตในระยะ 10, 20, 30... ปีนั้นยังเป็นเรื่องที่ไกลตัวและไม่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่โครงการนำร่องอันดามันได้พยายามดำเนินการเพื่อจะตอบสนองทั้งความจำเป็นเฉพาะหน้า ความต้องการพื้นฐาน และความจำเป็นในเรื่องของการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องมองไกลไปข้างหน้า และเป็นเรื่องที่ทำหาย โดยเฉพาะสำหรับคนพื้นเมืองกลุ่มเล็กๆ ที่กำลังถูกเบียดขับโดยกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เริ่มตั้งแต่ การรุกคืบของการค้าขายและระบบตลาด การก่อตัวของรัฐชาติและการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้การปกครองระบอบใหม่ การขีดแบ่งพรมแดนและการจำกัดการเดินทางข้ามเส้นพรมแดน การท่องเที่ยวที่นำผู้คนมาหนาหลายตามาเยี่ยมเยียนพื้นที่ กระแสการบริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด ฯลฯ

เช่นเดียวกับโครงการนำร่องในพื้นที่ต่างๆ ที่สนับสนุนโดยโครงการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งและเกาะขนาดเล็ก ยูเนสโก ปารีส หรือ CSI โครงการนำร่องอันดามันได้ประสานความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย เพื่อที่จะมุ่งไปสู่การสร้างควมยั่งยืนให้กับสังคมวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเล ผู้ประสานงานขอขอบคุณหน่วยงาน องค์กร และบุคคลที่ได้อนุเคราะห์ สนับสนุน และเอื้อเฟื้อต่อโครงการฯ เป็นอย่างดี

ผลลัพธ์ที่ได้จากกิจกรรมโครงการฯ เป็นเพียงส่วนเสี้ยวของความสำเร็จ การได้กัลยาณมิตรที่เข้ามาเกื้อหนุนโครงการและการขยายเครือข่ายการทำงานเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่กว่า หากบทเรียนที่ได้จากโครงการนี้กลายเป็นแรงบันดาลใจหรือจุดประกายให้เกิดความพยายามที่จะรักษามรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่อื่นๆ แล้วก็นับว่าโครงการฯ ได้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้แต่แรกเริ่ม

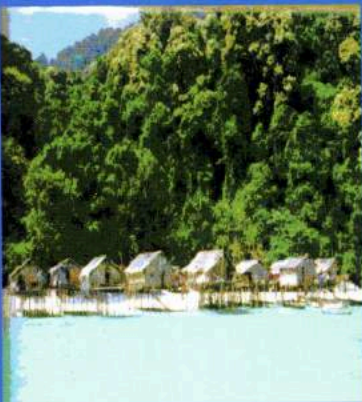
ทีมงานโครงการนำร่องอันดามัน กับเด็กๆ มอแกน

บทเรียนจากโครงการนำร่องอันดามัน

กิจกรรมของโครงการนำร่องอันดามันนำไปสู่บทเรียนเกี่ยวกับการทำงานคือ

- 1) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลาย ฝ่ายมีส่วนร่วมและมีเป้าหมายเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สอดคล้องกัน
- 2) มีการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของซึ่งกันและกัน
- 3) ให้ความสำคัญกับความรู้พื้นบ้านและการจัดการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้
- 4) สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยกระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และวิถีชนเผ่า
- 5) เผยแพร่ข้อมูลออกไปสู่วงกว้างเพื่อสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนเผ่าและส่งเสริมคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- 6) เปิดโอกาสให้ชนเผ่าได้เรียนรู้โลกภายนอก และสรรหาทางเลือกในการพัฒนาที่จะไม่ทำลายสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

โครงการนำร่องอันดามัน หมู่เกาะสุรินทร์

UNESCO, 1 Rue Miollis, 75732 Paris Cedex 15, France
fax: +33 1 45 68 58 08 e-mail: csi@unesco.org website: <http://www.unesco.org/csi>

UNESCO Bangkok Office

Regional Advisor for Culture in Asia and the Pacific
PO Box 967, Prakanong, Bangkok 10110, Thailand fax: +66 239 10866

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
e-mail: andamanproject@yahoo.com website: www.cusri.chula.ac.th/andaman